บทที่ 5

ศิลปะการใช้ภาษาในบทละครร้องของพรานบูรพ์

บทละครร้องเป็นบทละครลมัยใหม่ที่แยกบทสนทนาของตัวละครออกมาเป็นสัดส่วน โดยคนดูสามารถรู้เรื่องราว รู้ลักษณะนิสัย และความคิดของตัวละครได้จากบทสนทนาเหล่านั้น นอกจากนี้ยังให้รายละเอียดเกี่ยวกับฉาก เครื่องแต่งกาย อากัปกิริยาของตัวละคร ตลอดจนรายละเอียดปลีกย่อยอื่นๆ ไว้ในบท เพื่อช่วยกำหนดวิธีการแสดงสำหรับให้ผู้แสดงเตรียมตัวแสดงได้อย่างเหมาะสม เพื่อจะได้นำความคิดและอารมณ์เสนอต่อคนดูให้เกิดความรู้สึก อารมณ์และรู้เรื่องไปด้วยตามที่ผู้แต่งบทละครต้องการ ดังนั้นการใช้ภาษาในบทละครจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะเครื่องมือสื่อสารระหว่างผู้แต่งกับผู้แสดงและคนดู

พรานบูรพ์เป็นบุคคลที่คลุกคลีอยู่ในวงการละครร้องมานาน เมื่อต้องมาแต่งบทละครเขาจึงมุ่งที่จะให้บทละครของเขามีความเหมาะสมและคล่องตัว สำหรับจะนำไปจัดแสดงได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีคณะละครเป็นของตนเอง และเป็นผู้กำกับการแสดงเอง ย่อมสามารถปรับเปลี่ยนบทในระยะแรกก่อนที่จะลงตัวนั้นได้มากกว่าปกติ แม้กระนั้นเมื่อพิจารณาบทละครของเขาในแง่การใช้ภาษาก็สังเกตได้ว่าพรานบูรพ์ยังได้ให้ความสนใจและพิถีพิถัน ในการเลือกใช้ถ้อยคำสำนวนที่มีความงามทั้งทางด้านเสียงและความหมายอยู่มิใช่น้อย แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจและความจงใจในการใช้ภาษาของพรานบูรพ์ ที่ต้องการให้ภาษาสามารถสื่อความหมายและแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดอย่างเต็มที่ เพื่อปลุกเร้าความคิดและอารมณ์ของผู้รับซึ่งเป็นผู้อ่านและผู้ชมให้คึ่มดำไหวโอนคล้อยตามตน

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาในบทละครร้องของพรานบูรพ์ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า หลายลักษณะเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่มักพบอยู่เสมอๆ ในวรรณคดีไทยและเพลงพื้นบ้านทั่วไป ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่าบทละครร้องของพรานบูรพ์มีลักษณะและคุณค่าทางสุนทรียะอยู่ด้วย จึงทำให้บทละครและเพลงของพรานบูรพ์เป็นที่นิยมของคนในสมัยรัชกาลที่ 7 - รัชกาลที่ 8 อย่างกว้างขวาง

ลักษณะการใช้ภาษา

จากการศึกษาลักษณะการใช้ภาษาในบทละครร้องของพรานบูรพ์พบว่า นอกจากการใช้ภาษาปรกติธรรมดาอย่างที่ใช้กันทั่วๆ ไปแล้ว พรานบูรพ์ยังใช้ภาษาที่ช่วยเพิ่มสีสันให้กับเรื่อง และสามารถถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกของตัวละครได้อย่างดี แม้เพียงแค่ได้อ่านบทละครก็สามารถรับสารและรับรสทางวรรณศิลป์ได้ ลักษณะการใช้ภาษาดังกล่าวนี้แยกออกได้เป็น

ก. การใช้คำ คำเป็นรากฐานสำคัญอันดับแรกของการใช้ภาษา เพราะจะมีส่วนช่วยให้การใช้ภาษามีความสมบูรณ์สามารถสื่อความเข้าใจได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้คำที่ผู้แต่งนำมาใช้ยังอาจแสดงให้เห็นถึงทัศนคติหรือจุดมุ่งหมายบางอย่างของผู้แต่งได้ด้วย ซึ่งแต่ละคนก็จะมีกลวิธีในการใช้คำตามความสามารถและความถนัดเฉพาะตน สำหรับการใช้คำในบทละครร้องของพรานบูรพ์ที่น่าสนใจมีดังนี้คือ

1. การใช้คำศัพท์ แม้โดยทั่วไปบทละครร้องของพรานบูรพ์จะใช้คำง่ายๆ ที่สามารถเข้าใจได้ทันที แต่ในบางตอนพรานบูรพ์ก็จงใจใช้คำศัพท์ตลอดจนภาษาเฉพาะกลุ่มอื่นๆ เพื่อจุดประสงค์บางประการ โดยแยกออกเป็นหัวข้อย่อยๆ ได้ดังนี้

ก) การใช้คำภาษาต่างประเทศและภาษาถิ่น การใช้คำศัพท์ลักษณะแรกที่พบมากในบทละครร้องของพรานบูรพ์คือ การใช้คำภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ซึ่งได้ถอดคำออกมาเป็นภาษาไทยโดยการเลียนเสียงให้ใกล้เคียงกับคำเดิมมากที่สุด เช่น บทละครเรื่อง**โรสิตา** ซึ่งเป็นบทละครที่มีเรื่องราวไปในแนวตะวันตก ดังนั้น ชื่อเมือง ชื่อตัวละครจึงออกไปทางตะวันตกด้วย ตัวอย่างเช่น มาเดรียนานคร พระเจ้าชิลลิโอชาร์ เจ้าหญิงมารีนา คามิโน มาเธียร์นอฟ และพระพี่เลี้ยงคาล็อต เป็นต้น นอกจากนี้บทร้องของตัวละครบางบทในบทละครเรื่องนี้ยังมีการใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษอยู่ตลอดทั้งเพลงอีกด้วย อันได้แก่ เพลงกระจุ๋ม-กระจิ๋ม* ซึ่งมีเนื้อร้องดังนี้คือ

---

* เพลงกระจุ๋มกระจิ๋มนี้มีด้วยกัน 3 สำนวน โดยแต่ละสำนวนจะเปลี่ยนข้อความบางประโยคให้เหมาะกับเนื้อเรื่องและการแสดงบทบาทของตัวละครในตอนนั้นๆ ซึ่งจะดูรายละเอียดได้ในภาคผนวก จ.

(โรสิตา) โอบอย มายดาลิงก์ คัมมิงทูมี

(คามิโน) โอเกิลลี่ เดียรี่ โรสิตา

(อะลองโซ) โอมายดาลิงก์ เวตติงฟอมี

(โรสิตา) เวตติงโอลลี่ โอลลี่ คามิโนเดียร์ ฯ

(โรสิตา, 2512)

การนำคำศัพท์ภาษาอังกฤษมาใช้ในบทร้องดังกล่าว เป็นการช่วยสร้างบรรยากาศในเรื่องให้ดูเป็นฝรั่งมากขึ้น อีกทั้งยังมีความสอดคล้องกับเรื่องและลักษณะตัวละครอีกด้วย

นอกจากจะใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษในบทร้องตลอดทั้งเพลงดังตัวอย่างแรกแล้ว พรานบูรพ์ยังได้นำศัพท์ภาษาอังกฤษไปแทรกไว้ในบางตอนของบทร้องในบทละครเรื่องอื่นๆ อีกหลายเรื่อง เช่น

เดี๋ยวนี้พี่โตแต่โง่เหมือนก่อน เถอะจะสอนให้จำไว้ใส่ใจ "เลิฟแอ็ตเฟิ๊ลไชต์"
หรือจะให้แปล เขาว่ารักที่แท้อาจเกิดแต่แรกพบ

(พี่ร่วมท้องน้องร่วมไส้, 2511)

ซัมวันเลิฟวัน ซัมวันเลิฟทู คุณรักหล่อนข้างเดียว หล่อนสิเลี้ยวไปเล่นคู่

(เพลงเสน่ห์, 2513)

การนำศัพท์ภาษาอังกฤษมาแทรกลงในบทร้องดังตัวอย่างที่ยกมานี้ คงมีจุดประสงค์เพื่อเพิ่มรสชาติให้กับบทร้อง เพราะจะเห็นได้ว่าคำศัพท์ที่พรานบูรพ์นำมาใช้นั้น เป็นคำง่ายๆ ที่สามารถเข้าใจความหมายได้ทันที อีกทั้งพรานบูรพ์ยังได้แปลความหมายไปพร้อมๆ กันด้วย เพื่อคนดูบางส่วนที่ไม่รู้ภาษาอังกฤษจะได้เข้าใจความหมายของคำเหล่านี้

การใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษในบทละครร้องของพรานบูรพ์นั้น บางครั้งก็เป็นการใช้คำทับศัพท์ที่เป็นชื่อเฉพาะ ตัวอย่างเช่น

ปรีดา - คู่รักของกัน กันได้ฝากตัวไว้กับหัวใจหล่อนแล้ว หากดิ๊กเป่าเวล หรือคล๊ากเกเบิ้ลไม่ฉุดชักเอาไปเสีย ก็คงเป็นห่วงกันบ้าง

(โจ๊โจ้ชัง,2512)

"ดิ๊กเป่าเวล" และ "คล๊ากเกเบิ้ล" เป็นชื่อดาราภาพยนตร์ตะวันตก ซึ่งคนไทยในสมัยนั้นรู้จักกันดี

ข้าวก้นหม้อ ชิดรส หมดสูญเชื้อ
สเต็กเนื้อ สเต็กไก่ เราไม่มี ฯ

(เพลงเสน่ห์,2513)

"สเต็ก" มาจากคำว่า "steak" ในภาษาอังกฤษ เป็นชื่ออาหารชนิดหนึ่ง ทำด้วยเนื้อหรือไก่ ใส่มะเขือและเครื่องปรุงแล้วนำไปทอดพอสุก

บางครั้งก็เป็นการนำคำศัพท์ทั่วๆ ไปที่ยังไม่ได้บัญญัติเป็นคำไทยขึ้นในขณะนั้นมาใช้ เช่น

แจ่ม - ... ยี่สิบสตางค์ไปไหน บอกซิ ซื้ออะไร ซื้ออะไร
รักษา - ซื้อโปสก๊าดจ๊ะ
แจ่ม - โปสก๊าดอะไรคะ ขอดูทีซิ (รักษาให้ดู) ต๊าย นี่คุณคิดจะมีชิ้นเมืองนอกเจียวหรือนี่ แหมใจคอนะอุตส่าห์อดข้าวมื้อกลางวันซื้อโปสก๊าดรูปผู้หญิงฝรั่งเออแน่ะ

(จับแพะชนแกะ,2469)

ตัวอย่างคำอื่นๆ ได้แก่ วิสกี้ โซดา บรั่นดี แชมเปญ เบียร์ บาร์ พาร์ทเนอร์ และมิวเซียม เป็นต้น

การที่พรานบูรพ์นำศัพท์ภาษาอังกฤษเข้ามาใช้ในบทละครนั้น นอกจากเพื่อช่วยสร้างบรรยากาศหรือเพิ่มรสชาติให้แก่เรื่องแล้ว ยังเป็นการนำมาใช้เพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องสมัยใหม่ และเพื่อให้ถูกกับรสนิยมของคนไทยในยุคนั้นซึ่งกำลังรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกหลายอย่างเข้ามา รวมทั้งการได้ชมภาพยนตร์ตะวันตกหลายเรื่อง กล่าวคือในบทละครร้องของพรานบูรพ์นั้นจะจำลองภาพความเป็นอยู่ของตัวละครให้ใกล้เคียงกับชีวิตของคนในสังคม อาทิ การแต่งกาย การรับประทานอาหารฝรั่ง การนักผ่อนที่สโมสร การสังสรรค์ด้วยการดื่มเครื่องดื่มจากต่างประเทศ การเที่ยวบาร์ การเต้นรำ ฯลฯ ด้วยเหตุนี้จึงต้องนำศัพท์ภาษาอังกฤษเข้ามาใช้ในบทละครเพื่อให้สอดคล้องกันและเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าวข้างต้น

สำหรับคำศัพท์ภาษาต่างประเทศอื่นๆ ที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทละคร ได้แก่ คำศัพท์ภาษาญี่ปุ่น ซึ่งพบในบทละครเรื่อง**โจ๊โจ้ซัง*** อันเป็นเรื่องที่ตัวละครเอกฝ่ายหญิงและตัวละครประกอบส่วนหนึ่งเป็นชาวญี่ปุ่น ตลอดจนเหตุการณ์ส่วนใหญ่ของเรื่องก็สมมุติให้เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่นด้วย ดังนั้นพรานบูรพ์จึงได้นำคำศัพท์ภาษาญี่ปุ่นมาใช้ในเรื่องหลายคำ ตัวอย่าง

โอ้ โฮโตเกซามะพระประธาน จงบรรดาลให้ข้า
ผู้ซึ่งบูชาโอกาซัง โอโตซังผู้มีคุณ ฯ

ซากุระ ช่อขึ้น เมื่อคืนค่ำ
กลีบชุ่มฉ่ำ น้ำค้าง ยังค้างอยู่
เกษรระบม ลมสบัด ร่วงพลัดพรู
โกมะโด - รีคู้ กกคู่นอน

(โจ๊โจ้ซัง, 2512)

---

* บทละครเรื่องนี้พรานบูรพ์แปลและแปลงมาจากมหาอุปรากรเรื่อง มาดามบัตเตอร์-ฟลาย ของ ปุชชินี คีตกวีชาวอิตาเลียน

นอกจากนี้ยังมีคำว่า ซาเกะ นากาซากิ เกอิชา และซาโยนาระ เป็นต้น รวมทั้งชื่อตัวละครฝ่ายญี่ปุ่น ได้แก่ โจ๊โจ้ชัง โอนาริ ซูซูกิ ยามาโดริ และโกโร ก็ล้วนเป็นคำที่มาจากภาษาญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะต้องการคงชื่อตัวละครตามต้นฉบับเดิม และเพื่อให้การแสดงละครมีความสมจริงสอดคล้องกับเรื่องมากขึ้น

การใช้คำภาษาต่างประเทศอีกภาษาหนึ่งที่พบในบทละครร้องของพรานบูรพ์ คือการใช้คำศัพท์ภาษาจีน ซึ่งปรากฏอยู่เพียง 2 เรื่องเท่านั้นคือ เรื่อง**คนดีที่โลกลืม** กับเรื่อง **พันธุ์ไม้เลื้อย** ตัวอย่าง

เจ๊ก - เจ๊ ขวดป่าวๆ ที่ยังไม่แตกมีขายไหม

หยาด - เดี๋ยว (ค่อยวางลูก) มี มีอยู่สองสามใบ ลื้อให้เท่าไร

เจ๊ก - เล็กใหญ่มาดูก่อน (หยาดหยิบขวดที่มีอยู่ 2-3 ใบส่งให้) ขวดอย่างนี้เดี๋ยวนี้ราคาตก หลงจ๊งหกสลึง

หยาด - ให้ถึงสองบาทไม่ได้หรือ อาเจ๊ก

เจ๊ก - ขาดตัว ที่นี่ไม่ขาย ที่อื่นมีขาย

หยาด - ที่อื่นขวดมี แต่สตางอั๊วไม่มี โต้หลงอั๊วเถอะ นึกว่าให้ทาน

(เจ๊กมองดูหยาด ชะเง้อมองดูลูก และที่อยู่อาศัยให้สงสาร)

เจ๊ก - ตกลง อั๊วให้ค่าขวดสองบาท ให้ลื้อป่าวๆ อีกสลึงเป็นเก้าสลึง

(นับเงินส่งให้ หยาดดีใจ)

หยาด - ขอบใจอาเฮีย ถ้าอั๊วมีเงิน อั๊วจะให้ขวดลื้อป่าวๆ บ้าง

(คนดีที่โลกลืม, 2511)

การนำคำศัพท์ภาษาจีนบางคำมาใช้ในบทสนทนาระหว่างตัวละครดังตัวอย่างที่ยกมานี้ เพื่อช่วยให้การแสดงละครมีความสมจริงมากขึ้นนั่นเอง

คำศัพท์ภาษาถิ่นเหนือเป็นคำศัพท์อีกลักษณะหนึ่งที่พรานบูรพ์นำมาใช้ โดยจะพบได้ในบทละครเรื่อง**แม่ศรีเวียง เพลงเสน่ห์ ภูหยัน ขวัญใจโจร** และ**ห้วยแก้ว** ซึ่งเป็น

บทละครที่มีตัวละครสำคัญบางตัวเป็นชาวเหนือ และมีเหตุการณ์ในเรื่องส่วนหนึ่งเกิดขึ้นทางภาคเหนือ ถึงแม้ว่าภาษาถิ่นจะเป็นคำที่เข้าใจกันเฉพาะถิ่น แต่ถ้าหากคนทั่วไปมีความรู้เกี่ยวกับภาษาเฉพาะถิ่นนั้นๆ อยู่บ้างก็สามารถเข้าใจความหมายได้ สำหรับคำศัพท์ภาษาถิ่นเหนือที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทละครนั้น เป็นคำภาษาถิ่นง่ายๆ ที่สามารถเข้าใจความหมายได้ทันที ตัวอย่าง

จะเว้ารักเว้าใคร่ ฉันขอหลีกไปเสียก่อน
นะนำเอย ชู้รักจักอาย
(เพลงเสน่ห์, 2513)

ถึงข้าเจ้า เป็นแม่ ก็แต่กาย
ใจลูกหมาย มุ่งอันหยัง บ่จั้งว่า
บ่อาจข่ม ขื่นจิตต์ ผิดตำรา
ข่มโคเขา ให้กลืนหญ้า บ่น่าแปง
ข้าเจ้าอู้ ไปก่อน ลูกย้อนกลับ
ข้าเจ้ารับ คำขอ ก็เหมือนแกล้ง
ถ้ากำเดียว เดี๋ยวอ้องศรี มาชี้แจง
มันตอบตาม ก็จะแต่ง บ่ขัดใจ
(แม่ศรีเวียง, 2513)

ตัวอย่างคำภาษาถิ่นเหนืออื่นๆ ได้แก่ สู ไผ ม่วน และแต้ เป็นต้น ซึ่งการนำคำศัพท์ภาษาถิ่นมาใช้ในบทร้องของตัวละครที่เป็นชาวเหนือนี้ เป็นการใช้ถ้อยคำเพื่อให้เหมาะกับสภาพและลักษณะของตัวละคร ซึ่งจะช่วยให้การแสดงใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริง

สรุปลักษณะการใช้คำศัพท์ภาษาต่างประเทศและภาษาถิ่นในบทละครร้องของพรานบูรพ์ เป็นการนำคำมาใช้เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของตัวละคร และช่วยในการสร้างบรรยากาศให้กับเรื่อง ตลอดจนช่วยเติมแต่งรสชาติให้กับการแสดงละคร โดยคำศัพท์ที่นำมาใช้นั้นมักเป็นคำศัพท์ง่ายๆ ที่สามารถเข้าใจความหมายได้ไม่ยาก

ข) <u>การใช้คำศัพท์ตามสมัยรัฐนิยม</u> ในบทละครร้องของพรานบูรพ์ที่แต่งขึ้นระหว่าง พ.ศ.2485 - พ.ศ.2486 มีการใช้คำศัพท์กลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้น กล่าวคือ ในระหว่าง พ.ศ.2481 - พ.ศ.2487 อันเป็นสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มีการประกาศใช้รัฐนิยมหลายฉบับเพื่อปลูกฝังความรักชาติและความมีระเบียบแบบแผนให้กับประชาชน ตามนโยบายสร้างชาติของรัฐบาล เพื่อนำประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้า มีฐานะทัดเทียมชาติมหาอำนาจทั้งหลาย

ประกาศรัฐนิยมที่รัฐบาลกำหนดขึ้นและนำมาใช้กับประชาชนนั้นครอบคลุมตั้งแต่เรื่องความเป็นอยู่ การทำมาหากิน การแต่งกาย ความประพฤติ การศึกษา ความคิดและค่านิยมต่างๆ ทำให้วัฒนธรรมบางอย่างของชาติและการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เองที่สันนิษฐานว่าได้ส่งผลมายังการสร้างบทละครของพรานบูรพ์ด้วย เพราะสังเกตได้ว่าการดำเนินชีวิตของตัวละครในบทละครที่แต่งขึ้นในสมัยรัฐนิยมหลายอย่างใกล้เคียงกับชีวิตของคนในสังคมขณะนั้น รวมทั้งการให้ตัวละครกล่าวถึงคำบางคำที่กำลังแพร่หลายอยู่ในเวลานั้นด้วย เช่น การให้ตัวละครทักทายกันว่า "สวัสดี" ดังตัวอย่าง

จำแนก - <u>สวัสดีทำนบ</u> ทำไมผ่าเข้าไปในบ้านโน้นเล่า
ทำนบ - <u>สวัสดีจำแนก</u> ช่วยปลอบน้องสาวที จำนันเขาไม่เข้าใจฉัน

(คืนหนึ่งยังจำได้,2514)

เมตตา - <u>สวัสดี</u> เชิด ชอบ
เชิด-ชอบ - ผมขอตอบ<u>สวัสดี</u>
เมตตา - ขยันเช่นนี้ ไม่มีเกียจคร้าน
ฉันจะกู้เกื้อ ช่วยเหลือเจือจาน
ด้วยเงินกับงานเป็นของคู่กัน

(ดอกโสนบานเช้า,2511)

ไพศาล - พี่โรจน์ ท่านคนนี้มาหา

พิทักษ์ - ฉันชื่อพิทักษ์ สวัสดี

โรจน์ - สวัสดีท่าน เชิญ ฉันจะช่วยอะไรได้บ้าง

(พันธุ์ไม้เลื้อย,2511)

แต่เดิมนั้นคนไทยไม่มีคำทักทายที่เป็นคำกลางๆ ร่วมกันเช่นนี้ จนกระทั่งจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีความเห็นว่าคำพูดเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมเกียรติของตนเองและของชาติให้สูงขึ้นได้ ดังนั้นเพื่อให้สมกับการที่ได้รับยกย่องว่าคนไทยเป็นอารยชน จึงมีคำสั่งและกำชับให้ข้าราชการทุกคนกล่าวคำว่า สวัสดี* ต่อกัน ในโอกาสที่พบกันครั้งแรกของวัน เพื่อเป็นการผูกไมตรีกันไว้ รวมทั้งให้แนะนำให้คนในครอบครัวรู้จักกล่าวคำสวัสดีด้วย

จากการศึกษาบทละครร้องของพรานบูรพ์พบว่า การใช้คำทักทายว่า "สวัสดี" ระหว่างตัวละครนั้น เริ่มปรากฏในบทละครที่แต่งระหว่าง พ.ศ.2485 - พ.ศ.2486 ส่วนบทละครที่แต่งก่อนหน้านั้นไม่ปรากฏใช้คำนี้อยู่เลย ดังนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่า การใช้คำว่า "สวัสดี" ในบทละครร้องของพรานบูรพ์ดังกล่าว เป็นผลมาจากการสร้างวัฒนธรรมใหม่ในสมัยรัฐนิยมนั่นเอง

คำศัพท์ตามสมัยรัฐนิยมอีกคำหนึ่งที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทละคร ได้แก่ คำว่า "สร้างชาติ" อันเป็นคำที่นำมาจากคำว่า "นโยบายสร้างชาติ" และการดำเนินการสร้างชาติด้านต่างๆ ของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดังตัวอย่าง

มานะ - พวกชาวนารูปหล่อ ไปแบกฟอนข้าวมา

โคน - ไทยทุกคนต้องสร้างชาติ ทุกคนต้องทำงาน

(อยากจะรักลักครั้ง,2513)

---

* คำว่า "สวัสดี" เป็นคำที่เจ้าพระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนชีวะ) เป็นผู้คิดขึ้นเพื่อใช้ในการส่งกระจายเสียง

คำว่า "สร้างชาติ" ในบทสนทนานี้มีความหมายถึง การทำงาน ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายสร้างชาติด้านหนึ่งของรัฐบาลในขณะนั้นคือ การส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพต่างๆ และการแก้ปัญหาคนว่างงาน โดยรัฐบาลได้ชักชวนให้ประชาชนทุกคนทำงาน เพื่อความเจริญของบ้านเมือง พรานบูรพ์จึงนำคำว่าสร้างชาติมาใช้ในความหมายดังกล่าว

บาง - สวัสดีท่านขา ฉันขอลาออกค่ะ

บรรเจิด - บางจะลาไปไหน ทำไมจึงลา

บาง - เพราะขืนอยู่ช้า ฉันเกรงจะถูกใช้ให้ล้มรั้ว <u>สมัยนี้สมัยสร้างชาติ</u> ขอลาไปมีผัว สวัสดีค่ะท่านทั้งหลาย

(คืนหนึ่งยังจำได้, 2514)

เหมาะ - ฉันสบายใจมาก สวัสดีนายจ๋า ขอให้นายถือสันโดษให้เคร่งครัดเถิด (ออกไป ชิตหัวเราะ ต้อยเข้าใกล้)

ต้อย - เกิดมาเป็นคุณนี่เสียชาติเกิด ผู้หญิงเกือบทั่วตำบลนี้ <u>ยินดีมาขอให้สร้างชาติ</u> ยังทำเฉยไม่ยอมสร้าง

(ขอนลอยน้ำ, 2512)

คำว่า "สร้างชาติ" ในตัวอย่างทั้งสองที่ยกมานี้ ใช้ในความหมายของการแต่งงานมีครอบครัว ทั้งนี้เป็นผลมาจากนโยบายสร้างชาติข้อหนึ่งที่สนับสนุนให้มีการเพิ่มประชากรมากๆ* เพราะในระยะแรกที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น ประเทศไทยมีประชากรเพียง 14 ล้านคน ซึ่งเป็นจำนวนที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม มีความเห็นว่าน้อยเกินไป เนื่องจากมีความเชื่อว่าหากประเทศไทยจะเป็นประเทศมหาอำนาจจะต้องมีจำนวนประชากรให้มากกว่า 40 ล้านคนขึ้นไป การนำคำว่า "สร้างชาติ" มาใช้ใน

---

* วิธีดำเนินนโยบายการเพิ่มจำนวนประชากรของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้แก่ การสั่งห้ามนำเครื่องคุมกำเนิดทุกชนิดเข้าประเทศ การให้การอุปการะครอบครัวที่มีบุตรมาก และการให้รางวัลแก่ครอบครัวที่มีบุตรหลายคน

ความหมายของการแต่งงาน ซึ่งจะเป็นการเพิ่มสมาชิกใหม่ให้กับสังคม ตามตัวอย่างที่ยกมา แม้ว่าจะเป็นการสื่อความหมายถึงสิ่งที่รัฐบาลขณะนั้นสนับสนุนให้ทำ แต่เมื่อมาใช้ในบริบท หรือสถานการณ์ของเรื่องในเวลานั้นแล้วทำให้เกิดความขบขันกึ่งล้อเลียนนโยบายดังกล่าวมากกว่า นับเป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่ช่วยเพิ่มรสชาติให้กับเรื่องอย่างหนึ่งของพรานบูรพ์

คำว่า "วัฒนธรรม" ซึ่งเป็นคำศัพท์อีกคำหนึ่งที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทละครจนเป็นที่สังเกตก็เป็นคำศัพท์ที่แพร่หลายมากในยุครัฐนิยม ทั้งนี้ เพราะประกาศรัฐนิยมคือการแก้ไขปรับปรุงและสร้างวัฒนธรรมต่างๆ ของชาตินั่นเอง โดยในระยะแรกๆ เป็นการชักชวนให้ประชาชนให้ความร่วมมือกับรัฐบาลดำเนินการสร้างชาติ ด้วยการปฏิบัติตามรัฐนิยม แต่เมื่อไม่ได้ผลเท่าที่ควร รัฐบาลจึงออกประกาศพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2483 และพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมที่ประชาชนชาวไทยต้องปฏิบัติตาม พ.ศ.2484 เป็นกฎหมายบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามแนวทางที่รัฐบาลกำหนดขึ้น ดังนั้นคำว่า "วัฒนธรรม" จึงเข้าไปมีส่วนต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยทั้งในด้านชีวิตส่วนตัว ชีวิตภายในครอบครัว และต่อสังคม ซึ่งบทละครร้องของพรานบูรพ์ก็ได้จำลองแบบอย่างบางอย่างออกมา ดังตัวอย่าง

กำนันนึกแต่งกายสากลคร่ำๆ กลับจากเที่ยว ย่องจะขึ้นเรือนแล้วกลับชะงัก นั่งถอดรองเท้าที่บันได ค่อยหย่อนลงไปทางหน้าต่างแล้วตัวจะปีนตาม...

เนียม - เป็นกำนันชั้นผู้ใหญ่แล้วนะพ่อนึก น่าจะมีความรู้สึกนึกคิดสักนิดปะไร ว่าทางไหนเป็นประตู หน้าต่าง

นึก - โธ่ แม่เนียม

เนียม - ไม่ต้องโธ่ ขึ้นบ้าน ฉันจะต้องไล่เรียงถึงวัฒนธรรมของอารยชนชั้นกำนันนั้นควรประพฤติอย่างไร

(ดอกโสนบานเช้า, 2511)

จากตัวอย่างอาจมองเห็นเป็นเรื่องขัน ที่ตัวละครซึ่งเป็นกำนันบ้านนอกคนหนึ่งแต่งกายด้วยชุดสากล และแม่เนียม ภรรยาของกำนันพูดถึงเรื่องวัฒนธรรมของอารยชน แต่เมื่อศึกษาสภาพการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐนิยมแล้วจะทราบได้ทันทีว่าเป็นการจำลองชีวิต

ของคนในสมัยนั้นมา กล่าวคือ ในสมัยดังกล่าวรัฐบาลได้กำหนดเครื่องแต่งกายของข้าราชการให้เป็นแบบสากลเหมือนๆ กัน* และให้ประชาชนทุกคนสร้างตัวเองให้ดี เพื่อเป็นการช่วยสร้างชาติ ด้วยการทำตัวให้มีวัฒนธรรมและมีธรรมอันดี แต่งกายให้เรียบร้อยมีแบบมีระเบียบอันต้องด้วยความนิยมของอารยประเทศที่เจริญแล้ว ฯลฯ โดยในระดับท้องถิ่นนั้น กำนันผู้ใหญ่บ้าน จะเป็นผู้นำแนวนโยบายไปเผยแพร่และปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่ประชาชน

ดังนั้น การที่พรานบูรพ์กำหนดเครื่องแต่งกายตัวละครให้เป็นชุดสากลตลอดจนให้ตัวละครพูดเรื่องวัฒนธรรม จึงไม่ใช่เรื่องแปลก แต่เป็นกลวิธีสร้างความสนุกสนานในการชมละครอย่างหนึ่งของพรานบูรพ์ ด้วยการนำคำซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมยุคนั้นรับรู้ร่วมกันมาให้ตัวละครกล่าวในทำนองเสียดสีกัน

คำศัพท์อีกชุดหนึ่งที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐนิยม และพรานบูรพ์ได้นำมาใช้ในบทละคร คือคำว่า "กสิกร และ กสิกรรม" ซึ่งเป็นคำที่เกิดจากการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนมีอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นด้านกสิกรรม อุตสาหกรรม และพานิชยกรรม จนรัฐบาลถึงกับตั้งคำย่อของอาชีพทั้งสามว่า "ก. อุ พา กรรม" เพื่อเป็นเกียรติและให้กำลังใจแก่ประชาชนที่ประกอบอาชีพดังกล่าว

ในส่วนของอาชีพกสิกรรมนั้น นับเป็นอาชีพที่รัฐบาลให้ความสำคัญ และส่งเสริมให้ราษฎรยึดถือเป็นอาชีพหลัก เพราะรัฐบาลเห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม และประชาชนส่วนใหญ่ก็เป็นชาวนา นอกจากนี้ยังมีความเห็นว่าอาชีพนี้จะเป็นพลังสำคัญในการสร้างชาติให้เป็นมหาอำนาจได้ รัฐบาลในสมัยรัฐนิยมจึงให้การสนับสนุนและยกย่องอาชีพชาวนาอย่างมาก จนเกิดคำศัพท์ที่ได้กล่าวในข้างต้นตามมา ตัวอย่างการใช้ศัพท์กลุ่มนี้ในบทละครร้องของพรานบูรพ์

---

* ดูรายละเอียดเรื่องการแต่งกายของตัวละครในบทละครร้องของพรานบูรพ์ได้ในบทที่ 4 หน้า 186

ลานนาไทยในชนบท มีลอมฟางเป็นหย่อมๆ และมีปศุสัตว์บางส่วน
กสิกรแบกฟ่อนข้าวฟ่อนฟางสุมกอง แบกหามเครื่องมือกันด้วยความขยันขันแข็งฯ

(อยากจะรักสักครั้ง,2513)

บุญช่วยช่วยทอดสะพานด้วยการเป็นผู้นำเข้าร้องและรำ พวกกสิกรรม
ต่างช่วยรับ

(อยากจะรักสักครั้ง,2513)

สรุปการใช้คำศัพท์ตามสมัยรัฐนิยมในบทละครร้องของพรานบูรพ์เป็นการนำเอาคำซึ่งกำลังเป็นที่นิยมแพร่หลาย และเป็นที่รับรู้ร่วมกันของคนในสังคมขณะนั้นมาใช้ ซึ่งนอกจากจะเป็นการช่วยสร้างความใกล้ชิดให้เกิดขึ้นระหว่างผู้แสดงกับผู้ชมแล้ว ในบางตอนยังมีผลในการช่วยสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้ชมได้ด้วย เพราะทัศนะของคนไทยในยุคนั้นต่อ "รัฐนิยม" มิใช่เห็นคล้อยตามรัฐบาลไปเสียทั้งหมด บางคนก็เห็นว่าสิ่งที่รัฐบาลให้ประชาชนปฏิบัตินั้นเป็นเรื่องน่ารำคาญ บางคนก็เห็นเป็นเรื่องขัน และปฏิบัติตามด้วยความรู้สึกสนุกมากกว่าเห็นเป็นเรื่องจริงจัง ดังนั้น การใช้คำที่กำลังกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางในเวลานั้นจึงเป็นการใช้คำที่ช่วยเพิ่มสีสันให้กับเรื่องและกระทบใจคนดูได้มาก

ค) การใช้คำบริภาษและคำหยาบ คำบริภาษ หมายถึงคำกล่าวติเตียนหรือกล่าวโทษผู้อื่น ส่วนคำหยาบ หมายถึงคำไม่สุภาพที่ไม่นิยมนำมาใช้พูดหรือเขียน

ในบทละครร้องของพรานบูรพ์นั้น เมื่อถึงบทที่ตัวละครทะเลาะกัน หรือตัวละครตัวหนึ่งกล่าวติเตียนตัวละครอีกตัวหนึ่ง ก็มักจะให้ตัวละครบริภาษกันด้วยคำพูดที่รุนแรง บางครั้งถึงกับใช้ถ้อยคำที่ค่อนข้างหยาบคาย ตัวอย่าง บทบริภาษโรสิตาของคามิโน ซึ่งก่อนหน้านั้นทั้งคู่เคยรักกัน แต่ด้วยความจำเป็นโรสิตาจึงทำทีว่าตนเปลี่ยนใจไปรักชายอื่นเพื่อให้คามิโนโกรธและเข้าใจผิด คามิโนได้ขุดคุ้ยอาชีพนางบาร์ของโรสิตาขึ้นมาเพื่อต่อว่าดังนี้

หล่อนเป็นหญิงใจหลาย บำเรอชายทุกชนิด
ยั่วยวนกวนจริต ให้เชยชิดไม่ขืดขั้น
ลมเป็นหญิงโฮเต็ล เช่นกุหลาบสามัญ
ทุกวัยทุกชั้น หล่อนหวานมันเลือกชมฯ

(โรสิตา,2512)

บทบริภาษบทนี้แม้จะใช้ถ้อยคำธรรมดาแต่ก็เป็นคำติเตียนที่สามารถทำให้ผู้ถูกบริภาษรู้สึกเจ็บอายได้มาก เพราะมีความหมายถึงความประพฤติที่สังคมไทยไม่ยอมรับและเห็นว่าเป็นสิ่งไม่ดีที่ผู้หญิงไม่ควรปฏิบัติ

นอกจากการใช้ถ้อยคำที่มีลักษณะดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในบทละครบางเรื่องก็มีการใช้คำว่า "ไอ้" และ "อี" ซึ่งถือเป็นคำไม่สุภาพมาประกอบคำที่ใช้บริภาษด้วย ดังตัวอย่างบทบริภาษเจียมของจิตต์ในบทละครเรื่องจันทร์เจ้าขา เมื่อจิตต์พบเจียมไปมีอาชีพนางบาร์และทำท่าว่าจำตนซึ่งเคยมีความสัมพันธ์กันไม่ได้

ไม่เคยเห็นกากี ดูเสียชิสหาย
อีหญิงใจหลาย นั่นเมีย เมียข้า
หัวใจมันทราม อะ ๆ ๆ
มันงามก็แต่หน้า อีแพศยากาลี อะฮา ฯ

(จันทร์เจ้าขา,2516)

การใช้คำว่า "อี" มาประกอบคำอื่นๆ เพื่อใช้บริภาษนี้ แม้ว่าจะเป็นคำไม่สุภาพ แต่ก็เป็นการใช้คำที่ผู้แต่งต้องการเน้นให้เห็นอารมณ์โกรธของตัวละครว่ามีความรู้สึกที่ค่อนข้างรุนแรง เพราะนอกจากจะบริภาษอีกฝ่ายหนึ่งว่าเป็น "หญิงใจหลาย" และ "แพศยากาลี" อันเป็นคำบริภาษที่ทำให้ผู้ฟังเจ็บและโกรธแล้ว การใช้คำว่า "อี" ประกอบเข้าไปอีกก็ยิ่งเน้นให้เห็นความรู้สึกของผู้พูดว่าเหยียดหยามและเห็นหญิงนั้นต่ำทรามมากขึ้น

ในบทละครบางเรื่อง เมื่อตัวละครทะเลาะกันมีการใช้ถ้อยคำที่ค่อนข้างหยาบคายด่าทอกัน ตัวอย่าง ในบทละครเรื่อง**ผู้ชนะทิศเดียว** เมื่อวันทนีย์แจ้งให้เจ้าฟ้าสุวภาพรู้ว่าเจ้าฟ้าอนุราชคิดกบถ ด้วยความโกรธ และต้องการกลบเกลื่อนความผิดของตน เจ้าฟ้าอนุราชจึงบริภาษวันทนีย์ว่า

(อนุราช) <u>อีตอแหลปากร้าย</u> ป้ายความผิด
ไม่นึกถึงชีวิต จะปลิดปลด ฯ
(ผู้ชนะทิศเดียว, 2511)

"ตอแหล" หมายถึง โกหก หรือพูดไม่จริง คำนี้ถือเป็นคำไม่สุภาพที่คนระดับต่ำนิยมใช้พูดกัน แต่การให้อนุราช ซึ่งเป็นตัวละครที่มีฐานะเป็นน้องของกษัตริย์กล่าวคำนี้ออกมา อาจเป็นเพราะต้องการแสดงลักษณะนิสัยกักขฬะของอนุราช ซึ่งในเรื่องเป็นคนไม่ดี คิดฆ่าพี่ชายตัวเองเพื่อชิงสมบัติ เพื่อให้เป็นตัวละครที่มีลักษณะนิสัยตรงกันข้ามกับตัวละครเอกอย่างสิ้นเชิง

ในบทละครเรื่อง**คืนหนึ่งยังจำได้** อันเป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างผู้ใหญ่ของสองครอบครัวซึ่งมีบ้านอยู่ติดกัน เมื่อมีการกระทบกระทั่งกัน ต่างฝ่ายก็สรรหาคำมาด่ากันอย่างถึงพริกถึงขิง เช่น ตอนที่นายบรรเจิดพบว่าลูกสาวตนแอบรักอยู่กับลูกชายของนายจำนงค์ จึงเกิดทะเลาะกันขึ้นและได้ด่าทอกันดังนี้

(บรรเจิด) ลากไปสอนกันเสียใหม่ (จำนงค์) ลูกของใครน่าประจาน
(บรรเจิด) ลูกของใครจะ<u>หน้าด้าน</u> (จำนงค์) ลูกของใคร<u>ร่าน</u>สิ้นดี
(คืนหนึ่งยังจำได้, 2514)

"หน้าด้าน" หมายถึงทำในสิ่งที่ควรอายแต่ไม่อาย ส่วน "ร่าน" หมายถึงหญิงที่มีความอยากในกามคุณ เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว "ร่าน" เป็นคำที่แสดงความรู้สึกดูถูกต้องการประณามหญิงที่รุนแรงกว่า ทำให้ผู้ถูกประณามรู้สึกโกรธได้มากกว่า อันเป็นลักษณะทั่วไปของการใช้คำด่าที่คู่กรณีต่างก็จะใช้คำด่าที่คิดว่าจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งโกรธและเจ็บอายได้มากที่สุด

ตัวอย่างที่สาม เป็นบทบริภาษจากเหตุการณ์ตอนหนึ่ง ในบทละครเรื่อง ห้วยแก้ว ซึ่งเป็นตอนที่เชิดกับเชาว์ แกล้งขโมยผ้าของบัวรื่น บัวโรยที่กำลังอาบน้ำอยู่ไปซ่อน และเข้ากอดจูบหญิงสาวเมื่อเข้ามาแย่งผ้าคืน คำอิน กับ สุคนธ์ซึ่งเป็นคนพื้นบ้านเดียวกันเข้ามาช่วยเหลือจึงเกิดเรื่องกันขึ้น สุคนธ์ได้ด่าว่าเชิดกับเชาว์ ดังนี้

สุคนธ์ - <u>ไอ้ผู้ชายตัวเมีย</u> <u>ชาติไอ้เหี้ยปากกว้าง</u>
ริขโมยหมดหนทาง ออกจากตะรางมาหรือนี่
(ห้วยแก้ว, 2512)

ตัวอย่างนี้เป็นการใช้คำด่าที่หยาบคายมาก เพราะใช้คำสบประมาทเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้ชายอย่างรุนแรง อีกทั้งยังนำไปเปรียบเทียบเป็นสัตว์ชั้นต่ำที่คนไทยเชื่อว่าเป็นสิ่งอัปมงคลอีกด้วย

การใช้คำหยาบและคำบริภาษในบทละครร้องของพรานบูรพ์ที่ได้ยกตัวอย่างมาพอเป็นสังเขปนี้ แม้เป็นการใช้คำที่คนทั่วไปถือว่าไม่สุภาพ แต่ก็นับเป็นศิลปะในการใช้ภาษาอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะเป็นการใช้คำที่ช่วยแสดงให้เห็นอารมณ์ของตัวละครได้อย่างเด่นชัด และเป็นความจงใจของผู้แต่งที่ต้องการเลือกใช้คำเหล่านี้ เพื่อให้มีผลกระทบต่อความคิดและอารมณ์ของผู้รับให้เกิดความรู้สึกนึกคิดไปตามเจตนารมย์ของตน นอกจากนี้การใช้คำดังกล่าวยังเป็นการช่วยเพิ่มรสชาติในการชมการแสดงละครให้แก่ผู้ชม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนระดับกลาง จนถึงชาวบ้านทั่วไปมากขึ้น เพราะเป็นบทหนึ่งที่จะช่วยสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้ชมได้เช่นเดียวกับบทละครรำของเก่าไม่ว่าจะเป็นบทละครนอกหรือบทละครชาตรี ตลอดจนการแสดงเพลงพื้นบ้านต่างๆ ก็มักมีบทให้ตัวละครได้ทะเลาะกัน และใช้คำด่าที่หยาบคายบ้าง หยาบโลนบ้าง ซึ่งคนดูก็ยังให้ความนิยมและชอบดูการแสดงเหล่านั้นอยู่มากเช่นเดิม

2. <u>การใช้คำที่เป็นสำนวน</u> สำนวน หมายถึงถ้อยคำที่นำมาใช้ในความหมายที่ต่างไปจากความหมายเดิมของคำนั้นๆ การใช้สำนวนจึงเป็นการช่วยให้การใช้ภาษาในการพูดและการเขียนเกิดอรรถรสมากขึ้น แต่ทั้งนี้ผู้ใช้จะต้องมีความสามารถในการเลือกใช้สำนวนให้เหมาะสมกับข้อความ

การใช้คำที่เป็นสำนวน เป็นลักษณะการใช้ภาษาอย่างหนึ่งที่พบมากในบทละครร้องของพรานบูรพ์ โดยแยกออกเป็น 2 ลักษณะย่อยๆ ได้ดังนี้

ก) การใช้คำประสม คำประสมเป็นการนำคำมูลตั้งแต่สองคำขึ้นไปมาประสมกัน ทำให้เกิดคำใหม่ ซึ่งบางครั้งก็มีความหมายคล้ายๆ กับความหมายของคำเดิมที่นำมาประสมกันแต่ก็ไม่เหมือนเสียทีเดียวนัก บางครั้งก็อาจมีความหมายใหม่ต่างไปจากความหมายของคำเดิม ซึ่งการใช้คำประสมในรูปของสำนวนในบทละครร้องของพรานบูรพ์นั้นจะใช้ทั้ง 2 ลักษณะที่ได้กล่าวมา ตัวอย่าง การใช้คำประสมที่มีความหมายคล้ายกับความหมายของคำเดิม

เสียแรงเป็นพ่อสื่อ นี่ละหรือจะตอบแทน สมจริงมันน่าแค้นใจนัก
ขอเผยความตามจริง ว่าหญิงคนนั้นฉันรัก แล้วนายจะแกล้งมาหักเล่นเหมือนหักคอ
(คืนหนึ่งยังจำได้, 2514)

เสียแรง หมายถึง น้อยใจที่ลงแรงไปแล้วไม่ได้ผลสมใจหรือสมประสงค์
พ่อสื่อ หมายถึง ผู้พูดชักนำให้หญิงหรือชายติดต่อรักกัน
แค้นใจ หมายถึง ขุ่นเคือง หรือเจ็บใจ

ฉันซื่อสัตย์ต่อผัว จึงยอมตัวให้ด่า คิดจะช่วยแก้หน้าจึงได้กล้าหาผู้ช่วย
(เขนยที่เคยหนุน, 2486)

แก้หน้า หมายถึง พยายามกู้ชื่อเสียงที่เคยทำขายหน้าไว้

อ้าว ปากแกมี แล้วแกก็ปากมากอยู่แล้ว จะถามเจ้าตัวมันดูก่อนสักคำไม่ได้เทียวหรือ
(ภูหยัน, 2511)

ปากมาก หมายถึง พูดมาก หรือพูดขยายความเรื่องเล็กน้อยให้มากเรื่องออกไป

ก็มัวแต่หลบหน้าอยู่ยังงี้ เมื่อไรจะได้ดูท่าทีกันล่ะ

(ขวัญใจโจร,2518)

หลบหน้า หมายถึง การหลีกเลี่ยงไม่ให้พบเห็นกัน

เจียนฆ่าพี่ได้ เจียวหนอใจร้ายจริง

(ฝนสั่งฟ้า,2514)

ใจร้าย หมายถึง ดุร้าย หรือทำร้ายผู้อื่นได้โดยง่าย

ตัวอย่างการใช้คำประสมที่มีความหมายใหม่

รบครั้งนี้ เรามิหมาย ให้ล่มจม

ท่านลูบคม เราก่อน จึงย้อนคืน

(ขอบรั้วริมวัง,2511)

ลูบคม หมายถึง การแสดงกิริยาหรือวาจาลบหลู่ดูหมิ่น หรือสบประมาท

ฟังคำขอ บุตรี ที่นอกคอก

เหมือนช่วยฟอก รอยด่างดำ ให้ขำขาว ฯ

(แม่ศรีเวียง,2513)

นอกคอก หมายถึง การประพฤติตนไม่ตรงตามแบบอย่างที่เขาประพฤติกัน

คุณนายนอบแถวนี้ไม่มี มีแต่ยายนอบปากตลาดอยู่คนเดียว

(หนูจ๋า,2513)

ปากตลาด หมายถึง พูดจาด้วยถ้อยคำไม่สุภาพ หยาบคายอย่างคนชั้นต่ำ

อนุ - ...พี่น้องทั้งหลาย ฉันเป็นนายตำรวจ

เรือง - ทราบแล้วพ่อทูลหัว

เชษฐ - ห้าแต้มจริง พูดอะไร ก็พูดไปซิ

(พี่ร่วมท้องน้องร่วมไส้,2511)

ห้าแต้ม หมายถึง การพลั้งพลาดที่น่าขายหน้า หรือแสดงความเขิน

บุญช่วย - คุณพวงเพ็ญ พ่อพวกนั้นแห่กันมาแล้ว

...

พวงเพ็ญ - อย่าปอดลอย เร็ว พี่ช่วยออกไปปะทะไว้ก่อน

(อยากจะรักลักครั้ง,2513)

ปอดลอย หมายถึง ใจฝ่อ ไม่สบายใจ หรือกลัว

การใช้คำที่เป็นสำนวนในลักษณะของคำประสมที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นการช่วยให้การใช้ภาษาในบทละครร้องของพรานบูรพ์มีความกระชับมากขึ้น ขณะเดียวกันก็สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนโดยไม่ต้องอธิบายความให้ยืดยาวก็สามารถเข้าใจได้ทันที

ข) การใช้คำที่มีความหมายแฝง หมายถึง คำที่นำมาใช้นั้นมีความหมายชักนำความคิดให้เกี่ยวโยงไปถึงสิ่งอื่นๆ หรือเป็นคำที่มีความหมายอื่นแอบแฝงอยู่ในคำนั้นอีกชั้นหนึ่ง โดยที่ผู้แต่งไม่ต้องอธิบายสิ่งใดเพิ่มเติม อย่างไรก็ตามการตีความหมายคำนั้นๆ จะต้องใช้ความระมัดระวังอยู่มาก เพราะอาจตีความหมายคลาดเคลื่อนไปจากเจตนารมณ์ของผู้แต่งได้ ในบทละครร้องของพรานบูรพ์มีการใช้คำที่มีความหมายแฝงอยู่หลายตอน ตัวอย่างเช่น

ช่างชื่นบาน จริงหลานป้า งามหน้านัก
มาหมกรัก หมักใหม่ ขึ้นในห้อง
ของสงวน ด่วนขยาย ให้ชายลอง
บ้าไม่อยู่ ชู้ขึ้นครอง ค้นของชม

(จันทร์เจ้าขา,2516)

คำว่า "ของสงวน" หากแปลตามรูปศัพท์ หมายถึง สิ่งที่ควรหวงแหนและรักษาไว้ ซึ่งในที่นี้คงต้องการหมายถึงความสาวบริสุทธิ์ของหญิงสาวที่ไม่ควรปล่อยตัวให้ชายร่วมประเวณีได้โดยง่าย

(ปรีดา) เลือกเอาชิ โกมล ชอบคนไหน
บำรุงใจ ให้โปร่ง โล่งสมอง
(โกมล) เชื่อเถอะกัน เบื่อนัก ของหมักดอง
กลัวเสียท้อง มันจะทำ ลำไส้พิการ
(ปรีดา) เกลียดผักดอง กันเคยลอง ตั้งสองสาม
...

(โจ๊โจ้ซัง,2512)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า "ของหมักดอง" ก็ดี หรือ "ผักดอง" ก็ดี นอกจากจะใช้ในความหมายแฝงถึงผู้หญิงแล้ว ยังเป็นการใช้คำที่แสดงให้เห็นความรู้สึกของตัวละครต่อหญิงบริการเหล่านั้นว่า เป็นหญิงที่ได้บำเรอชายมานับไม่ถ้วน ซึ่งผู้ชายที่นิยมหาความสุขกับหญิงบริการมักไม่ค่อยชอบ

การใช้คำว่า "ดอกรัก" หรือ "ต้นรัก" เพื่อโยงความคิดไปยังความรัก และคำว่า "ดอกโศก" เพื่อโยงความคิดไปยังความเศร้าโศกก็เป็นการใช้คำที่มีความหมายแฝงลักษณะหนึ่งที่พบมากในบทละครร้องของพรานบูรพ์ ดังตัวอย่าง

รัก ปลูกเจ้าไว้ หวังใจว่าจะเชย
ไม่นึกเลย ว่ารักเจ้าจะกลาย
พอผลิดอกออกช่อ สิกลับท้อไม่ลมมั่นหมาย
รักร้าย กลายเป็นดอกโศก
กลืนกล้ำช้ำโชก อกสลาย
แสนเสียดาย ต้นรักเจ้าเอย

(จันทร์เจ้าขา, 2516)

รักเอ๋ยดกหนักอยู่เต็มต้น ปลูกรักไว้ใกล้มือคน
ดอกรักก็หล่นลงซ้ำซ้ำ ช้ำเหลือ ช้ำเพราะเขาเบื่อเมื่อจากต้น
จะร่วงโรยเหี่ยวโหยทนทน ไม่ฟื้นคืนต้นแล้วรักเอย

(คืนหนึ่งยังจำได้, 2514)

โอ้แม่ยอดชีวัน ขวัญใจจอมโจร
นึกว่ารักหักโค่น โก่นกิ่งทิ้งต้น
พี่ปลูกรักฝากไว้ ในฤดูไร้ฝน
ไม่นึกว่าจะมีผล ถึงผลิดอกออกใบ ฯ

(ขวัญใจโจร, 2518)

การใช้คำว่า "ต้นรัก" ในความหมายแฝงถึงความรักเช่นนี้ เป็นลักษณะการใช้ภาษาที่กวีไทยนิยมนำมาใช้กันมากลักษณะหนึ่ง ทั้งนี้เป็นเพราะคำว่า "รัก" ถึงแม้จะเป็นคำที่มีความหมายหลายนัย แต่ก็สามารถชักนำความคิดของผู้อ่านหรือผู้ฟังให้เกี่ยวโยงไปยังสิ่งที่ผู้แต่งต้องการสื่อได้อย่างไม่ค่อยคลาดเคลื่อน เพียงแต่ต้องอาศัยบริบทที่แวดล้อมคำและพิจารณาจุดประสงค์ของผู้แต่งที่แฝงอยู่ในคำนั้นๆ อย่างถี่ถ้วนพอสมควร เป็นเครื่องช่วยในการตีความ

นอกจากนี้คำว่า "ต่อนก" ก็เป็นอีกคำหนึ่งที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในความหมายแฝง โดยนำมาใช้เพื่อสื่อความถึงการมีความสัมพันธ์กันระหว่างหญิงชาย ทั้งนี้เพราะการต่อนกเป็นการนำนกตัวหนึ่งไปล่อนกอีกตัวหนึ่ง โดยมากมักเป็นนกตัวเมียล่อนกตัวผู้เพื่อให้นกผสมพันธุ์กันบ้าง หรือเพื่อจะจับนกตัวผู้นั้นบ้าง ตัวอย่างการใช้คำว่า "ต่อนก" ในบทละครร้องของพรานบูรพ์

(เจิม) แสแส เอนี่มันไปไหน ดูซิใช้ไม่ได้ ช่างเหลวไหลเลี่ยงงาน
ใช้ให้จัดบ้าน ไม่รู้ชานไปซอกไหน มีคนใช้ใช้ไม่ได้ มันน่าเจ็บใจจริงๆ
แส แส
(แส-โผล่จากพุ่มไม้) คะ ดิฉันอยู่นี่
(เจิม) ชะ ชะ นางตัวดี งานมียังมัวนิ่ง ทำทำทิ้งทิ้ง มัวลดิ้งอยู่ทำไม
เอ๊ะ นั่นพุ่มไหวๆ
(แส-กัน) ไม่มีอะไรหรอกคุณนาย
(เจิม-เข้าไปใกล้พุ่ม) ใคร ใคร
(สุคนธ์-โผล่ออกจากพุ่มไม้) ผมเปล่า ให้ตกนรก แม่แสชวนต่อนก
(เจิม) เออ มัวกกกันอยู่ได้ ใช้ให้ทำงาน ชวนกันคลานเข้าพุ่มไม้
ช่างเลวเหลวไหล ใช้ไม่ได้ทั้งสองคน

(น้ำผึ้งรวง,2513)

สรุปลักษณะการใช้คำที่เป็นสำนวนในบทละครร้องของพรานบูรพ์เป็นการใช้ถ้อยคำภาษาเพื่อสื่อความหมายที่มีความแยบยลมาก เพราะผู้รับสารจะต้องตีความและวินิจฉัยคำแต่ละคำและบริบทที่แวดล้อมในขณะนั้นเสียก่อน จึงจะเข้าใจความคิดของผู้แต่งที่ต้องการถ่ายทอดออกมาได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ นับเป็นกลวิธีในการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะลักษณะหนึ่งที่กระตุ้นให้ผู้รับสารเกิดความคิดและอารมณ์ได้กว้างขวาง ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

3. การใช้คำซ้อน คำซ้อน เป็นการนำคำมูลที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือเป็นไปในทำนองเดียวกันมาวางซ้อนเข้าคู่กัน เพื่อช่วยไขความคำให้มีความหมายชัดเจนมากขึ้น ซึ่งอาจทำให้ได้ความหมายและที่ใช้ต่างไปจากความหมายของคำเดิม

โดยปกติคำซ้อนนั้นมักจะเขียนเรียงติดต่อกันไป เช่น หยาบคาย บ้านเรือน แปดเปื้อน ยั่วยวน ชักชวน มืดค่ำ ฯลฯ แต่การใช้คำซ้อนในบทละครร้องของพรานบูรพ์จะมีลักษณะแตกต่างไปจากรูปปกติ กล่าวคือ พรานบูรพ์จะแบ่งคำซ้อนออกเป็นช่วงๆ แล้วนำคำอื่นมาแทรกกลางระหว่างคำซ้อนนั้นๆ ซึ่งโดยมากมักเป็นคำที่มีรูปและเสียงซ้ำกันหรือบางครั้งก็จะใช้ความซ้ำกัน ดังตัวอย่าง

ที่พลาดที่พลั้ง เหลือยั้งเหลือหยุด
เพราะรีบเพราะรุด กลัวสุดกลัวสาย
ใช่กลั่นใช่แกล้ง อย่าแหนงอย่าหน่าย
เถิดนะเถิดนาย ดิฉันหมายขออภัย

(เพลงเสน่ห์, 2513)

จากตัวอย่าง คำซ้อนที่พรานบูรพ์นำมาใช้คือคำว่า พลาดพลั้ง ยั้งหยุด รีบรุด กลั่นแกล้ง และแหนงหน่าย โดยพรานบูรพ์นำคำที่มีรูปและเสียงซ้ำกันมาแทรกระหว่างคำที่นำมาซ้อน ซึ่งการใช้คำซ้อนในลักษณะดังกล่าวนี้ มีลักษณะคล้ายกลอนเพลงพื้นบ้านของไทยที่ช่วยทำให้บทร้องมีความไพเราะมากขึ้น ด้วยลีลาและจังหวะที่ส่งสัมผัสรับกันเป็นช่วงๆ

ตัวอย่างการใช้คำซ้อนในแบบของพรานบูรพ์ในบทละครเรื่องอื่นๆ

พวกเราเหล่านารี ล้วนแต่มีความสุข
ห่างหายคลายทุกข์ เราปลื้มเราปลุก เราสนุกสนาน
ทุกเช้าทุกเย็น เราไม่เว้นสำราญ
ทุกคืนทุกค่ำ เราชื่นเราฉ่ำเบิกบาน
เราสนุกเราสนาน เราเบิกเราบาน เราสำราญอารมณ์
...
หอมซาบหอมชื้ง หอมถึงหอมทั่ว
หอมกลิ่นหอมกลั้ว หอมยั่วหอมยวน ฯ

(อุมาปาหนัน, 2512)

คำซ้อนที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทร้องนี้ได้แก่ คืนค่ำ ชื่นฉ่ำ สนุกสนาน เบิกบาน ซาบชื้ง และยั่วยวน

อกโอ้ อกสตรี ชายจะคลุกชายจะคลี ชายจะขยี้ให้หญิงระทม
หวานคำฉ่ำเหลือเมื่อชายจะชม แต่พอสมก็แหนงก็หน่าย
หวานก็กลายเป็นชื่นเป็นขม เขาชื่นเขาชมแล้วเขาก็ทิ้ง ฯ

(จันทร์เจ้าขา, 2516)

ข้อสังเกตจากการศึกษาเรื่องการใช้คำในบทละครร้องของพรานบูรพ์

นอกจากการใช้คำลักษณะต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ในบางตอนของบทละครแต่ละเรื่องยังสังเกตได้ว่าพรานบูรพ์มักชอบใช้คำบางคำอยู่บ่อยๆ อันได้แก่

คำว่า "สมัครสมาน" "สมานสมัคร" เป็นคำที่พรานบูรพ์มักใช้เมื่อต้องการสื่อความถึงการตกลงปลงใจระหว่างชายหญิง ตัวอย่างเช่น

ขอบคุณล้ำฉ่ำหวาน โลมลมานสมัครเล่น ฯ

(ไม่คืนคำ,2489)

ไมตรีดีเหลือประมาณ ใจฉ่ำคำหวาน สมัครสมานเป็นมิตรเสมอ ฯ

(ผู้ชนะทิศเดียว,2511)

อยากจะขอร่วมบ้าน อยากสมานสมัคร ...

อยากจะให้รู้นัก ว่าร่วมรักสมัครสมาน ฯ

(คืนหนึ่งยังจำได้,2514)

ดอกโสนบานเช้า เย้าแย้มให้ ชื่นใจยามโสนบาน

ชวนอารมณ์สำราญสมานสมัคร ให้นึกรักนักดอกโสนบานเช้า ฯ

(ดอกโสนบานเช้า,2511)

โธ่พ่อจ๋า พ่อยกให้ ไม่ถามลูก

ลูกไม่ผูก ใจรัก สมัครสมาน ฯ

(บุปผาชาตินคร,2514)

จงรู้ไว้เถิดนายว่าคู่หมั้น แม่น้อมนั้นผมรัก สมานสมัครกันมานาน ฯ

(หนูจ๋า,2513)

คำว่า "จิตต์จอด ใจจอด จอดจิตต์ และจอดใจ" พรานบูรพ์มักนำมาใช้เมื่อต้องการสื่อความรู้สึกของชายหญิงที่ต้องการแสดงให้เห็นว่า ตนมีความจริงใจและมั่นคงต่ออีกฝ่ายหนึ่งอย่างแท้จริง ตัวอย่าง

เขาเป็นสิ่งประสงค์ ยอดจำนงค์ของฉัน จิตต์จอดตลอดชีวัน

ไม่เหไม่หันสมัครมั่นในวัลเดรี ฯ

(โรสิตา,2512)

กามเทพนำพา มาให้เป็นคู่สร้าง
จอดจิตต์ไม่คิดห่าง แลสล้างล่อตา ฯ
(อุมาปาหนัน, 2512)

อกชายจะเปรียบก็คล้ายกับกระต่ายเมื่อตะกายจะตระกอง
หลงเชยชิดจอดจิตต์ใจจอง เสน่ห์สนิทมอบชีวิตสนอง ฯ
(จันทร์เจ้าขา, 2516)

น้องพร่ำพี่พรอด แขนเราสอดกอดกันไว้
จิตต์จอดยอดอาลัย มอบดวงใจไว้แน่นอน ฯ
(แม่ครีเวียง, 2513)

อยากจะรักสักครั้ง แต่หายังไม่ได้
ใครจะรักๆ อยู่ไหน กระซิบได้ให้ฉันฟัง
จะรักตอบใจด้วย จะช่วยรักฝากฝัง
จอดจิตต์จริงจัง สมหวังดังใจ ฯ
(อยากจะรักสักครั้ง, 2513)

หญิงคู่หมั้น ปัญญา กานดานี้
คือหญิงที่ ใจเราจอด ว่ายอดหญิง ฯ
(ขวัญใจโจร, 2518)

นอกจากนี้ยังมีคำว่า "ปลุกปลื้ม" และ "ปลื้มปลุก" ซึ่งเป็นคำที่มักใช้เมื่อตัวละครต้องการแสดงความรู้สึกยินดี มีความสุขใจ ตัวอย่างเช่น

เมื่อใจทุกข์ เหล้าปลุกปลื้ม ดื่มแล้วเมา ฯ
(ไม่คืนคำ, 2489)

คืนหนึ่งยังจำได้ จำไม่รู้ลืม
คืนเราปลุกปลื้ม คืนนั้นลืมไม่ได้ ฯ

(คืนหนึ่งยังจำได้, 2514)

หลีกให้ไกลทุกข์ เราปลื้มเราปลุกทั้งใจและกาย
คนเราเกิดมาต้องตาย จงเร่งสบายกันเสียให้พอ ฯ

(โจ๋โจ้ชัง, 2512)

พวกเราเหล่านารี ล้วนแต่มีความสุข
ห่างหายคลายทุกข์ เราปลื้มเราปลุก เราสนุกสนาน ฯ

(อุมาปาหน้น, 2512)

ฟังๆ ไป หัวใจนี้จดจำ ทำนองน้ำคำ เรายังจำได้
ปลื้มปลุกสุขเหลือเมื่อได้ฟังไป เพราะกระไรในทำนองคำร้องของเพลง ฯ

(พันธุ์ไม้เลื้อย, 2511)

จากตัวอย่างที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าคำที่พรานบูรพ์นิยมใช้อยู่บ่อยๆ เหล่านี้เป็นคำที่มีความไพเราะด้วยเสียงสัมผัสพยัญชนะที่ต่อเนื่องกัน และยังสามารถสื่อความรู้สึกนึกคิดของตัวละครได้อย่างซาบซึ้ง น่าประทับใจ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความคิดและอารมณ์ของผู้อ่านหรือผู้ชมได้มาก ซึ่งพรานบูรพ์ก็คงตระหนักถึงพลังของสารที่เกิดจากการใช้คำดังกล่าวนี้เป็นอย่างดี จึงนำมาใช้ในบทละครของเขาอยู่เสมอๆ

อนึ่ง คำที่พรานบูรพ์นำมาใช้อยู่บ่อยๆ นี้เป็นคำที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยหลายเรื่องอาทิ คำว่า "ใจจอด จอดใจ จิตจอด และจอดจิต" พบในบทละครเรื่อง มัทนะพาธา สาวิตรี พญาราชวังสัน ลิลิตพายัพ และโคลงนิราศประลองยุทธ์ เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า พรานบูรพ์คงได้รับอิทธิพลจากกวีรุ่นก่อนอยู่ไม่น้อย จึงใช้ถ้อยคำภาษาตามแบบกวีรุ่นก่อนๆ ซึ่งการเลียนแบบเช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นข้อน่าตำหนิหรือข้อบกพร่องแต่อย่างใด หากเป็นการ "บูชาครู" รูปแบบหนึ่งที่ปรากฏอยู่เสมอๆ ในการสร้างงานของกวีไทย

ข. <u>การใช้ภาษาพูด</u> ภาษาพูดเป็นภาษาที่เกิดจากการเปล่งเสียงเพื่อใช้ติดต่อสื่อสารในการสนทนา ซึ่งแต่ละคนก็จะมีลักษณะการใช้ภาษาพูดแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางสังคม การศึกษา โอกาส และปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ของผู้พูด การใช้ภาษาพูดจึงไม่ค่อยพิถีพิถันหรือต้องคอยระมัดระวังให้มีลักษณะเป็นภาษาทางการเหมือนกับภาษาเขียน

โดยทั่วไป การใช้ภาษาพูดมักไม่นิยมนำมาใช้ในงานเขียนที่เป็นทางการ เพราะถือว่าเป็นการใช้ภาษาที่ไม่ค่อยเหมาะสม แต่การใช้ภาษาพูดในบทสนทนาในนวนิยายก็ดี เรื่องสั้นก็ดี ตลอดจนบทละครก็ดี เป็นสิ่งที่จะพบได้บ่อยๆ เพราะผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความสมจริงให้กับเรื่อง

จากการศึกษาบทละครร้องของพรานบูรพ์พบว่า ส่วนใหญ่พรานบูรพ์มักใช้ภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน ทั้งในบทร้องและบทพูดของตัวละคร เพราะบทร้องและบทพูดต่างก็ทำหน้าที่เป็นบทสนทนาโต้ตอบระหว่างตัวละคร ดังนั้น พรานบูรพ์จึงใช้ภาษาที่มีลักษณะเป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน เพื่อให้บทสนทนาเหล่านั้นคล้ายกับการสนทนาของคนทั่วๆ ไป

อย่างไรก็ตาม ในบทละครร้องของพรานบูรพ์ก็มีลักษณะการใช้ภาษาที่เป็นภาษาเขียนปรากฏอยู่เช่นกัน และบางส่วนก็มีการใช้ภาษาที่ประณีตบรรจงอย่างมีศิลปะมากกว่าจะเป็นภาษาเขียนทั่วๆ ไป อันได้แก่ บทร้องพรรณนาความและบทรำพึงรำพันต่างๆ ซึ่งตัวละครจะใช้ขับร้องในบางโอกาส* ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพรานบูรพ์ยังมีความเห็นว่างานประพันธ์ของเขาเป็นบทละครที่สร้างขึ้นมาเพื่อความบันเทิง จึงต้องมีบทพรรณนาที่มีลีลาการใช้ภาษาไพเราะจับใจคนดูคนฟังบ้าง และเพื่อเป็นการแสดงความสามารถในทางการประพันธ์ของตนทางหนึ่งด้วย

ลักษณะการใช้ภาษาพูดที่พบในบทละครร้องของพรานบูรพ์นั้น บางครั้งก็มีโครงสร้างของรูปประโยคคล้ายกับภาษาเขียน แต่ลักษณะของการใช้ภาษาที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นลักษณะที่มักเกิดขึ้นในภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน ซึ่งแยกออกเป็นหัวข้อย่อยๆ ได้ดังนี้

---

* ดูรายละเอียดได้ในตอนต่อไป

1. การใช้คำบอกสถานภาพ คำบอกสถานภาพ หมายถึงคำที่ช่วยบอกให้ทราบถึง เพศ วัยของผู้พูด และฐานะของผู้ฟัง ตลอดจนท่าทีของผู้พูดต่อผู้ฟัง คำบอกสถานภาพที่กล่าวถึงนี้ได้แก่คำว่า คะ ค่ะ จ้ะ จ๊ะ ยะ ย่ะ ครับ อะ โว้ย ว่ะ วะ ฯลฯ ซึ่งคำเหล่านี้จะพบได้ในการใช้ลงท้ายบทสนทนาเพื่อขานรับและการพูดจาทั่วไปของคนไทยทุกระดับชั้น

ตัวอย่างการใช้คำบอกสถานภาพในบทละครร้องของพรานบูรพ์

เสถียร - อย่าชมโฉมฉันนักเลยจ้ะ พอที คุณพี่เห็นจะอิ่มแล้ว ฉันจะเข้าไปตามนะยะ
เสริม - ไม่ต้องตามหรอกค่ะ ประเดี๋ยวท่านก็ออกมาเองหรอก นั่งคุยกันก่อนดีกว่า
เสถียร - ย่ะ ย่ะ อยากจะคุย นั่งห่างๆ ก็เห็นจะคุยได้กระมังยะ
แส - นั่งห่างๆ สู้ใกล้ๆ ไม่ได้หรอกค่ะ ดิฉันเป็นคนพูดค่อย
เสถียร - ย่ะ ย่ะ ถึงพูดค่อยๆ ฉันก็ได้ยิน หูฉันไม่หนวกหรอก

(จับแพะชนแกะ, 2469)

คำว่า จ้ะ ย่ะ ยะ โดยทั่วไปผู้พูดมักจะเป็นผู้หญิง แต่ในบทสนทนานี้ผู้พูดกลับเป็นผู้ชาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในสมัยที่พรานบูรพ์แต่งบทละครเรื่องนี้ การใช้คำดังกล่าวยังไม่มีการแยกเพศผู้ใช้พูดอย่างชัดเจนก็ได้ เช่นเดียวกันกับการใช้คำเรียกชื่อของผู้ชายและผู้หญิงสมัยก่อนที่ยังสับสนปะปนกันอยู่ อย่างไรก็ตาม การใช้คำว่า ย่ะ และ ยะ ของผู้พูดในบทสนทนานี้ก็ช่วยแสดงให้เห็นว่าผู้พูดกำลังรู้สึกหมั่นไส้คู่สนทนาอยู่

จอม - แม่บางจ๊ะ แม่บางจ๋า โปรดเยี่ยมหน้าออกมาหน่อย
ฉันมีธุระเล็กน้อย แม่บางต้องพลอยรำคาญ ฯ

(คืนหนึ่งยังจำได้, 2514)

การใช้คำว่า จ๊ะ จ๋า มาช่วยเสริมคำเรียกในตัวอย่างนี้ก็เช่นกันที่ผู้พูดกลับเป็นผู้ชาย แต่ทั้งนี้คงเป็นเพราะผู้พูดมีความสนิทสนมกับผู้ฟังอยู่พอสมควร เนื่องจากในเรื่องนั้น จอม และ บาง เป็นลูกจ้างอยู่ในบ้านซึ่งอยู่ติดๆ กันและต่างก็เป็นสื่อให้นายของตนรักใคร่ชอบพอกัน

เจน - เห็นลูกสาวกูบ้างไหมวะไอ้โจ อยู่ที่ไหนมึงบอกมา
ลูกของกูมึงลักพา บอกซิไอ้บ้า เดี๋ยวพ่อผ่าอกตาย

(ฝนสั่งฟ้า, 2514)

การใช้คำว่า วะ ตลอดจนคำอื่นๆ ในบทร้องนี้ ส่วนใหญ่เป็นคำที่ถือว่าไม่สุภาพ เพราะแสดงให้เห็นว่าผู้พูดไม่ได้ยกย่องผู้ฟังเท่าที่ควร เหตุที่เป็นเช่นนี้คงเนื่องมาจากผู้พูดเป็นชาวบ้านธรรมดาๆ คนหนึ่ง และมีวัยมากกว่าผู้ฟัง อีกทั้งกำลังอยู่ในอารมณ์โกรธที่ลูกสาวหายไป

สุวภาพ - ...เจ้าหนุ่มชาวเขา คู่รักแม่สาวที่ข้าให้อิสระ
เวไนย์ - ทรงจำแม่นมากพ่ะย่ะค่ะ ...วันทนีย์สาวรักเสมอดวงใจของเกล้า
ลืมป่าลืมเขามากำเริบรักพระองค์ เกล้าเวไนย์ไพร่ชาวป่าจิงกล้า
ลองเผยอรักพระแม่เจ้าดูบ้าง ต่างกันไหมพ่ะย่ะค่ะ
อิระยา - บัดซบ กล่าวแกล้งแต่งลิ้น ตัดหัวมันเสียเถิดเพคะ

(ผู้ชนะทิศเดียว, 2511)

การใช้คำว่า พ่ะย่ะค่ะ และ เพคะ ในบทสนทนานี้ แสดงว่าผู้ฟังเป็นเจ้านาย และผู้พูดอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่า

นอกจากตัวอย่างที่ยกมานี้แล้ว ในบทละครร้องของพรานบูรพ์ยังใช้คำบอกสถานภาพอื่นๆ อีกมาก ทั้งนี้เพื่อช่วยเสริมให้การสนทนาระหว่างตัวละครดูใกล้เคียงกับการสนทนาของคนจริงๆ นอกจากนี้การใช้คำดังกล่าวยังช่วยแสดงให้เห็นเจตนาและท่าทีของตัวละครตัวหนึ่งที่มีต่อตัวละครอีกตัวหนึ่งอีกด้วย โดยพรานบูรพ์เลือกใช้คำบอกสถานภาพให้ตรงกับลักษณะและฐานะของตัวละครตัวนั้นๆ

2. การใช้คำอุทาน คำอุทาน เป็นเสียงหรือคำที่ผู้พูดเปล่งออกมาเพื่อแสดงอารมณ์หรือบอกความรู้สึกต่างๆ ซึ่งแม้จะใช้เพียงลำพัง โดยไม่ประกอบกับคำอื่นๆ ให้เป็นประโยค ก็สามารถสื่ออารมณ์หรือบอกความรู้สึกของผู้พูดได้

ตัวอย่างการใช้คำอุทานในบทละครร้องของพรานบูรพ์

ชื่น - เอ๊ะ นั่นผู้หญิงที่ไหนน่ะเชาวน์

เชาวน์ - อ้อ คุณแม่ นี่แหละครับคุณแม่ สาวบัวริ่นที่ผมรัก เคยบอกคุณแม่ไว้แล้ว

ชื่น - นี่เจ้าจะให้แม่ถูกถอนหงอกหรือเชาวน์ แม่ยอมไม่ได้เด็ดขาด

เชาวน์ - ผมตามใจคุณแม่ทุกอย่าง แต่อย่างนี้ผมตามไม่ได้ เมื่อคุณแม่ไม่รับบัวริ่นไว้ ผมก็ต้องกราบลาคุณแม่ไปอยู่ที่อื่นกับบัวริ่น

ชื่น - อ๊ะ หุนหันพลันแล่นอย่างนั้นไม่ดีหรอกลูก ไปขึ้นบนบ้านกันก่อน

(ห้วยแก้ว,2512)

คำว่า เอ๊ะ เป็นคำอุทานที่แสดงความประหลาดใจ คำว่า อ้อ เป็นคำอุทานที่แสดงอาการรับรู้หรือเข้าใจ ส่วนคำว่า อ๊ะ เป็นคำอุทานที่แสดงความตกใจของผู้พูด

จำผัวไม่ได้ อะ ๆๆๆ ชะ ชะ ช่างกระไรหนอน้ำใจผู้หญิง

เอ้อเฮอ ...

แก้มนั่นน่ะ นั่นน่ะข้าจูบ ข้าลูบละเลง ละเลงอก

เคยกกเคยกอด ตลอดกาย ฯ

(จันทร์เจ้าขา,2516)

คำว่า ชะ ชะ เป็นคำอุทานที่แสดงความโกรธเคือง ส่วนคำว่า เอ้อเฮอ เป็นคำอุทานที่แสดงให้เห็นว่าผู้พูดต้องการเยาะหยันผู้ฟัง

โบนิตัส - ไม่ใช่ไล่แต่วิงวอนให้อยู่ ฉันเกรงอะไรๆ จะแอบได้ยิน จึงอยากกระซิบกระซิบกันลับๆ

สุสานา - ตายละ ดิฉันนึกว่านิยาย กลายเป็นความลับ...

โบนิตัส - ฟังก่อนแม่นกพิราบ มันเป็นความลับเฉพาะตัว ลับเฉพาะเรา

...

สุสานา - แหม ยืดเยื้อเป็นใยระโยงทีเดียว...

(เมืองรักเมืองร้าง,2478)

คำว่า ตายละ เป็นคำอุทานที่แสดงถึงความรู้สึกตกใจ ส่วนคำว่า แหม ในบทสนทนานี้เป็นคำอุทานที่แสดงให้เห็นว่าผู้พูดกำลังรู้สึกรำคาญคู่สนทนาแล้ว

ตัวอย่างการใช้คำอุทานอื่นๆ เช่น คำว่า โธ่ อนิจจัง อุ๊ย โอย ว้าย อุบ๊ะ วุ้ย ฯลฯ ซึ่งคำอุทานต่างๆ ที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทละครนั้น จัดเป็นการใช้ภาษาพูดอย่างหนึ่งที่ช่วยแสดงให้เห็นอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครได้อย่างดี

อนึ่ง นอกจากการใช้คำอุทานบอกอาการต่างๆ ของตัวละครดังกล่าวนี้แล้ว ในบทละครร้องของพรานบูรพ์ยังมีการใช้คำอุทานเสริมบทอีกด้วย ตัวอย่างเช่น

ขอบใจคุณเจตนา ที่อุตส่าห์จัดสั่ง
เป็นธุระปะปัง นี่เพื่อหวังผลอะไร
(พันธุ์ไม้เลื้อย,2511)

อย่าหงอยเหงาเจ่าจุก ไปเลยลูกเรื่องถูกขอ
ขอวางใจในพ่อ อย่างไรก็พ่อไม่ให้
(ขอบรั้วริมวัง,2511)

คำอุทานเสริมบทนี้ เป็นคำที่ผู้พูดกล่าวเสริมหรือเพิ่มเติมคำข้างหน้าบ้างข้างหลังบ้าง ให้มีเสียงคล้องจองกันเท่านั้น ไม่ได้มุ่งเน้นที่ความหมายของคำที่นำมาเสริมแต่อย่างใด ทั้งนี้เป็นเพราะลักษณะนิสัยของคนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน เวลาจะพูดเรื่องใดหรือสิ่งใดก็มักจะใช้ถ้อยคำที่มีเสียงสัมผัสต่อเนื่องคล้องจองกันไป

3. <u>การใช้ภาษาปาก</u> ภาษาปาก หมายถึงถ้อยคำที่ใช้ทั่วไปในชีวิตประจำวันโดยคนทุกประเภท แต่ไม่เป็นที่นิยมใช้ในภาษาเขียนหรือภาษาทางการ ลักษณะการใช้ภาษาปากในบทละครร้องของพรานบูรพ์แบ่งออกเป็นลักษณะย่อยๆ ได้ดังนี้

การใช้คำตามเสียงที่พูดกัน ตัวอย่างเช่น

ไม่เคยเห็นใคร ทั้งเหลวและเลวกระไร ไม่ยับยั้งใจของตัว
หลงเหลิงคารม ชวนชอบชิมชมแต่ชั่ว ไม่รู้สึกสำนึกตัวโง่เหมือน<u>งัว</u>เขางอ
(ขอนลอยน้ำ, 2512)

ฉันรับแล้วว่าชั่ว ฉันยอมเป็น<u>งัว</u>ให้แม่ใช้
...
ไม่ต้องยอมมาเป็น<u>งัว</u> ไม่ต้องยอมตัวมาให้ใช้
(ห้วยแก้ว, 2512)

คำว่า งัว มาจากคำว่า วัว เป็นคำหนึ่งที่จะได้ยินคนพูดกันอยู่บ่อยๆ ซึ่งผู้พูดก็มักถูกมองว่าเป็นคนพูดไม่ชัด

(เจตต์) ให้<u>โดด</u> โดดได้ (เพรา) เออ กะไรชุกชน
(เจตต์) โดดนะ (เพรา) อ๊ะ อย่า เดี๋ยวขาจะหัก ฯ
(น้ำผึ้งรวง, 2513)

ชัช - ทลึ่งโลดโดดถลา เอ้อเฮอ ไม่ดูตาม้าตาเรือ
สุคนธ์ - นี่หนีช้างหรือหนีเสือ กันนะโว้ย หรือหนีเชื้ออหิวาต์

(เพลงเสน่ห์, 2513)

คำว่า โดด มาจากคำว่า กระโดด เป็นการใช้คำโดยการตัดเสียงพยางค์หน้าออกไป เพื่อเวลาพูดจะได้รวดเร็วและสะดวกขึ้น

สองผู้ใหญ่มั่นใจ จึงหมั้นให้สละกะน้อม
สองต่างเห็นพร้อม ยอมตกลงใจ

(หนูจ๋า, 2513)

ดวงจิตต์เป็นพิษราวกะไฟ ที่รวกเลียหัวใจให้เหลวแหลกทะลายลง

(เพลงเสน่ห์, 2511)

คำว่า กะ มาจากคำว่า กับ ซึ่งแม้จะมีความหมายไปในทำนองเดียวกัน แต่คำว่า กะ ก็ดูเป็นการใช้ภาษาพูดมากกว่า

นอกจากนี้ยังมีคำอื่นๆ อีก เช่น ซัก (สัก) นึง (หนึ่ง) กระได (บันได) เจอะ (เจอ) เมื่อไหร่ (เมื่อไร) กับ (กับข้าว) แมงวัน (แมลงวัน) และทาน (รับประทาน) เป็นต้น คำต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นคำที่เกิดจากการออกเสียงตามความสะดวกของผู้พูด โดยที่คำเหล่านั้นก็ยังคงสื่อความหมายได้เช่นเดิม การใช้คำตามเสียงที่พูดกันในบทละครร้องของพรานบูรพ์จึงเป็นการช่วยให้บทสนทนาของตัวละครดูมีชีวิตชีวาเป็นธรรมชาติมากขึ้น

การใช้คำสามัญซึ่งเป็นภาษาปากทั่วๆ ไป ตัวอย่างเช่น

ทิ้งสวนครัวเที่ยวหาผัว เหมือนนำตัวไปสู่เพลิง

(พันธุ์ไม้เลื้อย, 2511)

แม่เมียรักเพียงแก้วตา ดูหรือมาเป็นไปได้ เลวถึงใจน้อยหรือไม่เจียมตัว
ต่อหน้าทำเอ็นดู คบชู้เมื่อลับหลังผัว

(เขนยที่เคยหนุน, 2486)

มีผัวจน เมียต้องพลอยจน กรากกรำจำทน สุดขวายสุดขวย ต้องปลีกตัวพ้นผัว

(เพลงเลน่ห์, 2513)

คำว่า ผัว และเมีย นี้ เป็นคำพูดที่ใช้กันมาแต่ครั้งอดีต แต่ปัจจุบันถือว่าเป็นคำที่ไม่ค่อยสุภาพ และไม่นิยมนำมาใช้ในงานเขียนที่เป็นทางการ ให้ใช้คำว่า สามี และภรรยา แทน

ข้าเมาช่างข้า เอ้ยอย่ามายั่ว
ถึงเมาถึงมัว ไม่เมาบนหัวกระบาลใคร

(ไม่คืนคำ, 2489)

ขอล่อกระบาลด้วยท่อนฟืน เถิดนะพ่อชื่นหัวใจ

(น้ำผึ้งรวง, 2513)

กาเซ็ม พรวดลงมาก่อนจึงถูกอาลังเฉาะกระบาลล้มแผ่ลงทันที

(อุมาปาหนัน, 2512)

คำว่า กระบาล แผลงมาจากคำว่า กบาล หมายถึงหัว หรือศีรษะ เป็นคำที่ถือว่าไม่ค่อยสุภาพเหมือนกัน แต่ก็เป็นคำที่มักได้ยินในภาษาพูดอยู่เสมอๆ และยังเป็นคำที่แสดงให้เห็นอารมณ์ของผู้พูดได้ดี

ตัวอย่างคำอื่นๆ ในลักษณะเดียวกันนี้ ได้แก่คำว่า เสือก แส่ แดก ตีน สาระแน และสันดาน เป็นต้น ซึ่งแต่ละคำที่พรานบูรพ์นำมาใช้แม้จะดูไม่ค่อยสุภาพ แต่พรานบูรพ์ก็นำมาใช้ได้สอดคล้องกับการแสดงอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้น

นอกจากการใช้ภาษาปากที่ไม่ค่อยสุภาพดังกล่าวนี้แล้ว ในบทละครร้องของพรานบูรพ์ยังใช้ภาษาปากที่เป็นคำสามัญปกติอย่างที่คนใช้พูดกันในชีวิตประจำวันด้วย ดังตัวอย่าง

ใจ - ช่วยฉันด้วยจ้ะแม่

แสง - อะไรกันเล่า ดูซิเอ้าพ่ออีหนู

เจน - ลูกแกหนีตามชู้ แกล้งทำไม่รู้ ให้มันดูถูกเรา

แสง - จริงหรือนี่พ่อใจ มันอยู่ที่ไหน

ใจ - พ่อแกใส่ความเปล่าๆ ฉันนอนหลับไม่รู้เค้า ให้ตายเถอะเอ้า

แสง - อ้อ ไอ้เฒ่ามันเกินเลย

เจน - ชะ เข้ากันเป็นตุเป็นตะ เจียวอุวะ หรืออยากจะได้ลูกเขย

แสง - พูดบ้าๆ ข้าไม่เคย หรอกเฮย เดี๋ยวได้เลยทะเลาะกัน

(ฝนสั่งฟ้า, 2514)

กระแจะ - ลอยละล่องไปค้างที่ไหนมาจ๊ะ พ่อนักเรียนนอก รู้แล้วไม่ใช่หรือว่าเรือจะออกสองโมงครึ่ง แล้วนี่พ่อพึ่งจะกลับบ้าน

โกศล - เพื่อนๆ รั้งไว้ที่สโมสรครับคุณแม่ เขาว่าเป็นวันสุดท้ายที่ผมจะจากไปเลยไว้อาลัย ไม่ยอมให้กลับ

กระแจะ - อ๋อ แล้วนี่ก็กำลังไว้อาลัยคนใช้อยู่อีกซิ แม่นี่ล่ะ เมื่อไหร่จะล่ำจะลา

โกศล - โธ่ ก็คุณแม่เป็นคุณแม่

กระแจะ - แม่ไม่ต้องลาอั้นรึ มา ขึ้นมาเตรียมเนื้อเตรียมตัว

โกศล - หีบปัดก็จัดส่งไปลงเรือหมดแล้ว เหลือแต่กระเป๋าเล็กๆ ลูกเดียว หยาดคงจัดไว้เรียบร้อยแล้ว

หยาด - ไปตรวจดูเสียก่อนชิคะ เผื่อจะบกพร่อง

กระแจะ - แล้วนี่ไม่ต้องกินต้องอยู่ละหรือ โกศล

โกศล - กาแฟถ้วยเดียวก็พอแล้ว สำหรับผม

(คนดีที่โลกลืม, 2511)

จากตัวอย่างทั้งสองตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่า ในบทสนทนาระหว่างตัวละคร ไม่ว่าจะเป็นการร้องหรือการพูด ส่วนใหญ่พรานบูรพ์จะใช้คำสามัญที่คนใช้พูดกันในชีวิตประจำวัน ซึ่งนอกจากจะช่วยสื่อความหมายให้เข้าใจได้โดยง่ายแล้ว ยังทำให้บทสนทนาของตัวละครเป็นธรรมชาติขึ้นด้วย

4. การใช้คำสแลง หรือที่บางคนเรียกว่าคำคะนอง เพราะเป็นคำที่กล่าวออกมาด้วยความคะนองปาก หมายถึง ถ้อยคำที่ใช้พูด และเข้าใจกันเฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่มักใช้เพื่อแสดงความสนิทสนมเป็นกันเองระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง คำสแลงนี้แม้จะไม่ใช่คำหยาบคาย แต่ก็เป็นการใช้ภาษาที่เบี่ยงเบนไปจากภาษามาตรฐานที่ใช้กันทั่วไป เช่น

สมศรีแต่งตัวเชยระเบิดเลย หมายถึง สมศรีแต่งตัวล้าสมัยมาก

ยุวดีกับยุพยงกำลังเม้าท์เรื่องของเยาวนุชกัน
หมายถึง ยุวดีกับยุพยงกำลังคุยกันถึงเรื่องของเยาวนุช

ตัวอย่างการใช้คำคะนองหรือคำสแลงในบทละครร้องของพรานบูรพ์

ด่าคู่รักกันต่อหน้า แกนี่มันบ้าเสียนี่กระไร
หรือจะโยกันก็ได้ ไหนหน้าไหนจะลองดี

(เพลงเสน่ห์, 2513)

ว่อง - มันจะใช้ได้ริท่านขุน หรือท่านขุนเห็นผมเป็นยังงั้นไป
หรือว่าโย โยก็บอกชิว่าโย

(จับแพะชนแกะ, 2469)

คำว่า โย นี้ มีความหมายว่าการก่อกวนหรือหาเรื่องเพื่อทะเลาะวิวาท

แจ่ม - ...ต๊าย นี่คุณคิดจะมีชิ้นเมืองนอกเจียวหรือนี่

(จับแพะชนแกะ, 2469)

คำว่า ชิ้น หมายถึงผู้หญิงที่พึงใจหรือคู่รัก ซึ่งในที่นี้แจ่มต้องการต่อว่าสามีว่าคิดจะมีผู้หญิงคนใหม่

เกลอ - ฟังคำกู แล้วจำ คำกูไว้
ว่าไอ้เชษฐ คบไม่ได้ ใจกบถ
หญิงกูรัก มันช่อน ไว้นอนชด
ทรยศ ปดได้ ไม่น่าคบ

(พี่ร่วมท้องน้องร่วมไส้, 2511)

คำว่า ชด ในบทร้องนี้มีความหมายว่า เอาไว้เป็นของตัวเอง

แฉล้ม - เอ๊ะ นี่อะไรกัน ทำไมถึงรังแกพี่สาวฉันล่ะนี่
อนันต์ - เปล่าหรอกหนู พี่ไม่ได้รังแกเลยแหละ
แฉล้ม - อื้อ นี่มาเป็นพี่ฉันตั้งแต่เมื่อไหร่กัน
เหิม - เอาละซิ นี่แหละเขาว่าขว้างงูไม่พ้นคอ
โบราณไม่เสียหลายเลย ตรงเผงเชียว
ว่อง - เอ คุณนี่แชมไม่เข้าเรื่อง ผมไม่เห็นน่าจะไปติเขาตรงไหนเลย

(จับแพะชนแกะ, 2468)

คำว่า แชม หมายถึง ยุ่งเรื่องของคนอื่น

ชวน - พี่ชิต พี่แต่งงานแล้วหรือ

ชิต - แต่งแล้ว แม่ถวิลเมียพี่เป็นหญิงที่ดีที่สุดในโลก

ชวน - ขอโทษเถอะพี่ชิต เขาเล่าอะไรให้พี่ฟังบ้างหรือเปล่า

ชิต - อ๋อ เล่าหมดแล้ว เมียพี่เล่าไม่อั้น เล่าถึงเมื่อครั้งเธอยังสาวๆ ว่ามีเจ้าพวกหนุ่มๆ ไปรุมตอมให้เธอต้มนับไม่ถ้วน

ชวน - เธอเอ่ยถึงฉันบ้างไหม

ชิต - ชวนน่ะหรือ แม่ด่าสะบั้นไปเลย

(ขอนลอยน้ำ, 2512)

"เล่าไม่อั้น" หมายถึง เล่าเรื่องทุกอย่างให้ฟังโดยไม่ปิดบัง หรือเล่าให้ฟังอย่างมากมาย

"หนุ่มๆ ไปรุมตอมให้เธอต้มนับไม่ถ้วน" หมายถึง ผู้ชายต่างพากันไปพัวพันอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ถวิลหลอกเล่นอย่างมากมาย

"สะบั้น" หมายถึง มากมาย หรือไม่ยั้ง ซึ่งในบทสนทนานี้ชิตต้องการให้ชวนเข้าใจว่าถวิลนั้นพูดถึงชวนด้วยถ้อยคำรุนแรงในทางเสียหายอย่างมากมาย

จากตัวอย่างที่ยกมาพอเป็นสังเขปนี้จะเห็นได้ว่า คำคะนองหรือคำสแลงที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทละครนั้น นอกจากเป็นการใช้คำที่สามารถเข้าใจความหมายได้ไม่ยากแล้ว ยังเป็นการใช้คำที่มีความหมายสื่ออารมณ์และความรู้สึกของผู้พูด ซึ่งเป็นตัวละครในเรื่องได้อย่างดี

5. <u>การละคำในประโยค</u> โดยทั่วไปการสนทนากันระหว่างบุคคล บางครั้งผู้พูดอาจถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นคำพูดไม่หมด ทั้งนี้เกิดจากผู้พูดคิดว่าสิ่งที่ตนคิดอยู่แต่ไม่ได้พูดหรือถ่ายทอดออกมานั้นผู้ฟังรู้อยู่แล้ว เนื่องจากยังอยู่ในหัวข้อการสนทนาเดิม สิ่งที่ผู้พูดไม่ได้ถ่ายทอดออกมานี่เองเรียกว่า การละ ซึ่งบางครั้งอาจเป็นการละคำ บางครั้งอาจเป็นการละข้อความ ส่วนการจะละส่วนใดนั้นขึ้นอยู่กับโอกาสและสถานการณ์ในขณะที่ใช้ภาษา

จากการศึกษาบทละครร้องของพรานบูรพ์พบว่า มักมีการละคำบางคำอยู่บ่อยๆ โดยส่วนที่ถ่ายทอดออกมานั้นก็ยังสามารถสื่อความคิดและความรู้สึกของตัวละคร ตลอดจนเรื่องราวต่างๆ ในเรื่องได้ดี ดังตัวอย่าง โดยคำหรือข้อความที่อยู่ในวงเล็บในบทสนทนาต่อไปนี้เป็นคำหรือข้อความที่คู่สนทนาละไว้

ปณีต - (ฉัน)อยากไปเที่ยว
ปอนด์ - (เธออยากไป)เที่ยวที่ไหน
ปณีต - (ฉันจะไป)เที่ยวที่ไหน (เธอ)ไม่ต้องเกี่ยว(กับฉัน)
พรรณี - (ฉัน)อยากไปเที่ยว
กมล - (เธอ)อยากไปเที่ยว ก็ไปซิ
พรรณี - (เธอนี่)พิลึกละ
จิตต์ - (ฉัน)อยากไปเที่ยว
ปณีต - (ฉัน)ไปด้วยคน
พรรณี - (ฉัน)ไปด้วยคน
ปอนด์-กมล - (เธอทำ)ชอบกลละ
สุคนธ์ - มา เราไป(เที่ยว)ทั้งคณะ สนุกดี

(จันทร์เจ้าขา, 2516)

จากตัวอย่างที่ยกมานั้นเป็นการละคำ ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นการละคำสรรพนาม ทั้งนี้เพราะผู้พูดคิดว่าผู้ฟังรู้อยู่แล้วว่าตนหมายถึงใคร เพราะมีผู้ร่วมสนทนากันอยู่ไม่กี่คน

เชษฐ - เอ้ย ไอ้เกลอมันแล่นมาทางนี้หรือเปล่า
ใจ - เห็นมัน(วิ่ง)ตามหลังมาไวๆ มันจะ(วิ่ง)ย้ายทิศไปทางไหนอีกก็ไม่รู้ ไอ้เรื่องปล้นนี่ ถ้ายัง(เดิน)ด้วมเตี้ยมมันก็ตายห่าเท่านั้น

(พี่ร่วมท้องน้องร่วมไส้, 2511)

ตัวอย่างที่สองนี้เป็นการละคำกริยา ซึ่งสามารถทราบและเข้าใจความหมายได้จากคำขยายที่ใช้ในบทสนทนานี้เอง

สถิตย์ - (เธอสองคน)เถียงกันอยู่ได้ ลองเปลี่ยนหน้าที่(กับ)ฉันดูบ้าง ให้เธอสองคนช่วยขุดดินฟันหญ้าอย่างฉันบ้าง

บุปผา - อ้าว อย่า(พูด)ก้าวร้าวนัก งานหนักน่ะสำหรับผู้ชาย(ทำ)อยู่แล้ว

ผกา - (เธอสองคน)มัวเถียงกันอยู่ได้ รู้อยู่แล้วว่าวันนี้ ท่านเจ้าของ(บ้าน) จะพาพวงเพ็ญลูกสาวมาพัก

สถิตย์ - แล้วทำไม(เธอสองคน)มัวเกี่ยงกันอยู่ล่ะ บ้าน(กว้าง)เท่ากระแบะมือ มีทั้งแม่ครัว แม่บ้าน คนสวน ขึน(ทำ)ไม่เรียบร้อย นายมา(เห็น)ก็เสด็จไป(อยู่)นิคมเท่านั้นเอง

(อยากจะรักสักครั้ง,2513)

ในตัวอย่างที่สามนี้มีทั้งการละคำนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ คำบุพบท และการละวลีสั้นๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้จะมีการละคำดังกล่าวแล้ว ผู้ฟังก็ยังสามารถเข้าใจสิ่งที่ผู้พูดต้องการสื่อสารได้ อีกทั้งข้อความต่างๆ ก็ยังมีความต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกัน

นอกจากการละคำแล้ว บางครั้งในบทสนทนาของตัวละครในบทละครร้องของพรานบูรพ์ยังมีการละข้อความด้วย ตัวอย่างเช่น*

(โกศลพยักเพยิดให้หยาดตามขึ้นไป ชีพเดินตามช้าๆ เพียงบันได แล้วหันหลังกลับไปนั่งตรอง สุดใจค่อยๆ กลับเข้ามาเดินวนดูอาการ)

ชีพ - (บ่น) แปลก แปลกมาก ก่อนๆ ก็ไม่เคยแปลกอย่างวันนี้เลย

สุดใจ - อะไรแปลก ไม่เห็นมีอะไรแปลก ถ้าจะว่าแปลก มันก็แปลกมานานแล้ว

ชีพ - แดดเช้าพึ่งจะอุ่นๆ จะมายั่วให้เดือดฉุนอีกละหรือ

สุดใจ - ความจริงน่ะเป็นสิ่งที่ยั่วกันหรือ

ชีพ - อะไรจริง จริงยังไง

สุดใจ - จริง อย่างเพาะพันธุ์ไม้ไว้ในกระถาง แล้วคนกลางเขาเข้ามาคว้าเอาไปนั่นแหละ (ชีพปราดเข้าบีบคอแน่น)

---

* ตัวอย่างนี้ข้อความในวงเล็บเป็นการบอกอากัปกิริยาของตัวละครตามที่บทละครกำหนดไว้

ชีพ - รู้อะไรบอกมา ใครเข้ามาคว้าของข้าไป บอกมา

สุดใจ - (ละล่ำละลัก) ก็ใครเสียอีกล่ะ เห็นตำตาอยู่ด้วยกันแล้ว

ชีพ - (ค่อยคลายมือ เสียงอ่อน) คุณโกศลริ เป็นไปได้เทียวหรือ

สุดใจ - เป็นไปแล้วเพื่อนเอ๋ย หยาดเป็นเมียคุณโกศลแล้ว ท้องแล้ว

ชีพ - โกหก... โธ่เอ๋ย... ฉันไม่เชื่อ ฉันไม่เชื่อ

(คนดีที่โลกลืม, 2511)

จากตัวอย่าง คำพูดของชีพที่ขีดเส้นใต้ไว้นั้น จะเห็นได้ว่าชีพไม่ได้พูดข้อความบางอย่างออกมา แต่ก็สามารถทราบได้ว่าสิ่งที่ชีพกำลังนึกถึงอยู่ขณะนั้นคือเรื่องระหว่างหยาดกับโกศล ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องที่ชีพกับสุดใจกำลังสนทนากันอยู่ขณะนั้น นอกจากนี้ข้อความอื่นๆ ก่อนหน้านั้นก็เกี่ยวโยงมายังเรื่องดังกล่าวนี้เช่นกัน ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นสุดใจซึ่งเป็นตัวละครด้วยกัน หรือผู้อ่านและผู้ฟังก็สามารถทราบได้ว่าชีพกำลังคิดถึงเรื่องอะไร ซึ่งการที่พรานบูรพ์ให้ตัวละครละข้อความบางประโยคไว้เช่นนี้ เป็นการสร้างความสนใจใคร่รู้ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ชมได้อย่างหนึ่ง เพราะผู้ชมจะต้องสนใจฟังการสนทนาระหว่างตัวละครให้ดี จึงจะทราบว่าตัวละครกำลังพูดคุยกันเรื่องใด

การละคำและวลี ตลอดจนข้อความในบทละครร้องของพรานบูรพ์ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นลักษณะของการใช้ภาษาพูดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะพบได้ในการสนทนาระหว่างบุคคลต่างๆ ในชีวิตจริงอยู่เสมอ เนื่องจากผู้พูดต้องการให้การสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว จึงเลือกถ่ายทอดเฉพาะคำหรือข้อความที่ผู้พูดคิดว่าผู้ฟังยังไม่รู้ ซึ่งหากขาดสิ่งนั้นไปจะทำให้การสื่อความระหว่างกันเป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์ เพราะผู้ฟังอาจไม่เข้าใจความคิดหรือความต้องการของผู้พูดได้ จึงกล่าวได้ว่าการละคำหรือข้อความในบทละครร้องของพรานบูรพ์เป็นการใช้ภาษาในลักษณะของภาษาพูดอย่างหนึ่ง ซึ่งช่วยให้บทสนทนานั้นๆ รวดเร็วและน่าสนใจ อีกทั้งยังมีลักษณะคล้ายกับการสนทนาทั่วๆ ไปในชีวิตจริง

ค. <u>การใช้ภาษาในการบรรยายและการพรรณนา</u> ในบทละครร้องของพรานบูรพ์นั้น นอกจากจะมีข้อความให้ตัวละครได้สนทนาโต้ตอบกันแล้ว ยังมีข้อความอีกส่วนหนึ่งซึ่งไม่ใช่บทสนทนาระหว่างตัวละคร อันได้แก่บทบรรยายและบทพรรณนาต่างๆ ซึ่งจากการสังเกตการใช้ภาษาพบว่ามีลักษณะการใช้ภาษาที่น่าสนใจและมีความไพเราะอันเกิดจากการเลือกสรรคำต่างๆ มาใช้อยู่ไม่น้อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. <u>การใช้ภาษาในการบรรยาย</u> การบรรยายเป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน โดยเขียนอย่างตรงไปตรงมา เพื่อมุ่งเข้าหาสาระสำคัญที่ต้องการแสดงให้เห็นว่าใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร เพื่ออะไร และผลที่เกิดขึ้นตามมาเป็นอย่างไร

การบรรยายในบทละครร้องของพรานบูรพ์นั้น ไม่ได้อยู่ในบทสนทนาของตัวละคร ผู้ชมทั่วไปจึงไม่อาจทราบว่าในบทละครได้บรรยายอะไรไว้บ้าง* นอกจากผู้ที่ได้อ่านบทละครเท่านั้นถึงจะทราบและได้ประโยชน์จากบทบรรยายเหล่านั้น กล่าวคือ หากเป็นผู้กำกับหรือผู้ที่คิดนำบทละครไปจัดแสดง ก็สามารถนำบทบรรยายไปตีบทออกมา เป็นการแสดงท่าทางต่างๆ ได้ หรือหากเป็นผู้อ่านก็สามารถเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามตัวหนังสือที่ปรากฏอยู่ แต่ทั้งนี้ทุกฝ่ายจะต้องใช้จินตนาการส่วนตัวเติมแต่งเข้าไปด้วย เพื่อให้ทุกอย่างมีความสมบูรณ์

การใช้ภาษาในการบรรยายในบทละครร้องของพรานบูรพ์ แบ่งออกตามลักษณะเนื้อหาที่บรรยายได้เป็น 2 หัวข้อ คือ

ก) <u>การบรรยายฉาก</u> ได้แก่ การเขียนบรรยายถึงสภาพฉากหรือสถานที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง เพื่อช่วยให้ผู้อ่านทราบว่าเหตุการณ์นั้นๆ เกิดขึ้นที่ไหนเวลาใด การวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องฉากในบทละครร้องของพรานบูรพ์นี้ ส่วนหนึ่งได้ปรากฏอยู่ในเรื่ององค์ประกอบของบทละครแล้ว ดังนั้น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะเน้นเฉพาะเรื่องการใช้ภาษาในการบรรยายฉากของพรานบูรพ์เท่านั้น

---

* ยกเว้นบทร้องของลูกคู่ที่ช่วยในการดำเนินเรื่อง ซึ่งก็มีอยู่เพียงไม่กี่บท

จากการศึกษาลักษณะการใช้ภาษา ในการบรรยายฉากในบทละครร้องของพรานบูรพ์พบว่า โดยมากพรานบูรพ์มักใช้ถ้อยคำภาษาที่มีลักษณะก่ำกึ่งกันอยู่ระหว่างภาษาพูดกับภาษาเขียน กล่าวคือ ลักษณะโครงสร้างของรูปประโยคที่พรานบูรพ์ใช้นั้น เป็นรูปแบบที่ใช้ในภาษาเขียนอย่างไม่เป็นทางการก็ได้ หรือใช้ในภาษาพูดก็ได้ นอกจากนี้ บางครั้งยังมีการใช้สำนวนหรือภาษาที่มีลักษณะพิเศษอื่นๆ ที่ใช้ทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียนปะปนอยู่ด้วย ตัวอย่าง เช่น บทบรรยายฉากจากบทละครเรื่อง**คืนหนึ่งยังจำได้**

ฉาก

จัดเป็นบริเวณ 2 คฤหาสน์ มีเนื้อที่ติดต่อกัน กั้นระหว่างกลางกันไว้ด้วยลวดหนามโปร่ง มองเห็นกันได้ถนัด ตัวคฤหาสน์เห็นส่วนหนึ่งของด้านหน้าบันไดและเฉลียง ต่างประกวดกันด้วยพันธุ์บุปผาชาติ และเครื่องสนามหญ้า มีความงามไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน คฤหาสน์หนึ่งเป็นของนายจำนงค์ จำหน่ายคล่อง คฤหาสน์หนึ่งเป็นของนายบรรเจิด บุญบัญญัติ คู่นี้เป็นขมิ้นกับปูน ด้านหลังสุดบริเวณมีเรือนแบบบังกาโลเล็กๆ ปลูกชิดรั้วอยู่บริเวณละหลังประชิดกัน และช่องทางทอดสะพานเดินถึงกันได้สะดวก เรือนหนึ่งเป็นที่อาศัยของนายจอม จับงาน เลขานุการ อีกเรือนหนึ่งเป็นของนางสาวบาง กระบิดกระบวน ด้านหน้าของบริเวณบ้าน (ชิดเวที) มีรั้วเตี้ยๆ คนละแบบ และมีประตูเป็นทางเข้าสู่คฤหาสน์ มีป้ายบอกชื่อที่ประตูรั้ว "บ้านจำหน่ายคล่องต้อนรับทุกเวลา" กับ "บ้านบุญบัญญัติหมาดุ"

(คืนหนึ่งยังจำได้, 2514)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการบรรยายฉากแม้จะจัดวางเนื้อหาที่บรรยายจากส่วนใหญ่ไปหาส่วนย่อยเป็นลำดับๆ ไป แต่ลีลาการใช้ภาษาของผู้แต่งเหมือนเป็นการพูดเล่าสภาพต่างๆ ของฉากว่าตรงไหนมีอะไรบ้างและควรจัดอย่างไร นอกจากนี้ยังมีการละคำและความในส่วนที่คิดว่าผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ว่าผู้แต่งกำลังหมายถึงอะไรหรือกล่าวถึงสิ่งใด เช่น

"ด้านหลังสุดบริเวณ มีเรือนแบบบังกาโลเล็กๆ ปลูกชิดรั้วบริเวณละหลังประชิดกัน"

ข้อความนี้หากเขียนให้เป็นรูปประโยคภาษาเขียนที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์แล้วอาจเขียนได้ดังนี้

"ด้านหลังสุดของคฤหาสน์แต่ละหลัง มีเรือนแบบบังกาโลเล็กๆ ปลูกอยู่ชิดรั้วติดๆ กัน"

ในส่วนของการใช้คำ จะเห็นว่า พรานบูรพ์ใช้คำเพื่อสื่อความหมายถึงที่อยู่อาศัยที่แสดงให้เห็นลักษณะทางกายภาพและฐานะของผู้อยู่อาศัยได้อย่างชัดเจน โดยไม่ต้องบรรยายรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ให้ยืดยาว อันได้แก่คำว่า "คฤหาสน์" และ "บังกาโล"* ทั้งสองคำนี้ แม้ว่าจะหมายถึงบ้านหรือที่อยู่อาศัยเหมือนกัน แต่ให้ภาพและความรู้สึกที่ต่างกัน "คฤหาสน์" เป็นคำที่ใช้เรียกบ้านที่มีขนาดใหญ่โตโอ่อ่า มีการประดับตกแต่งอย่างงดงาม อีกทั้งผู้เป็นเจ้าของก็มักเป็นผู้มีฐานะมั่งคั่งร่ำรวย ส่วน "บังกาโล" นั้นเป็นคำที่ใช้เรียกบ้านชั้นเดียว ซึ่งในบทบรรยายนี้ กล่าวว่าเป็นบ้านหลังเล็กๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของคฤหาสน์ ดังนั้นเพียงแค่คำดังกล่าว ก็ทำให้ผู้อ่านนึกถึงสภาพบ้านที่แตกต่างกันได้ทันที โดยไม่ต้องบรรยายข้อปลีกย่อยอื่นๆ เพิ่มเติม

นอกจากการใช้คำที่สื่อความได้มากแล้ว ในบทบรรยายดังกล่าวยังมีบางประโยคที่มีลักษณะการใช้ภาษาที่ต่างไปจากการบรรยายทั่วไป ได้แก่ ข้อความที่ว่า "ต่างประกวดกันด้วยบุปผาชาติและเครื่องสนามหญ้า มีความงามไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน" ข้อความนี้นอกจากจะให้ภาพคฤหาสน์ที่มีความงดงามด้วยดอกไม้และของประดับตกแต่งแล้ว การใช้คำว่า "ประกวด" ยังเป็นคำที่บ่งบอกถึงวัตถุประสงค์ในการจัดแต่งบ้านของผู้เป็นเจ้าของอีกด้วย ว่าต้องการแข่งขันกันเพื่อไม่ให้น้อยหน้าฝ่ายตรงข้าม ทั้งนี้เนื่องมาจาก "คู่นี้เป็นขมิ้นกับปูน" นั่นเอง

สำหรับการบรรยายส่วนอื่นๆ ของฉาก มีลักษณะการใช้ภาษาที่เรียบง่าย โดยจะบรรยายสภาพฉากไปตามลำดับ ทำให้ผู้อ่านได้ภาพอย่างชัดเจนและไม่สับสน

---

* คำว่า "บังกาโล" มาจากคำว่า "bungalow" ในภาษาอังกฤษ

ในบทละครหลายเรื่อง ลักษณะการบรรยายฉากของพรานบูรพ์ยังแสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายที่ต้องการบรรยายฉาก เพื่อประโยชน์แก่ผู้คิดนำบทละครไปจัดแสดงอีกด้วย โดยพรานบูรพ์จะบรรยายลักษณะหรือสภาพฉากอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน ดังตัวอย่างบทบรรยายฉากจากบทละครเรื่อง**ผู้ชนะทิศเดียว**

ฉากหนึ่ง

กระท่อมพักชายป่า เชิงเขาสัตตบันคีรี ให้มีบริเวณลานกว้าง มีทางเดินเลี้ยวขึ้นภูเขาไปสู่กระท่อมน้อย ซึ่งเห็นแต่ส่วนหนึ่งโผล่จากแง่ชะง่อนผาออกมา เป็นด้านหน้าของกระท่อมเห็นด้านข้าง มีประตูทางเข้าออก (บานประตูปิดเปิดได้) ที่เชิงเขามีแคร่ไม้นั่งเล่น (ขนาดนั่งได้ 3-4 คน) ตั้งอยู่ที่โคนต้นไม้ใหญ่ ที่โขดหินอีกมุมหนึ่งให้มีแอ่งน้ำ (ใช้กินและล้างหน้าได้) ไม้ดอกต่างๆ มีสีแซงขึ้นบ้างตามซอกเขาพอดูงาม เฉพาะต้นไม้ใหญ่บริเวณที่ตั้งแคร่นั้นทำแข็งแรงให้ผู้แสดงปีนขึ้นลงได้ เป็นไม้ใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขา หรือเป็นคาคบไม้ให้นั่งได้ก็ดี สุดแต่เห็นเหมาะสม

(ผู้ชนะทิศเดียว,2511)

จากตัวอย่างผู้แต่งบรรยายสภาพฉากโดยรวมไว้อย่างชัดเจนว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง ซึ่งแต่ละส่วนที่บรรยายไว้นั้น เป็นสิ่งที่นำไปใช้ประกอบการแสดงทั้งสิ้น มิใช่เป็นการบรรยายพลความหรือเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยที่ไม่จำเป็นเข้ามา ซึ่งการบรรยายฉากเช่นนี้ทำให้เกิดความสะดวก และช่วยให้ผู้กำกับเตรียมการแสดงได้อย่างเหมาะสมตามที่ผู้ประพันธ์บทละครต้องการ

ในด้านการใช้ภาษาก็จะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะของภาษาเขียนที่มุ่งให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจฉากมากกว่าจะเน้นในเรื่องการเรียบเรียงคำให้สละสลวย หรืออ่านแล้วเกิดความซาบซึ้งประทับใจ การใช้ภาษาในบทบรรยายนี้จึงเหมือนกับเป็นการเล่า หรือบอกสภาพเกี่ยวกับฉากแก่ผู้อ่าน

นอกจากลักษณะภาษาที่ใช้ในการบรรยายสภาพฉากดังกล่าวนี้แล้วการใช้คำหรือข้อความเพื่อบอกเวลาที่เกิดเหตุการณ์ก็มีลักษณะทางวรรณศิลป์ที่น่าสนใจไม่น้อย เนื่องจากแสดงให้เห็นถึงความจงใจของผู้แต่งในการเลือกใช้ถ้อยคำที่มีความไพเราะ ทั้งทางด้านเสียงและความหมาย ตัวอย่าง

ใกล้ค่ำแดดเหลือง

(โจ๊โจ้ซัง,2512)

แดดอ่อนเมื่อตอนใกล้ค่ำ

(ภูหยัน,2511)

พลบค่ำ แสงสลัว

(ขวัญใจโจร,2518)

จากตัวอย่างเป็นการใช้คำเพื่อบอกเวลาโพล้เพล้ อันเป็นเวลาที่เป็นช่วงต่อระหว่างกลางวันกับกลางคืน กล่าวคือ เป็นเวลาที่ดวงอาทิตย์ลับขอบฟ้าไปแล้วก็จริง แต่ยังมีแสงที่สะท้อนกลับมาให้ความสว่างแก่โลกอยู่บ้าง ทำให้ยังพอมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ แต่ก็ไม่ชัดเจนนัก การใช้คำเพื่อบอกเวลาดังกล่าวของพรานบูรพ์นี้ ช่วยให้ผู้อ่านนึกถึงบรรยากาศในเวลานั้นได้อย่างดี

ตัวอย่างการใช้คำเพื่อบอกเวลาคำอื่นๆ ได้แก่ ตะวันบ่าย สิ้นแสงตะวันบ่ายคล้อยตอนเย็น และดึกสงัด เป็นต้น

ข) <u>การบรรยายเหตุการณ์</u> เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน ส่วนใหญ่พรานบูรพ์จะบรรยายเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องด้วยภาษาที่เรียบง่าย และมีลักษณะกึ่งกันอยู่ระหว่างภาษาพูดกับภาษาเขียน เช่นเดียวกับการใช้ภาษาในการบรรยายฉาก ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้และเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ได้ มีเพียงบางข้อความที่พรานบูรพ์ใช้ภาษาที่พิเศษแตกต่างออกไป ตัวอย่าง

เนียน นิ่งอั้นอัดใจอยู่เงียบๆ เมื่อเห็นว่าชีพกับน้อมสนิทสนมกันเช่นนั้น ทันใดได้ยินเสียงนอบตวาดเรียกออกมาจากบ้าน เนียนทิ้งกระป๋องน้ำตรงเข้าฉุดน้อมกระเด็นไปแล้วเข้านั่งแทนทำตัวสนิทกับชีพทันที นอบชังนักที่เห็นลูกสาวประพฤติเช่นนั้น เพราะเคยกำชับห้ามแล้วว่ามิให้คบกับชีพ ฉวยไม้เรียวปราดลงไปเฆี่ยนเนียนและตะเพิดชีพจนเผ่นหนีเข้าเขตบ้านของตัว ประจวบกับชอบเข็นรถมาถึงพอดีเห็นเอะอะก็ไต่ถามนอบเลยด่ากระทบไปถึงผู้ใหญ่ แต่ชอบเป็นคนอารมณ์เฉื่อยและชอบยั่ว ดังนั้นนอบก็ได้แต่ขัดแค้นไปตามลำพัง ไล่ลูกสาวให้แต่งตัวไปโรงเรียน

(หนูจ๋า, 2513)

จากตัวอย่าง ลักษณะภาษาที่ใช้ในการบรรยายเหตุการณ์ของพรานบูรพ์นี้ไม่ใช่ลักษณะของการใช้ภาษาเขียนตามหลักไวยากรณ์ แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ใช่ภาษาพูดเสียทีเดียวเพราะมีการใช้คำและสำนวนที่ต่างไปจากภาษาที่ใช้พูดกันปกติ เช่น ข้อความต่อไปนี้

นอบชังนักที่เห็นลูกสาวประพฤติเช่นนั้น
ชอบเป็นคนอารมณ์เฉื่อยและชอบยั่ว
นอบได้แต่ขัดแค้นไปตามลำพัง

จะเห็นได้ว่าสำนวนภาษาในข้อความดังกล่าวข้างต้น เป็นการใช้ภาษาที่แสดงถึงความจงใจในการเลือกใช้คำเพื่อสื่อความที่ประณีตกว่าภาษาปกติ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ยังพบในบทละครเรื่องอื่นๆ อีกหลายเรื่อง เช่น

ชายทะเลมังกาเรสอันเป็นถิ่นอาศัยสงบสุขของอิสลามิกชน ด้านหนึ่งเป็นลาดหินสลับซับซ้อนตามธรรมชาติ ระยับด้วยพรายคลื่นที่ซัดสาดหาดทราย ด้านซ้ายเป็นดงปาหนันดอกสะพรั่งรับแสงเดือนหงายตอนหัวค่ำ สุปิยา สาวงามบุตรีหะยีตามัน นั่งอยู่บนลาดหิน ดมปาหนันพลางเดินดูหมู่สาวเพื่อนๆ ซึ่งต่างก็มีปาหนันในมือร่ายรำไปตามทำนองเพลงร้อง... ร่าเริงกันพอแรงแล้ว ตันหยง ในฐานะครึ่งพี่เลี้ยงครึ่งสาวใช้

ก็ระลึกได้ว่า ในที่นั้นมีผู้สนุกแต่หน้าภายนอก ซอกซ่อนทุกข์ไว้ภายในคือ สุปิยา จึงหาทางให้ความสงบแก่อารมณ์นั้น ฯ

(อุมาปาหนัน, 2512)

ตัวอย่างนี้เป็นการบรรยายฉากและเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกันไป จึงทำให้ผู้อ่านทราบได้ว่าใครทำอะไร ที่ไหน กับใคร เมื่อไร อย่างชัดเจน นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าข้อความที่ขีดเส้นใต้ไว้นั้น มีลักษณะการใช้ภาษาที่ต่างไปจากภาษาพูดและภาษาเขียนปกติ อีกทั้งยังมีความไพเพราะอยู่ในที ซึ่งหากนำมาจัดเรียงถ้อยคำภาษาเสียใหม่ให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ ก็อาจไม่ได้อรรถรสเท่า เช่น

...เมื่อสนุกสนานกันพอแล้ว ต้นหยงซึ่งเป็นทั้งพี่เลี้ยงและสาวใช้ของสุปิยาก็นึกขึ้นได้ว่า สุปิยานั้นกำลังมีความทุกข์ใจ จึงคิดหาหนทางช่วยเหลือสุปิยา

จะเห็นได้ว่า ข้อความใหม่นี้แม้จะได้สาระหรือเนื้อความใกล้เคียงกับบทบรรยายเดิมของพรานบูรพ์ แต่รสทางภาษานั้นหย่อนลงไปมาก

การใช้ภาษาที่มีความประณีตบรรจงดังกล่าวนอกจากจะพบในบทบรรยายเหตุการณ์เช่นนี้แล้ว ยังพบในบทบรรยายที่เป็นข้อความสั้นๆ ซึ่งอยู่ระหว่างบทสนทนาของตัวละครอีกด้วย โดยบทบรรยายเหล่านั้นเป็นบทที่ช่วยให้ผู้อ่านได้ทราบถึงอากัปกิริยาของตัวละครที่กำลังทำบทอยู่ ซึ่งจากการสังเกตลักษณะภาษาพบว่า คำที่พรานบูรพ์นำมาใช้บ่งบอกอากัปกิริยาของตัวละครนั้นมีความไพเราะอยู่ไม่น้อย และยังสื่อความหมายได้อย่างดี ดังตัวอย่าง

หวานแชมเปญเบียร์สด กับหวานจุบยั่วยวนเคล้ากันไปอย่างคะนองใจจนลืมเวลา

โรสิตาพอใจแต่ยังไม่สู้วางใจ มีแง่งอนจริต

ต่างตบและต่างก็เจ็บ มารีนาให้ผ้าเช็ดหน้า ต่างมีเง่งอน

อะลองโชเยาะ แต่โรสิตาทั้งสุดสวาทตัดสวาทจำยั่วให้เคืองแล้วคลอกันออกไป ทิ้งให้คามิโนอกหัก*... ขณะที่พิษรักกำลังยอกอกอยู่นั้น มารีนาในรูปร่างยั่วยวนกรายเข้ามาร้องรำทำเพลงให้คามิโนถึงตลิง*... ถูกตาและถูกใจ คามิโนลืมโรสิตาเสียสิ้น เข้าหามารีนาอย่างกระดาก สารภาพความตาบอดของตน*... เมื่อออดงอนพองามแล้ว มารีนาก็ชนะ โดยปราบเจ้าบ่าวให้เผ้าหอร่วมกับเธอได้อย่างราบคาบ

(โรสิตา, 2512)

หนุ่มสาวกระจุ๋มกระจิ๋มกันตามประสารัก

ทัศนีย์ยั่วยวนและหยอกเย้ากระเซ้ากระชี้

โกวิทย์เพลินอยู่กับขวดเหล้า รำพันไปตามที่เคย แล้วเลยยึดเอาม้ายาวริมสนามนั้นเป็นที่นอน

(ไม่คืนคำ, 2489)

ระหว่างสองรักกำลังฝากรอยกริชรอยรัก หะยีตามันกับชำสุดินก็เข้ามาพบชำสุดินชี้ให้หะยีตามันดู หะยีตามันตวาดลูก สุปิยาตกใจผละ อุมาสลามแล้วเลี่ยงดูกิริยาของชำสุดิน

สุปิยาคลุมหน้า มีดอกปาหน้านพยานแห่งความรักเข้ามา รำพึงถึงชีวิตกับธรรมชาติอันเงียบหงอย... เมื่อนางโทรมอยู่กับความเศร้านั้น ชำสุดินก็มาถึง ใจเติบขึ้นเต็มตัว ตรงเข้าหาทันที

(อุมาปาหน้น, 2512)

---

* ระหว่างบทบรรยายอากัปกิริยาของตัวละครนั้นมีบทร้องคั่นอยู่ ดูรายละเอียดได้ในภาคผนวก จ.

จากตัวอย่างที่ยกมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า การใช้ภาษาเพื่อบอกอากัปกิริยาของตัวละครดังกล่าวสามารถสื่อให้เห็นภาพ การเคลื่อนไหว กิริยาท่าทาง อารมณ์ และความรู้สึกของตัวละครได้อย่างชัดเจน ขณะเดียวกันก็มีความไพเราะพริ้งพรายอันเกิดจากการเลือกสรรถ้อยคำมาใช้ได้อย่างดี และมีศิลปะ

อนึ่ง มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้คำเพื่อบอกอากัปกิริยาของตัวละครบางคำ คือคำว่า "เติบ" ดังในตัวอย่างสุดท้ายจากบทละครเรื่อง**อุมาปาหนัน** คำนี้หากนำมาเทียบกับการใช้ภาษาในปัจจุบัน จะดูเหมือนว่าเป็นการใช้คำที่แปลกแตกต่างออกไป แต่อันที่จริง "เติบ" ซึ่งหมายถึงโตนั้นเป็นคำที่มีและใช้กันมานานแล้ว ในรูปที่ไม่ใช่คำซ้อนเช่นนี้ ตั้งแต่ครั้งต้นรัตนโกสินทร์ ต่อมาภายหลังจึงใช้ในรูปที่เป็นคำซ้อนว่า "เติบโต" และใช้ว่า "โต" ตามลำพังมากกว่าจะใช้ว่า "เติบ" การใช้คำนี้ในบทละครร้องของพรานบูรพ์จึงดูแปลกแตกต่างไปจากภาษาที่ใช้กันในปัจจุบัน

ตัวอย่าง การใช้คำว่า "เติบ" ในบทละครเรื่องอื่นๆ

เหมาะ - ...อยากรู้นักว่าใครที่มณฑารักและเห็นว่าวิเศษกว่าฉัน

...

มณฑา - เมื่อหักใจได้ก็จะบอก เขาชื่อชิต ไชยฤกษ์ เจ้าของป่าไม้นายของเรานี่เอง

เหมาะ - <u>มักใหญ่ใจเติบ</u>ถึงเพียงนั้นเทียวหรือมณฑา ไม่เหมาะเลย

(ขอนลอยน้ำ, 2512)

อิสซตาร์เจ้าทรงโปรดเถิด นี่ใครจะช่วยฉันได้ล่ะ

<u>เธอเติบจนเต็มสาว</u> แต่ยังสะเพร่าไม่รู้รัก

(เมืองรักเมืองร้าง, 2478)

นอกจากนี้ยังมีคำว่า "ย่อย" ซึ่งพรานบูรพ์นำมาใช้เพื่อสื่อความถึงการค่อยๆ แยกย้ายกันออกไป หรือค่อยทยอยออกไป ดังตัวอย่าง

ต่างจะนำเจ้าบ่าวเจ้าสาวขึ้นตึก ผู้รับเชิญย่อยกันกลับเหลือแต่ผู้ใหญ่

(คืนหนึ่งยังจำได้, 2514)

นักเรียนหญิงเลิก ต่างย่อยกันออกจากโรงเรียน

(หนูจ๋า, 2513)

พวกเพื่อนบ้านเพื่อนสาวย่อยกันเข้ามาบนเรือน

(ภูหยัน, 2511)

พวกขาประจำต่างย่อยกันกลับหมด พวกเชิฟ* เตรียมเก็บโต๊ะเก้าอี้ ... ระหว่างเพลง ต่างย่อยออกไปทีละคู่จนหมด เหลือแต่คู่บ่าวสาว

(โรสิตา, 2512)

ย่อยกันลากลับ จิตต์กับสุคนธ์ซุ่มตัวคอยจับโอกาสอยู่ ต่างจับคู่คลอกันออกมาจากรั้ว

(จันทร์เจ้าขา, 2516)

สำหรับการใช้คำว่า "ย่อย" ในความหมายดังกล่าวนี้ เนื่องจากยังไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการใช้ในหนังสือเล่มอื่นๆ อย่างแน่ชัด จึงสันนิษฐานว่าอาจเป็นการใช้ภาษาเฉพาะของพรานบูรพ์เองก็ได้

สรุปลักษณะการใช้ภาษาในการบรรยายของพรานบูรพ์ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นภาษาเขียนกึ่งภาษาพูด แต่ขณะเดียวกันการใช้ภาษาอีกส่วนหนึ่ง ก็แสดงให้เห็นถึงความจงใจในการเลือกใช้ภาษาที่ทำให้เกิดความงามทางด้านเสียงสัมผัส และสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน

---

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

2. <u>การใช้ภาษาในการพรรณนา</u> การพรรณนาเป็นการให้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นคน วัตถุ สถานที่ หรือสิ่งอื่นๆ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความรู้สึกซาบซึ้งประทับใจหรือมีอารมณ์ร่วมไปกับการพรรณนานั้นๆ พร้อมกับสามารถมองเห็นภาพหรือรายละเอียดของสิ่งที่พรรณนาได้อย่างชัดเจน

สำหรับบทละครร้องของพรานบูรพ์นั้น แม้ว่าจะเป็นบทละครที่มีบทให้ตัวละครได้สนทนากันเป็นส่วนใหญ่ ทั้งที่เป็นบทร้องและบทพูด แต่ในบางตอนก็มีบทให้ตัวละครได้พรรณนาความหรือรำพึงรำพันความรู้สึกต่างๆ เพื่อสร้างบรรยากาศให้กับเรื่อง และช่วยสร้างภาพสิ่งที่พรานบูรพ์ต้องการถ่ายทอดออกมาให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น อย่างไรก็ดี บทพรรณนาดังกล่าวนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งในการเจรจาของตัวละครด้วย

โดยทั่วไปการพรรณนาชมความงามของสิ่งต่างๆ ในวรรณคดีไทยมักจะประกอบด้วย การพรรณนาชมบารมีของพระมหากษัตริย์ การพรรณนาชมบ้านเมือง การพรรณนาชมกระบวนทัพ การพรรณนาชมธรรมชาติและการพรรณนาชมตัวละคร แต่สำหรับในบทละครร้องของพรานบูรพ์ปรากฏบทพรรณนาอยู่เพียง 2 ลักษณะ คือ การพรรณนาชมความงามของตัวละครกับการพรรณนาชมธรรมชาติ ส่วนบทพรรณนาอื่นๆ ไม่ปรากฏอยู่เลย ทั้งนี้เนื่องจากไม่เอื้อกับเนื้อเรื่องและเหตุการณ์ในบทละคร จึงทำให้เหลือบทพรรณนาเพียง 2 ลักษณะดังกล่าวเท่านั้น

ก) <u>การพรรณนาความงามของตัวละคร</u> บทละครร้องของพรานบูรพ์หลายเรื่อง มีปมปัญหาหรือความยุ่งยากต่างๆ เกิดขึ้นมาจากความงามของตัวละครฝ่ายหญิงเป็นสำคัญ ดังนั้นเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครฝ่ายชาย ที่เกิดสะดุดตาและชื่นชมความงามของฝ่ายหญิงทันทีที่ได้พบกันเป็นครั้งแรกจนเกิดเป็นความรัก และกลายเป็นความยุ่งยากในเวลาต่อมา พรานบูรพ์จึงมีบทให้ตัวละครฝ่ายชายชมโฉมตัวละครฝ่ายหญิงไว้ในบทละครที่มีมูลเหตุของเรื่องลักษณะดังกล่าวข้างต้นเสมอ โดยในการกล่าวชมความงามของตัวละครนั้นจะมีทั้งการให้ภาพความงามโดยรวมและการให้ภาพความงามทีละส่วน ซึ่งบางครั้งก็ใช้เพียงวิธีใดวิธีหนึ่ง บางครั้งก็ใช้ทั้งสองวิธีควบคู่ปะปนกันไป

ในการพรรณนาความงามของหญิงสาวโดยกล่าวชมรวมๆ กันนั้น พรานบูรพ์มักให้ตัวละครฝ่ายชายกล่าวชมหญิงที่ตนเกิดติดตาพึงใจว่าเป็นผู้มีเรือนร่างงามได้สัดส่วน และมีความงามเหนือกว่าผู้หญิงคนอื่นๆ ที่ตนเคยพบเห็นมาก่อน ตัวอย่างเช่น

เจ้ยวงามสาวงาม งามทรงงามสม
งามตาน่าชม งามคมงามขำ
งามส่วนงามสาว ไม่ขาวไม่ดำ
ไม่สูงไม่ต่ำ พอดีพอดี

(ขวัญใจโจร,2518)

งาม กะทัดรัดกำดัดทราม งามใดบ่มีเสมอ
งามกว่าสาวที่เราเจอเราเห็น นับว่าเป็นบุญตา

(โจ๋โจ้ชัง,2513)

ในบทละครร้องบางเรื่อง พรานบูรพ์ยังใช้คำที่สื่อให้เห็นลักษณะทางกายภาพของตัวละครฝ่ายหญิงได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ดังตัวอย่าง

เออ รูปงามนามเพราะ อวบละออพอเหมาะเราจำเพาะมาเห็น

(โรสิตา,2512)

ดรุณีเอย ผ่องฉวีศรีเวียง
อวบละออหล่อเลี้ยง สาวเทียบเคียงบ่มิปาน

(แม่ศรีเวียง,2513)

จากตัวอย่างคำว่า "อวบ" แสดงภาพของหญิงสาวที่ค่อนข้างมีเนื้อ ไม่ใช่ผอมแบบบางหรืออรชรอ้อนแอ้น แต่ก็ไม่ถึงกับเป็นหญิงอ้วนเจ้าเนื้อ กล่าวคือเป็นคนที่มีรูปร่างได้สัดส่วนพอดีๆ ไม่อ้วนหรือผอมจนเกินไป เมื่อรวมกับคำว่า "ละออ" จึงทำให้ได้ภาพของหญิงสาวที่มีรูปร่างงามได้ส่วนชวนมอง นับเป็นการพรรณนาชมความงามรูปร่างผู้หญิงที่ต่างไป

จากบทชมโฉมนางในวรรณคดีไทยที่มักนิยมชมนางว่าเอวบางร่างน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะค่านิยมส่วนตัวของพรานบูรพ์ หรือของสังคมในสมัยที่แต่งบทละครเรื่องนั้นๆ ก็ได้ ที่เห็นว่าผู้หญิงที่งามน่ามองจะต้องมีรูปร่างสมส่วน ดังจะเห็นได้จากการชมความงามรูปร่างของตัวละครฝ่ายหญิงในบทละครร้องของพรานบูรพ์ที่มักมีลักษณะดังกล่าวนี้อยู่บ่อยๆ

ในการกล่าวชมความงามของตัวละครนั้น บางครั้งก็เป็นการนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ ที่คนส่วนใหญ่นิยมกันว่าเป็นสิ่งที่มีความสวยงาม เช่น

งามร่างสอางค์สง่า ไร้ตำหนิกิริยา
<u>เหมือนเทพธิดาในฝัน</u>

(โจ๋โจ้ซัง, 2513)

กามเทพนำพา มาให้เป็นคู่สร้าง
จอดจิตไม่คิดห่าง แลสล้างล่อตา
<u>เหมือนเทพธิดา</u> <u>บนวิมาน</u> ฯ

(อุมาปาหนัน, 2512)

การนำความงามของผู้หญิงไปเปรียบเทียบกับเทพธิดานี้ เป็นเพราะคนไทยมีความเชื่อกันว่าเทพธิดาหรือนางสวรรค์เป็นหญิงที่มีความงดงามยิ่งกว่าหญิงใดบนพื้นโลก ดังนั้นการเปรียบเทียบความงามของตัวละครกับเทพธิดาของพรานบูรพ์ ก็เพื่อแสดงให้เห็นความรู้สึกของตัวละครที่เห็นว่า หญิงนั้นมีความงามกว่าหญิงอื่นๆ อีกทั้งยังเป็นการเปรียบเทียบที่สามารถสื่อความหมายเป็นที่รู้กันโดยทั่วไป

นอกจากการเปรียบเทียบความงามของตัวละครกับความงามของเทพธิดาแล้ว ในบทละครบางเรื่องยังนำไปเปรียบเทียบกับความงามของสิ่งอื่นๆ ที่มีปรากฏในธรรมชาติ อันได้แก่ ดวงจันทร์ ดวงดาว และดอกไม้อีกด้วย ดังตัวอย่าง

นี่เป็นเพียงส่วนสมร อรชรทุกสถาน
บุญบรรดาลให้เห็น เด่นดังดวงดารา

(อุมาปาหนัน, 2512)

งามแท้ไร้ตำหนิ
ไม่มีที่ค่อน ไม่มีที่ติ เหมือนมะลิอ่อนๆ
เหมือนเกสรอังกาบ เหมือนกุหลาบกลางดง
เหมือนกาหลงในไพร ฯ

(ขวัญใจโจร, 2518)

การเปรียบเทียบความงามของหญิงกับดวงดาว เป็นเพราะทุกคนต่างก็รู้จักดวงดาวเป็นอย่างดี และนิยมกันว่าเป็นสิ่งที่มีความสวยงามก่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้ที่ได้ชมได้เห็นเสมอ ส่วนการเปรียบเทียบความงามกับดอกไม้นั้น คงเนื่องมาจากดอกไม้เป็นสิ่งที่มีความสวยงาม และมีกลิ่นหอม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ช่วยเพิ่มสีสันให้โลกมีความสดชื่น น่ารื่นรมย์ การเปรียบเทียบความงามของหญิงกับสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จึงเป็นการเปรียบเทียบที่แสดงให้เห็นคุณลักษณะของผู้หญิงได้อย่างชัดเจนในฐานะผู้ที่ทำให้โลกของผู้ชายสดใสมีชีวิตชีวา

ในบทละครบางเรื่อง การเปรียบเทียบความงามของผู้หญิงกับดอกไม้นั้น ยังแฝงความหมายที่ลึกซึ้งชวนให้คิดอีกด้วย เช่น

อยากรู้จักนักหรือวัลเตรี นั่นคือยอดสตรี นามหล่อนโรสิตา
เป็นกุหลาบดอกงามหนามคม จะเด็ดจะดมไม่สมสักครา
หนามนั้นเหน็บให้กันเจ็บอุรา ทุกคืนวันกันมา เพราะติดตาต้องใจ

(โรสิตา, 2512)

จากตัวอย่างอาจตีความได้ว่า โรสิตาเป็นหญิงงามที่ผู้ชายไม่สามารถเข้าถึงตัวได้ง่ายๆ เพราะรู้จักวางตัวให้เหมาะสม แม้ในเรื่องโรสิตาจะมีอาชีพเป็นสาวเสิร์ฟในบาร์ก็ตาม

นอกจากนี้ ในบทละครบางเรื่องยังเปรียบเทียบความงามของผู้หญิงว่า มีความงามเหนือกว่าสิ่งที่คนทั่วไปเห็นกันว่างาม เพื่อเป็นการเน้นว่านางนั้นมีความงามมากเหลือเกินตามความรู้สึกของตัวละคร เช่น

อุแม่เอ๋ยงามจริง งามยิ่งหญิงใดในจังหวัด
งามสารพัด งามไม่ขัดนัยน์ตา งามยิ่งดาราดวงเด่น
เดือนงามยามเพ็ญก็ยังแพ้

(ขวัญใจโจร, 2518)

ส่วนการกล่าวชมความงามของตัวละครทีละส่วนนั้น โดยมากมักกล่าวชมเฉพาะส่วนสำคัญๆ ด้วยการนำเอาสิ่งต่างๆ มาเปรียบเทียบ อันเป็นวิธีการชมความงามที่ปรากฏในวรรณคดีไทยอยู่เสมอๆ เพื่อช่วยให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเกิดจินตภาพได้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างเช่น

แม่ผึ่งผายสมส่วน ช่างนุ่มนวลอรชร
เอวอ้อนแอ้นแขนอ่อน ดั่งกุญชรงามงวง ฯ

(อุมาปาหนัน, 2512)

การเปรียบเทียบแขนกับงวงช้างนี้ เพราะนิยมกันว่าแขนที่สวยงามนั้นจะต้องมีลักษณะกลมกลึงและเรียวยาว เวลาแกว่งแขนก็ต้องอ่อนช้อยน่าดู

สองตาหลับสนิท ปกปิดมิดชิด พิศไม่เห็นแววตา
ยามตื่นผวาตาคงหวานฉ่ำซึ้งประหนึ่งนิล
สองปรางยุพิน แฉล้มจะเปรียบเทียบกับผิวมะปราง
สองถันหลั่นสล้างอย่างกะบังบังใบในสระหลวง

(ขวัญใจโจร, 2518)

การเปรียบเทียบดวงตากับนิลนั้น เนื่องจากนิลเป็นอัญมณีที่มีสีดำมันวาว ดังนั้น ดวงตาที่มีสีนิลจึงเป็นดวงตาที่มีความงามมาก เพราะจะเป็นสีดำมันขลับและมีประกายสดใส ส่วนการเปรียบเทียบแก้มกับผิวมะปราง ซึ่งเข้าใจว่าพรานบูรพ์คงหมายถึงมะปรางสุกนั้น เนื่องจากผลมะปรางสุกจะมีผิวอวบอิ่มกลมตึงและมีสีเหลืองส้มสวย เช่นเดียวกับแก้มของผู้หญิงที่งดงามและมีสุขภาพดีก็จะมีลักษณะเต็มตึง นวลเนียนและมีสีแดงระเรื่อด้วยเลือดฝาด สำหรับถันของผู้หญิงซึ่งเป็นอวัยวะสำคัญที่แสดงความเป็นหญิงและเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจจากเพศตรงข้ามจนอาจก่อให้เกิดความปรารถนาทางเพศได้นั้น พรานบูรพ์นำไปเปรียบเทียบกับ "บัวบังใบ" ซึ่งนอกจากจะให้ภาพถันที่มีลักษณะเต่งตึงแล้วยังให้ความรู้สึกถึงถันที่ขาวนวลเนียน น่าลูบไล้อีกด้วย

<u>ผ่องผิวพึ่งจะผลิ</u> <u>เหมือนมะลิแรกบาน</u>
เชียงใหม่ทั่วย่าน หาห่อนทานเทียมเอย
(แม่ศรีเวียง, 2513)

ตัวอย่างนี้เป็นการเปรียบเทียบผิวนางกับดอกมะลิ เพื่อจะชมว่าผิวนางนั้นขาวนวลผุดผ่องน่ามองน่าชม นอกจากนี้การเปรียบเทียบว่า "เหมือนมะลิแรกบาน" ยังตีความได้ว่านางนั้นคงกำลังอยู่ในวัยแรกสาวที่สดใสอีกด้วย เพราะการเปรียบเทียบดอกไม้แรกบานกับสาวแรกรุ่นนั้น เป็นความเปรียบที่คนอ่านหรือคนฟังคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีอยู่แล้ว เนื่องจากมักพบในวรรณคดีไทยอยู่เสมอๆ

การพรรณนาชมความงามของตัวละครโดยการนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับการชมความงามโดยรวมๆ กันแล้วจะเห็นได้ว่าการใช้ความเปรียบเป็นวิธีการชมโฉมผู้หญิงที่กระตุ้นให้เกิดอารมณ์และสร้างจินตนาการได้ดีกว่า

อย่างไรก็ตาม การกล่าวชมความงามของตัวละคร ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวชมความงามโดยรวม หรือการกล่าวชมความงามทีละส่วน ต่างก็เป็นบทชมโฉมที่แสดงให้เห็นอารมณ์ และความรู้สึกของตัวละครฝ่ายชายที่มีต่อความงามของหญิงได้อย่างเด่นชัด ว่ามีความพึงพอใจในความงามนั้นๆ จนสามารถทำให้เกิดความรักต่อนางได้ นอกจากนี้ยังกระตุ้นอารมณ์ปรารถนาของชายให้คุโชนขึ้นได้ด้วย ดังปรากฏข้อความในตอนท้ายของบทชมโฉมบางบท ดังนี้

งามสนิทจิตต์เผลอ เผ้าพะวงหลงละเมอ
ลอบชะเง้อชะแง้ชม งามแต่ง งามตัว งามทั่ว งามสม
น่าชมนี่กระไร น่าจูบ น่าลูบ น่าไล้ น่าคลึง น่าไคล้ ฯ

(โจ๊โจ้ชัง,2512)

สองถันหลั่นสล้าง อย่างกะบัวบังใบในสระหลวง
พุ่มพวงอยู่เหนือทรวงทั้งคู่ เต่งตั่งตั้งชูอยู่กระเพื่อมๆ
น่าเอื้อมน่าโอบ น่าโฉบน่าชม
น่าเด็ดน่าดม น่าข่มขืนใจ
ไม่น่านิ่งทิ้งไว้ น่าคลึงไคล้เสียก่อนบาน

(ขวัญใจโจร,2518)

จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งใช้ถ้อยคำภาษาพรรณนาความรู้สึกและอารมณ์ปรารถนาของชายอย่างตรงไปตรงมา กล่าวคือ เมื่อมีความพึงใจในความงามที่ได้พบเห็นแล้ว ก็มีความต้องการที่จะสัมผัสจับต้องความงามของหญิงที่ตนพึงใจนั้นด้วย และยังสอดคล้องกับลักษณะตัวละครเอกฝ่ายชายที่มักเกิดความรักขึ้นทันทีที่ได้พบหญิงสาว ก็คงเนื่องมาจากความงามของหญิงที่กระทบตากระทบใจนี่เอง

นอกจากการพรรณนาชมความงามของตัวละครฝ่ายหญิงในด้านรูปร่างหน้าตาแล้ว ในบทละครบางเรื่องยังกล่าวชมผู้หญิงด้านกิริยามารยาทอีกด้วย เช่น

กระจุ๋มกระจิ๋ม เรียบร้อยดี มีมารยาท
จะพิศผาด น่าเอ็นดู อยู่พร้อมสรรพ
อีกจริต กิริยา เหมือนผ้าพับ
จะรองรับ ถนอมขวัญ ทุกวันคืน

(จันทร์เจ้าขา,2516)

จากลักษณะการใช้ภาษาในการพรรณนาชมความงามของตัวละครในบทละครร้องของพรานบูรพ์ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าวิธีการพรรณนาโดยส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการสืบทอด "ขนบ" ในการชมความงามตามแบบกวีรุ่นก่อนๆ เหตุที่เป็นเช่นนี้ คงเป็นเพราะพรานบูรพ์มีความคุ้นเคยประทับใจกับขนบและลีลาทางวรรณคดีของกวีในอดีตอยู่มาก เนื่องจากเป็นการใช้ถ้อยคำภาษาที่ทำให้เกิดความไพเราะ และยังทำให้ความรู้สึกนึกคิดที่แสดงออกมานั้นสามารถสื่อความหมายได้ลุ่มลึกกินใจ เพียงแต่พรานบูรพ์ได้นำเอาลักษณะดังกล่าวนี้มาใช้ในลีลาที่เป็นอิสระไม่ตายตัว

อย่างไรก็ดีการพรรณนาชมโฉมตัวละครในบทละครร้องของพรานบูรพ์ก็ปรากฏอยู่ในบทละครที่แต่งขึ้นในระยะแรกๆ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนบทละครในระยะหลังๆ ได้คลี่คลายลักษณะดังกล่าวนี้ลงไปมาก เช่นเดียวกับการคลี่คลายการใช้บทร้องเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินเรื่องและการประพันธ์บทร้องด้วยลักษณะคำประพันธ์ที่อิงฉันทลักษณ์เดิม ตลอดจนลักษณะอื่นๆ ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไว้แล้วในบทต้นๆ เป็นการแสดงให้เห็นว่าพรานบูรพ์ค่อยๆ ดิ้งตัวเองออกมาจากลักษณะการประพันธ์บทละครแบบกวีรุ่นเก่าทีละด้านสองด้าน จนบทละครของเขามีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเองในที่สุด

ข) <u>การพรรณนาชมธรรมชาติ</u> เป็นบทพรรณนาอีกลักษณะหนึ่งที่พบในบทละครร้องของพรานบูรพ์ แม้จะมีอยู่ไม่มากนักแต่ก็แสดงให้เห็นความสามารถในการใช้ภาษาในการพรรณนาสิ่งต่างๆ ของพรานบูรพ์ได้ส่วนหนึ่ง ซึ่งจะมีทั้งการพรรณนาเพื่อชมความงามของธรรมชาติ และการพรรณนาเพื่อใช้ธรรมชาติเป็นเครื่องสะท้อนอารมณ์ของตัวละคร

ตัวอย่าง บทพรรณนาชมธรรมชาติจากบทละครเรื่องจันทร์เจ้าขา

แสงนั้นอ่อนหวานจริงนะจันทร์เจ้าขา ยามลอยเลื่อนแย้มเยื้อนเยือนหล้า
แสงตื่นตาเตือนใจ จันทร์เพ็ญเด่นกระไร ช่างไม่มีไฝไม่มีฝ้า

ภาคนภาคราเมื่อไร้ราคี รัศมีสว่างไสว ละมุลละไมสะอาดสอางค์ พรมพร่ำน้ำค้างพร่างพราว เงียบสงัดลมสบัดพัดพา ยอดพฤกษาโน้มน้าว เอนโอนโยนเย้าโบกให้หนาวสะท้าน

ใบสเท้อนเตือนกิ่ง ไหวบ่นิ่งสท้อนก้าน ช่อราตรีคลี่บาน หอมซาบซานทรวงเย็น
หริ่งหริ่งเรไรหริ่งเร้า จังหรีดหวิวหวีดเว้า คลอเคล้าสำเนียงเล่น
สมมุติแทนเสียงดนตรี อีกมีดวงเดือนเด่น กล่อมผสมลมเย็น ฉะนี้หรือจักเว้น
ความรัก ธรรมชาติเช่นนี้ละสิหนอ ที่หนุ่มสาวเคล้าคลอพะนอชีวิตร่วมกัน

(จันทร์เจ้าขา,2516)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ถ้อยคำภาษาที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทพรรณนานั้น ช่วยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดจินตนาการได้อย่างดี สามารถมองเห็นภาพที่มีความเคลื่อนไหวและรับรู้สภาพต่างๆ ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า กล่าวคือ ผู้อ่านหรือผู้ฟังจะได้ภาพคืนพระจันทร์เต็มดวงที่น่ารื่นรมย์ ด้วยแสงจันทร์ที่กำลังฉายแสงนุ่มนวลเย็นตาสาดส่องสว่างไสวไปทั่วบริเวณ ภาพต้นไม้ที่กำลังไหวแกว่งเพราะแรงลมจน "เอนโอน" ไปมา เสียงใบไม้ที่สะบัด ใบไปตามแรงลม เสียงร้องระงมของเหล่าแมลงกลางคืนที่ดังเซ็งแซ่ไปหมด ตลอดจนกลิ่นหอมเย็นของดอกราตรีที่กำลังส่งกลิ่นขจรขจายในยามค่ำคืน รายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ที่พรานบูรพ์นำมาประกอบกันนี้ นอกจากจะให้ภาพธรรมชาติในคืนเดือนหงายที่มีชีวิตชีวาแล้ว การเลือกสรรคำต่างๆ มาใช้ยังมีความไพเราะ อันเกิดจากการจัดวางคำจนเกิดเสียงสัมผัสที่คล้องจองกันเป็นจังหวะๆ อีกด้วย

นอกจากการพรรณนาชมธรรมชาติในยามกลางคืน ที่ให้ทั้งภาพและความรู้สึกที่สัมผัสได้ดังตัวอย่างแรกแล้ว พรานบูรพ์ยังพรรณนาชมธรรมชาติในยามอื่นๆ ได้ดีเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่าง

เมื่อแสงแดดเหลือง เย็องเยือนเยี่ยมหล้า
กิ่งไม้ผวาตื่นไหวสะเทื้อน เผยอยอดน้อยค่อยแย้มกลีบเยื้อน
แสงอ่อนอุ่นเหมือน เตือนตลอดต้น
ผลิดอกออกผล ระคนกิ่งใบ

(คนดีที่โลกลืม,2511)

บทพรรณนานี้ให้ภาพดอกไม้ในยามเช้าที่กำลังแย้มกลีบ และชูช่อรับแสงแดด โดยพรานบูรพ์ใช้ความเปรียบแบบปุคลาธิษฐาน ให้ต้นไม้มีอากัปกิริยา "ผวาตื่น" เหมือนมนุษย์ ซึ่งช่วยให้บทพรรณนาดูมีชีวิตชีวามากขึ้น

อนึ่ง จะเห็นได้ว่าในบทพรรณนาดังกล่าวพรานบูรพ์ไม่ได้ใช้คำบอกเวลาเลย แต่ผู้อ่านก็สามารถทราบและเข้าใจได้ว่า ขณะนั้นเป็นเวลาใด โดยการสังเกตและตีความ เอาจากข้อความที่ว่า "เมื่อแสงแดดเหลือง เยื้องเยื้อนเยี่ยมหล้า" รวมทั้งพิจารณาจาก ข้อความอื่นๆ ของบทพรรณนาประกอบกัน

เมื่อรุ่งอรุณ อบอุ่นพันธุ์ไม้
ชูดอกไสว ทั้งกิ่งใบแข่งรับแสงทอง
ภมรว่อนตอม กลิ่นหอมอยู่ไหนไต่ต้อง
หวานลิ้มชิมลอง เจ้าของจะห่วงก็ล่วงชม

(ไม่ดีนคำ, 2489)

ตัวอย่างข้างต้นนี้ก็เป็นการพรรณนาชมธรรมชาติในยามเช้าเช่นกัน แต่ให้ ภาพของการเริ่มต้นวันใหม่อย่างสดชื่น มีชีวิตชีวาที่ค่อนข้างชัดเจนกว่า ไม่ว่าจะเป็นภาพดอกไม้ ที่คลี่กลีบเบ่งบาน รับแสงตะวัน หรือภาพแมลงที่เที่ยวบินว่อนดมดอมเสาะหาน้ำหวานจากเกสร ดอกไม้ นับเป็นการพรรณนาที่ทำให้มองเห็นภาพและเกิดความรู้สึกได้เช่นเดียวกับการได้เห็น ธรรมชาติจริงๆ

สำหรับบทพรรณนาธรรมชาติอื่นๆ ที่แสดงให้เห็นความสามารถในการประพันธ์ ของพรานบูรพ์ เช่น บทพรรณนาน้ำตกในบทละครเรื่องห้วยแก้ว

งาม งาม งามห้วยแก้ว
งามเนินแนวซ้อนซับ หินสลับละเลื่อมลาย
งามคล้ายๆ ใครทำ ชะโงกง้ำชะง่อนผา

ฟัง ฟัง ฟังเสียงน้ำ
กระเซ็นซ้ำซอกศิลา สาดซัดซ่ากระแซะห้วย
สละสลวยน่าแล ชวนชะแง้ชะเง้อชม
ฟังแต่เสียงลำเนียงน้ำใส เซาะไหล กล่อมอารมณ์
ชื่น ชม ลมชวยห้วยแก้ว
ว้งเวงหวิวแว่วกิ่งไม้ไหว หลั่งไหลลงลาดหยาดน้ำจำเรียง
คลอประสมประสานเสียง วิเวกเพียงเพลงไพร

(ห้วยแก้ว, 2512)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าพรานบูรพ์สามารถเลือกใช้คำที่ให้ทั้งภาพและเสียงตลอดจนความรู้สึกได้อย่างดี กล่าวคือ ภาพที่เกิดขึ้นจากการพรรณนานี้เป็นภาพของเนินเขาที่เรียงรายลดหลั่นซ้อนกันเป็นชั้นๆ และภาพของหน้าผาที่ยื่นง้ำออกไปในอากาศ ตลอดจนภาพของน้ำตกที่กำลังไหลกระทบก้อนหิน โดยพรานบูรพ์ใช้คำที่สามารถสื่อความหมายถึงการเคลื่อนไหวของสายน้ำได้อย่างชัดเจน ได้แก่ "สาด ซัด" จนเกิดเสียงดัง "ซ่า" กึกก้องไปทั่ว บางส่วนก็ "กระเซ็น" ไปกระทบหินก้อนอื่นๆ การใช้คำในบทพรรณนาดังกล่าวนี้ จึงช่วยสร้างจินตนาการให้เกิดแก่ผู้ที่ได้อ่านหรือได้ฟังได้อย่างดีและยังช่วยสร้างบรรยากาศให้กับเรื่องได้มาก

นอกจากการพรรณนาชมความงามของธรรมชาติแล้ว พรานบูรพ์ยังใช้ธรรมชาติเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นอารมณ์ของตัวละครอีกด้วย เช่น

เดือนหงายพระพายพัด เย็นเยียบเงียบสงัด เหงาใจ
หริ่งเร้าระงมไพร ฟังลำเนียงเสียงใส สอดผสม
หอมหวลลำดวนป่า กลิ่นเฉื่อยเรื่อยมา รื่นอารมณ์
ขาดชู้คู่ชม หนาวยิ่งหนาวลมจะห่มอะไร

(บางระจัน, 2511)

ตัวอย่างนี้เป็นการแสดงให้เห็นภาวะจิตใจของตัวละคร ที่กำลังอยู่ในความเหงาและว้าเหว่ ดังนั้นแม้ธรรมชาติรอบๆ ตัวจะน่ารื่นรมย์สักเพียงใด แต่ด้วยความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้นกลับยิ่งมีความเหงาเงียบเดียวดายมากขึ้น

ฝนสั่งฟ้า ลมหนาวมาเยี่ยมเยือน
หนาวเตือนให้คนึงถึง รักอันซึ้งตรึงอุรา
ยามเมื่อฝนสั่งฟ้า แล้วลมหนาวพารักไกล
เมื่อยามฝนตกหนัก ฝนพรมดอกรัก สดชื่นนัก น่ารักกระไร
ฝนรดดอกกิ่งใบ ให้รักนั้นฉ่ำชุ่ม เชียวชอุ่มชุ่มช่อ
เมื่อยามฝนสั่งฟ้า รักโหยโรยรา ดูไม่น่าพนอ
เหงาจริงทั้งกิ่งกอ ทั้งใบและช่อ รักเจ้าท้อระทม
ฝนสั่งฟ้า ดอกรักราระบม
เหมือนรักเราไม่สม ชมรักช้ำ ระกำอุรา
ยามเมื่อฝนสั่งฟ้า แล้วลมหนาวพารักไกล

(ฝนสั่งฟ้า, 2514)

บทพรรณนานี้กล่าวถึง "ฝนสั่งฟ้า" อันเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่กระตุ้นให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจได้ดี กล่าวคือ ในช่วงตอนปลายๆ ฤดูฝนนั้น มักจะมีฝนตกหนักเป็นการทิ้งท้ายฤดูเสมอ พอหลังจากนั้นแล้วก็จะเข้าสู่ฤดูหนาวซึ่งจะไม่มีฝนตกอีกต่อไป คนไทยจึงเรียกปรากฏการณ์ที่ฝนตกอย่างหนักเหมือนเป็นการสั่งลาท้องฟ้าเป็นครั้งสุดท้ายนี้ว่า "ฝนสั่งฟ้า" และได้กลายมาเป็นสำนวนที่มีความหมายถึงการพลัดพราก การจากกัน

พรานบูรพ์นำ "ฝนสั่งฟ้า" มาเป็นเครื่องกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครให้นึกถึงคนรักที่ต้องร้างราจากกันไป โดยดึงเอาภาวะของธรรมชาติมาเร้าอารมณ์ตัวละครให้เกิดความสุขและความทุกข์ไปในเวลาเดียวกันได้อย่างน่าสะเทือนใจ กล่าวคือ ตัวละครมีความสุขจากการที่ได้นึกถึงความรักที่เคยหวานชื่นเมื่อครั้งอดีต แต่แล้วก็ต้องพบกับความทุกข์ระทมเมื่อรู้ตัวว่าความรักนั้นได้สูญสิ้นและจากตนไปแล้ว

การนำธรรมชาติมาเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นอารมณ์ของตัวละครนี้ แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติกับจิตใจของมนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างลึกซึ้ง ภาพของธรรมชาติในขณะหนึ่งๆ จะแลดูงดงาม สดใส หรือเงียบเหงา เศร้าซึม ย่อมขึ้นอยู่กับภาวะของจิตใจมนุษย์ที่เป็นอยู่ในขณะนั้นเป็นสำคัญ

สรุปลักษณะการใช้ภาษาในการพรรณนาธรรมชาติของพรานบูรพ์ แม้จะเป็นการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดความงามของธรรมชาติเท่าที่บทละครจะเปิดช่องให้ทำได้ แต่พรานบูรพ์ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความพิถีพิถันในการเลือกใช้ถ้อยคำภาษาที่ให้ทั้งภาพและความรู้สึกต่างๆ เพื่อช่วยสร้างบรรยากาศให้กับเรื่องได้อย่างดี อีกทั้งยังมีความไพเราะน่าฟังด้วยลีลาและจังหวะ อันเกิดจากการจัดวางคำแต่ละคำได้อย่างเหมาะสม

ง. <u>การใช้ความเปรียบ</u> เป็นลักษณะการใช้ภาษาอย่างหนึ่งที่จะช่วยสร้างพลังให้แก่การสื่อสารเพราะจะช่วยสร้างมโนภาพหรือจินตภาพให้เกิดขึ้นในใจผู้อ่านหรือผู้ฟัง อันเป็นผลให้สามารถเข้าถึงอารมณ์ และเข้าใจสิ่งที่ผู้แต่งต้องการสื่อสารหรือแสดงออกได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น

จากการศึกษาบทละครร้องของพรานบูรพ์พบว่าพรานบูรพ์นิยมใช้ความเปรียบในบทละครของเขามากพอสมควร มีทั้งความเปรียบที่ใช้กันอยู่ทั่วๆ ไป และความเปรียบที่พรานบูรพ์ดัดแปลงสำนวนให้ต่างไปจากเดิม ดังนั้น การศึกษาเรื่องการใช้ความเปรียบในบทละครร้องของพรานบูรพ์ จึงแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อคือ

1. ความเปรียบที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป
2. ความเปรียบที่พรานบูรพ์ดัดแปลงให้ต่างไปจากเดิม

1. <u>ความเปรียบที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป</u> เป็นความเปรียบที่มักนำมาใช้กันอยู่บ่อยๆ และเป็นที่เข้าใจความหมายกันดีอยู่แล้ว โดยแบ่งออกได้เป็น 2 หัวข้อย่อยๆ ดังนี้

ก) ความเปรียบแบบอุปมา เป็นความเปรียบที่ต้องการอธิบายลักษณะของสิ่งหนึ่ง โดยนำไปเปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งมีส่วนที่เหมือนกัน ความเปรียบแบบอุปมานี้มักจะมีคำเชื่อมโยงปรากฏอยู่ด้วยเสมอ เช่นคำว่า เหมือน ดุจ ดัง เช่น ปาน ประหนึ่ง ราว เพียง เทียม ฯลฯ

ตัวอย่างการใช้ความเปรียบแบบอุปมาที่ใช้กันอยู่ทั่วไป และพรานบูรพ์นำมาใช้ในบทละคร

พวกหนุ่มๆ สมัยนี้ มักมีพยศ
พอรู้รส มันก็หนี มิเข้าใกล้
เหมือนผึ้งภู่ วู่ซ่อน เกสรไซ
ชิมหวานใน เน่าสิ้น แล้วบินจร ฯ

(แม่ศรีเวียง,2513)

จากตัวอย่าง เป็นการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของชายที่มีต่อหญิง กับแมลง หรือผึ้งที่ชอบบินตอมและดูดความหวานจากเกสรของดอกไม้ อันเป็นความเปรียบที่กวีมักนิยมนำมาใช้กันอยู่เสมอ

เบลล์ชัซซาร์ ราชาผู้มีอานุภาพปานแสงสว่างแห่งโลก

(เมืองรักเมืองร้าง,2478)

ตัวอย่างนี้เป็นการเปรียบเทียบอำนาจและความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์กับดวงอาทิตย์ ซึ่งผู้แต่งใช้ว่า "แสงสว่างแห่งโลก"

ช่างเฟ้นคำฉ่ำหวาน เหมือนน้ำตาลปากกระออม

(เลือดอยุธยา,2512)

ตัวอย่างนี้เป็นการเปรียบเทียบคำพูดของคนกับความหวานของน้ำตาล

อนุ - พี่อาจไม่เชื่อว่าฉันรัก รักจริงๆ เลิฟแอ๊ตเฟิสไซต์ ฝรั่งเขาว่า ความรักนั้นเกิดได้แน่ตั้งแต่แรกเห็น

เชษฐ - พอเห็นก็รัก มันก็พักเดียวเท่านั้นแหละวะ

ใจ - เหมือนเด็กเล่นตุ๊กตา พอเห็นก็ร้องจะเอา

(พี่ร่วมท้องน้องร่วมไส้, 2511)

เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นว่า การที่ผู้ชายเห็นผู้หญิงแล้วนึกรักขึ้นทันที ทันใดนั้นก็เหมือนกับเด็กที่เมื่อเห็นของเล่นที่ถูกใจก็อยากได้และมีความต้องการเอามาเป็นของตัว

ถึงรักเก่าเรามีเชื้อ ก็เหม็นเบื่อหมดเยื่อใย
ชืดเหมือนน้ำยาเย็น เห็นจะกลืนไม่ไหว

(เพลงเสน่ห์, 2513)

ตัวอย่างนี้เป็นการเปรียบเทียบความรักที่เริ่มไม่สดใส น่าเบื่อ กับน้ำยา ซึ่งเป็นอาหารชนิดหนึ่งที่ต้องรับประทานร้อนๆ หากทิ้งไว้จนเย็นก็จะหมดรสชาติ รับประทานไม่อร่อย

นอกจากตัวอย่างที่ได้ยกมาพอเป็นสังเขปนี้แล้ว ในบทละครร้องของพรานบูรพ์ยังนิยมใช้ความเปรียบแบบอุปมาสำนวนหนึ่งอยู่บ่อยๆ คือ การเปรียบชายที่มีฐานะยากจน หรือต่ำต้อย ที่แอบหมายปองหญิงสาวที่มีฐานะสูงกว่า ว่าเหมือนกับกระต่ายที่หมายจันทร์ ดังตัวอย่าง

ผมมันคนจนทนลืมหลังหมดหวังหมาย
เปรียบก็เหมือนกระต่ายตะเกียกตะกายชมจันทร์ ฯ

(หนูจ๋า, 2513)

เมื่อได้อยู่ใกล้หัวใจพี่เต้น เหมือนกระต่ายตื่นเพ็ญมุ่งมิเว้นละเมอหมาย ฯ

(ฝนสั่งฟ้า, 2514)

เปรียบกลอยประหนึ่งดวงเดือน เปรียบเรียมนี้เหมือนกระต่ายป่า

(เสือดอยุธยา, 2512)

ชะ ชะ ชะ ชะ หน้ายังงี้นะริ
อิ อิ อิ อิ หรือน่ะจะรักฉัน
เหมือนกระต่ายหมายจันทร์ ไม่มีวันจะได้ชม
ห่างไกลกันไม่สม เสียแล้วละแก

(จันทร์เจ้าขา, 2516)

สำนวนความเปรียบเช่นนี้เป็นสำนวนที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เป็นความเปรียบที่รู้จักกันเป็นอย่างดี และกวีไทยก็นิยมนำมาใช้กันอยู่เสมอๆ

ข) ความเปรียบแบบอุปลักษณ์ เป็นความเปรียบที่ต้องการแสดงลักษณะของสิ่งหนึ่งโดยเปรียบเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ความเปรียบแบบอุปลักษณ์นี้ ส่วนใหญ่ไม่มีคำเชื่อมโยง แต่บางครั้งก็อาจใช้คำว่า "เป็น" หรือ "คือ" เป็นคำเชื่อมโยงก็ได้

ตัวอย่างการใช้ความเปรียบแบบอุปลักษณ์ในบทละครร้องของพรานบูรพ์

โอ้ว่าร่ม โพธิ์ทอง ของลูกรัก
แต่นี้จัก ไกลหน้า พาห่างหาย
ลูกมีกรรม จำพราก จากแม่ไป
แม่เลี้ยงไว้ หวังพึ่งลูก กลับทุกข์ทน ฯ

(บุปผาชาตินคร, 2514)

เป็นความเปรียบที่ต้องการชี้ให้เห็นว่า บิดามารดาคือที่พึ่งอันยิ่งใหญ่ของลูก ที่ให้ทั้งความรัก ความอบอุ่น ความร่มเย็นเป็นสุข และความปลอดภัยแก่ลูก

ศรีเอยศรีเวียงน้อง ได้คู่หงส์ทองแล้วก็ลืมกา
ช้ำย้อนยั่วย้ำช้ำอุรา เยาะกันต่อหน้าเทียวหนอสาวเอย

(แม่ศรีเวียง,2513)

เป็นความเปรียบที่ต้องการบอกถึงสถานภาพของชายสองคน โดยในเรื่องคนหนึ่งมีฐานะและยศศักดิ์สูงกว่าอีกคนหนึ่ง

แจ่ม - ไม่เป็นรสละคุณหลวง พอพูดถึงสาวๆ เข้าเท่านั้นแหละ
ตาลุกเป็นไฟเชียว

(จับแพะชนแกะ,2469)

จากตัวอย่าง ต้องการแสดงให้เห็นอาการตื่นเต้น และเกิดความสนใจอย่างเต็มที่ของ "คุณหลวง" เมื่อได้ยินเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิง เนื่องจากเป็นคนเจ้าชู้

นอกจากลักษณะดังกล่าวนี้แล้ว พรานบูรพ์ยังนิยมนำสำนวนและคำพังเพยมาใช้ในรูปความเปรียบแบบอุปลักษณ์อีกด้วย ตัวอย่างเช่น

ลูกเห็นงาม แม่ตามใจ ได้เป็นหลัก
พึ่งพำนัก ต่อไป ในภายหลัง
แม่แก่เฒ่า ลงทุกที ไม่จีรัง
ไม้ใกล้ฝั่ง นับแต่พัง ทะลายลง ฯ

(แม่ศรีเวียง,2513)

"ไม้ใกล้ฝั่ง" หมายถึง ผู้มีอายุมาก หรือแก่ชราเต็มที่ เป็นผู้ที่ใกล้ความตายเข้าไปทุกที

เวไนย์ - จะให้ว่าอย่างไร พธูพูดได้ว่ารักฉันด้วยไม่กระดากปาก
ฉันก็พูดได้อย่างขวานผ่าซากว่าฉันรักวันทนีย์

(ผู้ชนะทิศเดียว, 2511)

"ขวานผ่าซาก" หมายถึงพูดอะไรอย่างตรงไปตรงมา โดยไม่เกรงใจผู้อื่น

ชีพ - คุณนายช้าก่อน ผันผ่อนพิจารณา
สุดใจ - ควรมีเมตตา อย่าเหยียดหยามคนจน
กระแจะ - อ้อ นี่แปลว่า พลอยเดือดร้อนกันไปหมดงั้นริ
หยาด - อย่าแกว่งเท้าหาเสี้ยนเลย พี่ชีพ สุดใจ มันเป็นเรื่องของฉัน

(คนดีที่โลกลืม, 2511)

"แกว่งเท้าหาเสี้ยน" หมายถึง การหาเรื่องใส่ตัว โดยการพูด หรือทำอะไรก้าวก่ายไปถึงผู้อื่น จนทำให้เกิดเรื่องขึ้นแก่ตัว

การใช้ความเปรียบแบบอุปลักษณ์อีกลักษณะหนึ่ง ที่พบในบทละครร้องของพรานบูรพ์ คือ การใช้คำเรียกนาง ซึ่งโดยมากพรานบูรพ์มักนำคำที่เกี่ยวกับดอกไม้มาใช้เรียกตัวละครฝ่ายหญิงในเรื่อง เช่นเดียวกับกวีสมัยก่อน ตัวอย่างเช่น

แม่กุหลาบเชียงใหม่ เตือนใจให้ถวิล
สรวยกลิบสรวยกลิ่น สรวยสมสิ้นเกสร

(ห้วยแก้ว, 2512)

โอ้โอ่ กุหลาบงาม ไม่นึกเลยว่าหนามเจ้าจะแหลมจะคม
เด็ดไว้ได้สมอารมณ์แล้ว กลับจะแคล้วไปไกล

(โรสิตา, 2512)

การเปรียบเทียบผู้หญิงเป็นดอกกุหลาบนี้ คงเนื่องมาจากต้องการแสดงคุณลักษณะของหญิงว่า มีความสวยงาม และมีกลิ่นกายหอมด้วยการใช้เครื่องประทิ่นโฉมต่างๆ นอกจากนี้ผู้หญิงที่ดีจะต้องมีความหยิ่งในศักดิ์ศรี ไม่ยอมให้ชายเข้าถึงตัวหรือเชยชมได้โดยง่าย

การใช้คำเรียกนางอื่นๆ ได้แก่ แม่ยอดมิตร และขวัญอ่อน ซึ่งคำเรียกนางเหล่านี้เป็นการใช้คำที่มักพบอยู่เสมอในวรรณคดีไทย

2. <u>ความเปรียบที่พรานบูรพ์ดัดแปลงให้ต่างไปจากเดิม</u> เป็นความเปรียบแปลกๆ ที่ยังไม่เคยพบในงานเขียนของผู้ใด แบ่งออกได้เป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

ก) <u>ความเปรียบแบบอุปมา</u> พรานบูรพ์มีสำนวนในการเปรียบเทียบแบบอุปมาเฉพาะตัวที่น่าสนใจอยู่หลายสำนวน ตัวอย่างเช่น

รักษา - อะไร แม่แจ่ม <u>นั่งบ่นคนเดียวเสียงพิมพำๆ ยังกะเสียงแมงวันเข้าหม้อเชียวนี่</u>

(จับแพะชนแกะ, 2469)

โดยทั่วไปเรามักเปรียบเทียบเสียงบ่นของคนกับเสียงหมีกินผึ้ง การใช้ความเปรียบดังในตัวอย่างนี้จึงแปลกแตกต่างไปจากคนอื่น แต่ความเปรียบที่พรานบูรพ์ใช้นี้ กลับช่วยเน้นความหมายมากยิ่งขึ้นว่าเสียงที่บ่นพิมพำนั้นเบาหรือค่อยมากจนจับความไม่ได้ ด้วยการเปรียบเทียบกับเสียงของแมลงตัวเล็กๆ

ชีวิตมนุษย์	สุดหมาย	ทำนายได้
<u>เปรียบเหมือนลิง</u>	<u>ไต่ต้นไม้</u>	<u>ไม่รู้จบ</u>
ย่อมไต่ขึ้น	ไต่ลง	หลงทวนทบ
ไต่สุดยอด	แล้วก็หลบ	ลงสู่พื้น ฯ

(ขวัญใจโจร, 2518)

ตัวอย่างนี้เป็นการกล่าวถึงชีวิตมนุษย์ที่มีขึ้นมีลงอยู่ตลอดเวลา บางขณะก็อาจรุ่งเรืองจนถึงขีดสุด บางขณะก็อาจตกอับจนถึงที่สุดเช่นเดียวกัน เหมือนกับการไต่ต้นไม้ของลิง นับเป็นความเปรียบที่แปลก แต่ก็มองเห็นเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน

โขนไร้เครื่อง	เมืองไร้เจ้า	ข้าวไร้กับ
ฉิ่งไร้ฉับ	ซอไร้สาย	ไม้ไร้ผล
เข็มไร้ด้าย	ไผ่ไร้ปล้อง	หนองไร้ชล
เปรียบเหมือนกล	เรือไร้พาย	ชายไร้เมีย

(แม่ศรีเวียง,2513)

ตัวอย่างนี้พรานบูรพ์ต้องการเปรียบเทียบให้เห็นว่าสิ่งหนึ่งๆ นั้น หากขาดส่วนประกอบสำคัญไปก็ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่หรือใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้เลย

การใช้ความเปรียบแบบอุปมาของพรานบูรพ์บางบท เป็นการนำเอาความรู้สึกและอารมณ์ของตัวละครไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเข้าใจสิ่งที่พรานบูรพ์ต้องการจะสื่อความซึ่งเป็นนามธรรมได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น บทร้องจากบทละครเรื่องน้ำผึ้งรวง ซึ่งเป็นบทร้องที่ใช้ความเปรียบเกือบตลอดทั้งเพลง

เพลง น้ำผึ้งรวง

หวานฉ่ำน้ำผึ้งรวง	ผึ้งหวงไม่ห่างรัง
เหมือนรักเมื่อแรกหวัง	หวานดังน้ำผึ้งรวง
รวงผึ้งมีน้ำผึ้ง	ผิงหิงน้ำผึ้งหวง
เหมือนรักเรานึกห่วง	เกรงลวงและลองรัก
น้ำผึ้งในผึ้งรวง	ท่วมถ่วงแทบกิ่งหัก
น้ำรักในใจรัก	ท่วมหนักทับระทม
น้ำผึ้งผึ้งถนอม	หวานหอมมิขื่นขม
หวานรักหากไม่สม	สิระบมระบอมใจ

รักเอ๋ยเราเคยชื่น เป็นอื่นไปเสียได้
จืดจางร้างกันไป อาลัยเสียดายนัก
น้ำผึ้งเมื่อไหลแล้ว รวงแห้งและกรอบหัก
เหมือนใจไร้น้ำรัก ใจก็สักแต่เป็นใจ
ผึ้งเสาะน้ำตาลหวาน ชมชานมาซ่อนไว้
เสาะรักกว่าจะได้ สมใจไม่น่าชัง
หวานฉ่ำน้ำผึ้งรวง ผึ้งหวงไม่ห่างรัง
เหมือนรักเมื่อแรกหวัง หวานดังน้ำผึ้งรวง

(น้ำผึ้งรวง,2513)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า พรานบูรพ์เปรียบเทียบความคิด และความรู้สึกของตัวละครที่มีต่อความรักกับธรรมชาติของผึ้งได้อย่างแยบคายมาก เช่น ข้อความที่ว่า "เหมือนรักเมื่อแรกหวัง หวานดังน้ำผึ้งรวง" เป็นการเปรียบเทียบความรักเมื่อแรกรักกันใหม่ๆ ที่มีความหวานชื่นกับความหวานของน้ำผึ้ง ซึ่งให้ความรู้สึกว่าความรักในขณะนั้นได้นำความสดชื่นและความสุขใจมาให้คู่รักอย่างยากที่จะหาสิ่งใดมาเปรียบได้เหมือนกับน้ำผึ้งที่ยอมรับกันทั่วไปว่าเป็นสุดยอดของน้ำหวานทุกชนิดเพราะมีความบริสุทธิ์ปราศจากสิ่งเจือปน รสชาติก็หวานสนิทและให้ความชุ่มชื่นใจกว่าน้ำหวานชนิดอื่นๆ นอกจากนี้ความเปรียบดังกล่าวยังอาจตีความได้ลึกซึ้งกว่านั้นลงไปอีกได้ว่าความรักเป็นสิ่งที่มีค่า ซึ่งกว่าจะได้มาต้องใช้เวลาและความพยายามอยู่นานเหมือนกับการเสาะหาน้ำผึ้งที่ต้องใช้ความยากลำบากและความเพียรพยายามในการแสวงหา

ความเปรียบอีกตอนหนึ่งของบทร้องนี้ที่ช่วยสร้างจินตภาพ และกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความคิดได้ดี ได้แก่

น้ำผึ้งเมื่อไหลแล้ว รวงแห้งและกรอบหัก
เหมือนใจไร้น้ำรัก ใจก็สักแต่เป็นใจ

ข้อความนี้เป็นการเปรียบเทียบความรักที่จืดจางเลิกร้างกันไปกับรวงผึ้งที่ไม่มีน้ำผึ้ง โดยพรานบูรพ์พยายามแสดงให้เห็นว่า รวงผึ้งที่เคยชุ่มฉ่ำด้วยน้ำผึ้งนั้น เมื่อน้ำผึ้งไหลออกหมดก็จะกลายเป็นรวงผึ้งที่เปล่าประโยชน์ มีแต่จะแห้งกรอบและหักแหลกคาคบไม้ไป เช่นเดียวกับคนซึ่งเคยรักใคร่ผูกพันกัน เมื่อคนหนึ่งแปรเปลี่ยนไป อีกคนหนึ่งก็ต้องผิดหวัง และไม่มีความรักเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงหัวใจให้ชุ่มชื่น มีความสุขดังเช่นแต่ก่อน แม้จะมี "ใจ" หรือหัวใจ ก็คงได้แต่ทำหน้าที่เป็นเพียงอวัยวะอย่างหนึ่งเพื่อให้ร่างกายดำรงคงอยู่เท่านั้น แต่ไม่ใช่ "ใจ" ที่เคยมีความหวังและมีชีวิตชีวาอีกต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า พรานบูรพ์สามารถใช้ความเปรียบที่ช่วยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังสร้างจินตนาการได้อย่างชัดเจน และยังกระตุ้นความคิดได้กว้างขวางออกไปอีกหลายแง่หลายมุม ด้วยการนำเอาสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติและสิ่งที่อยู่ใกล้ๆ ตัวมาเป็นตัวเปรียบเทียบกับสิ่งที่พรานบูรพ์ต้องการจะสื่อความซึ่งเป็นนามธรรม

ข) <u>ความเปรียบแบบอุปลักษณ์</u> ตัวอย่างการใช้ความเปรียบแบบอุปลักษณ์ที่พรานบูรพ์ดัดแปลงสำนวนให้ต่างไปจากเดิม

> คำอิน - ฟังพี่หน่อยเถอะรื่น อย่าลำเอียงนัก มีตัวอย่างอยู่มากมายที่ชายชาวใต้ทำบาปไว้กับหญิงเวียงเหนือ เราไม่รู้ละเอียดถึงหลักแหล่งและหัวใจจริงของเขา เพียงแต่<u>เขาขึ้นมาเที่ยวเล่นเป็นแมลงวันหยอดไข่วางแล้วก็บินไป</u> ใครเล่าเป็นผู้รับบาป
>
> (ห้วยแก้ว,2512)

ผู้พูดต้องการเปรียบเทียบความรักของ "ชายชาวใต้" หรือหนุ่มกรุงเทพฯ ว่าหาความจริงใจไม่ได้ เพียงแต่เขาขึ้นไปเที่ยวทางเหนือชั่วครั้งชั่วคราว ประเดี๋ยวเดียวก็จากไป หากหญิงชาวเหนือหลงเชื่อและถือความรักของหนุ่มกรุงเทพฯ เป็นเรื่องจริงจัง จนยอมตัวให้เขาเชยชมแล้วละก็จะต้องเสียใจในภายหลัง ซึ่งการเปรียบเทียบพฤติกรรมความรัก

ของหนุ่มกรุงเทพฯ กับการบินและหยอดไข่ของแมลงวันนี้ เป็นความเปรียบที่ให้ความรู้สึกถึงการทำอะไรที่ค่อนข้างรวดเร็วมาก จนอาจไม่ทันรู้ตัวทุกอย่างก็ผ่านพ้นไปแล้ว

ปรีดา - น้ำใจผู้หญิงนี่ทำไมจึงได้กลมเป็นลูกบิลเลียดอย่างนี้หนอ... เขาว่าชายชาตรีมีสง่าเป็นราชสีห์ ไอ้เรานี่น่าจะเป็นสิงห์ตราเบียร์บุญรอดบริวเวอรี่เสียแล้ว

(โจ๊โจ้ชัง, 2512)

การเปรียบเทียบความกลอกกลิ้งของใจหญิงกับลูกบิลเลียดแทนผลมะนาวอย่างที่เคยใช้กันนั้นนับว่าเป็นการเปรียบเทียบที่แฝงอารมณ์ขันไว้ไม่น้อยและยังเป็นความเปรียบที่เน้นความหมายให้หนักแน่นมากยิ่งขึ้นอีกด้วย เพราะลูกบิลเลียดนั้นกลมและกลิ้งได้ง่ายกว่าผลมะนาวมากนัก อีกทั้งผลมะนาวโดยธรรมชาติแล้วก็ไม่ได้มีสัณฐานกลมตลอดทั้งผลเหมือนกับลูกบิลเลียด

ส่วนการเปรียบเทียบความเป็นนักสู้ของผู้ชายกับสิงห์บนขวดเบียร์ ของบริษัท บุญรอดบริวเวอรี่ ก็เช่นกัน เป็นการเปรียบเทียบที่แฝงอารมณ์ขันกึ่งเยาะหยัน ประชดประชัน เพราะเป็นการนำเอาสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์เครื่องดื่ม ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมาใช้เปรียบ เนื่องจากอาจตีความได้ว่าความเป็นชายนักสู้ของปรีดานั้นเป็นเพียงแค่สิงห์กระดาษบนขวดเบียร์ที่ไม่มีพิษสงอะไรเลย หรืออาจเป็นนักสู้แต่ในทางดื่มเบียร์ก็ได้

วารุณี - นั่นนวลนางวังไหน ประพาสไพรไฉนพาล
จริงนะเออ คมเป็นปานแฉลบเฉลย

(ขอบรั้วริมวัง, 2511)

จากตัวอย่าง เป็นการเปรียบเทียบผู้ที่ชอบใช้วาจาเชือดเฉือนคนอื่น กับความคมของสายปานว่าว ที่สามารถตัดว่าวของคนอื่นจนตกได้ เป็นความเปรียบที่แปลกและแตกต่างไปจากที่เคยใช้กัน เพราะโดยทั่วไปเมื่อพูดถึงความคมก็มักจะนึกกันแต่ใบมีดมากกว่าสิ่งอื่น แต่การเปรียบเทียบเช่นนี้ก็ช่วยกระตุ้นความคิดและความรู้สึกของผู้อ่านและผู้ฟังได้ดี เพราะสายปานว่าวเป็นเชือกที่มีความคมไม่แพ้มีดเหมือนกัน

สุสานา - ฉันไม่ใช่ลูกอินทผลัมเน้อ จะได้มาค้นหากำไรกันตามใจชอบ

(เมืองรักเมืองร้าง, 2478)

เป็นการเปรียบเทียบที่ต้องการสื่อความว่าผู้พูดไม่ใช่สินค้าหรือของหวานที่ใครคิดจะนำไปซื้อขายกันได้ตามใจชอบโดยง่าย ส่วนการนำเอาผลอินทผลัมมาใช้เปรียบนั้นคงเนื่องจากผู้แต่งต้องการสร้างบรรยากาศของเรื่องด้วยการให้ตัวละครดูเป็นคนชาติอื่นมากขึ้น เพราะเรื่องนี้พรานบูรพ์สมมติให้เป็นเรื่องราวของชาวบาบิโลเนียน ซึ่งเป็นชนกลุ่มหนึ่งในยุคโบราณ มีถิ่นฐานอยู่ทางตะวันตกของทวีปเอเชีย และผลอินทผลัมซึ่งเป็นผลของไม้จำพวกปาล์มก็มักขึ้นทางแถบเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ ดังนั้น การใช้ความเปรียบเช่นนี้จะช่วยให้ตัวละครดูมีชีวิตชีวาขึ้น เพราะกล่าวถึงสิ่งที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของตัวละคร

นอกจากนี้ในบทละครร้องของพรานบูรพ์ยังใช้คำเรียกนางที่แปลกๆ และน่าสนใจอยู่หลายคำ เช่น ในบทละครเรื่องเมืองรักเมืองร้าง พรานบูรพ์มักให้ตัวละครอื่นๆ เรียกตัวละครเอกฝ่ายหญิงของเรื่องว่า "นางนกพิราบ" ดังตัวอย่าง

แม่นกพิราบงามแห่งอิสซ์ตาร์
แม่นกพิราบเชื่องของฉัน
แม่นกพิราบแห่งนครหลวง
เหตุใดพระองค์จึงทรงรักษาชีวิตอีนางนกพิราบน้อย
ด้วยทองนี้ฉันจะกู้เอาแม่พิราบนี้ไว้

(เมืองรักเมืองร้าง, 2478)

การที่พรานบูรพ์ใช้คำเรียกนางว่า "นางนกพิราบ" นี้ เพื่อต้องการสื่อความถึงลักษณะตัวละครในเรื่องที่ต้องการความเป็นอิสระ ไม่อยู่ใต้ปกครองของใคร ทั้งนี้พรานบูรพ์อาจนำความหมายมาจากสัญลักษณ์ของนกพิราบในทางสากลคือ เสรีภาพ ก็ได้

นรงค์ฤทธิ์ - ใครอยู่ที่นั่น

วันทนีย์ - ฉันเอง

นรงค์ฤทธิ์ - โอ๊ะ อีนางนกน้อยชาวเขาที่เคยจะถูกขายทอดตลาด

(ผู้ชนะทิศเดียว,2511)

เป็นคำเรียกนางเพื่อสื่อความหมายถึงหญิงที่ต้องการเป็นอิสระ มีเสรีภาพ เช่นเดียวกับคำว่า "นกพิราบ" ในตัวอย่างแรก ส่วน "ชาวเขา" นั้นเป็นเพราะในเรื่องวันทนีย์เป็นชาวเขา เมื่อมารวมกันเข้าเป็น "นางนกน้อยชาวเขา" จึงน่าจะหมายความว่าหญิงชาวป่าชาวเขาที่ต้องการอิสรภาพ

พลอ้วน - นาย นั่นมันผีเสื้อพลัดหลงคู่อยู่ในห้องนี้อีกตัวหนึ่ง

...

โกมล - นี่แน่ะ แม่คนดี เห็นผีเสื้อตัวงามบินหลงมาทางนี้บ้างไหม

(โจ๊โจ้ซัง,2512)

เป็นการเปรียบเทียบผู้หญิงว่าเป็นสิ่งสวยงามที่ช่วยประดับโลกให้งดงามน่าอยู่

โจ๊โจ้ซัง - อุ๊ย อย่าค่ะ

โกมล - กลัวจะช้ำก็อย่าหนีซิจ๊ะ แม่ซากุระดอกงาม

(โจ๊โจ้ซัง,2512)

เป็นการเปรียบเทียบผู้หญิงเป็นดอกไม้เหมือนกวีรุ่นก่อนๆ ก็จริง แต่สำนวนการเปรียบของพรานบูรพ์ก็ต่างไปจากเดิม กล่าวคือ เปรียบเป็นดอกซากุระ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบรรยากาศของเรื่องส่วนใหญ่ออกไปทางญี่ปุ่น อีกทั้งตัวละครคือ โจ๊โจ้ซัง ก็เป็นชาวญี่ปุ่นด้วย การเปรียบเช่นนี้จึงเป็นการช่วยสร้างบรรยากาศให้กับเรื่องมากขึ้น

การใช้คำเรียกนางอื่นๆ ที่พบในบทละครร้องของพรานบูรพ์ แม่มะเขือ ขบเผาะ แม่โครระบาด และอีเดนเลือก เป็นต้น

อนึ่ง นอกจากคำเรียกนางดังกล่าวนี้แล้ว ในบทละครร้องของพรานบูรพ์ ยังมีการใช้คำเรียกตัวละครฝ่ายชายที่น่าสนใจอยู่คำหนึ่ง คือคำว่า "พ่อนกเขา" ซึ่งเป็นคำที่ตัวตลกตามนางใช้เรียกตัวตลกตามพระซึ่งเป็นคู่กัน ดังตัวอย่าง

ไม่เห็นอกพ่อนกเขา เคยขันคู่คู่เคล้า มาแต่เก่าแต่ก่อน
เคยจู้กรุกจู้กรู เคยร่วมกู่อยู่คอน หนอพ่อนกเขาเอย
รักเก่าเราจะกร่อน จะตัดรอนให้รักรา ฯ

(ห้วยแก้ว, 2512)

นกเขาขัน ของดีฉัน เป็นสิบตรี
ถ้าลืมกัน มันก็ผี ไม่ใช่คน

(จันทร์เจ้าขา, 2516)

คำว่า "พ่อนกเขา" นี้เกิดจากบทเกี้ยวพาราสีของตัวละครทั้งสองที่สมมุติตัวเองเป็นเหมือนนกเขาตัวผู้ และตัวเมียที่จะส่งเสียงร้องขันคู่เกี้ยวกันไปมา จนตกลงปลงใจเป็นสามีภรรยากัน ดังนั้น "พ่อนกเขา" จึงมีความหมายถึงชายซึ่งเป็นคู่หรือสามี

สรุป การใช้ความเปรียบในบทละครร้องของพรานบูรพ์เป็นการใช้ภาษาที่กะทัดรัด ใช้คำน้อยแต่กินความมาก และช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความคิดและจินตนาการได้อย่างดี เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังมีอารมณ์ร่วมไปกับบทละครตามที่ผู้แต่งต้องการ อย่างไรก็ดี จะเห็นได้ว่าความเปรียบที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทละครนั้น ส่วนใหญ่เป็นความเปรียบที่ปรากฏอยู่เสมอๆ ในวรรณคดีไทย

จ. <u>กลวิธีในการประพันธ์</u> ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่านอกจากพรานบูรพ์จะมุ่งให้บทละครของเขามีความเหมาะสมและคล่องตัวสำหรับจะนำไปจัดแสดงได้แล้ว พรานบูรพ์ยังให้ความสนใจในการเลือกใช้ถ้อยคำภาษาต่างๆ อยู่หลายประการ ดังที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์มาโดยลำดับนั้น ในหัวข้อนี้จะได้วิเคราะห์ถึงวิธีการเล็กๆ น้อยๆ หรือเทคนิคที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทละครเพื่อให้งานของเขามีความไพเราะ ชาบซึ้ง และประทับใจผู้อ่านและผู้ที่ได้ชมละคร

กลวิธีในการประพันธ์ของพรานบูรพ์ แบ่งออกได้ดังนี้คือ

1. <u>การเล่นเสียงสัมผัส</u> เป็นการเล่นเสียงสัมผัสที่นอกเหนือไปจากกฎเกณฑ์ทั่วไปในคำประพันธ์ อันได้แก่ การเล่นเสียงสัมผัสใน เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้คำประพันธ์มีความไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นความสามารถในการแต่งของผู้ประพันธ์อีกด้วย การเล่นเสียงสัมผัสในบทละครของพรานบูรพ์แบ่งออกเป็น

ก) <u>สัมผัสพยัญชนะ</u> เป็นการใช้เสียงพยัญชนะเสียงเดียวกันมาวางเรียงใกล้ๆ กัน ทำให้เกิดเป็นเสียงสัมผัสที่ไพเราะน่าฟัง การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเป็นวิธีการสร้างความไพเราะทางด้านเสียงให้แก่คำประพันธ์ที่พรานบูรพ์นำมาใช้มากที่สุด เนื่องจากเป็นทางให้ผู้แต่งได้แสดงฝีมือในการเล่นเสียงสัมผัสได้อย่างเต็มที่

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในบทละครร้องของพรานบูรพ์ มีทั้งการเล่นสัมผัสพยัญชนะที่อยู่ชิดกัน สัมผัสพยัญชนะที่อยู่ห่างกันและสัมผัสพยัญชนะเป็นชุด โดยพรานบูรพ์จะผสมผสานลักษณะดังกล่าวนี้ไปด้วยกัน ตัวอย่างเช่น บทร้องในเรื่องจันทร์เจ้าขา ตอนที่เจียมออกมายืนชมธรรมชาติยามค่ำคืน

เพลงทวายเต็ม

แสงนั้นอ่อนหวานจริงนะจันทร์เจ้าขา ยามลอยเลื่อนแย้มเยือนเยือนหล้า

แสงตื่นตาเตือนใจ จันทร์เพ็ญเด่นกระไร ช่างไม่มีไฝไม่มีฝ้า

ภาคนภาคราเมื่อไร้ราคี รัศมีสว่างไสว ละมุลละไมสะอาดสอางค์

พรมพร่ำน้ำค้างพร่างพราว

เงียบสงัดลมสบัดพัดพา ยอดพฤกษาโน้มน้าว เอนโอนโยนเย้า

โบกให้หนาวสะท้าน

ใบสเทื้อนเตือนกิ่ง ไหวบ่นิ่งสท้อนก้าน ช่อราตรีคลี่บานหอมซาบซ่านทรวงเย็น

หริ่งหริ่งเรไรหริ่งเร้า จังหรีดหวิวหวีดเว้าคลอเคล้าสำเนียงเล่น

สมมุติแทนเสียงดนตรี อีกมีดวงเดือนเด่น กล่อมผสมลมเย็น ฉะนี้หรือจักเว้น

ความรัก ธรรมชาติเช่นนี้ละสิหนอ ที่หนุ่มสาวเคล้าคลอพนอชีวิตร่วมกัน

(จันทร์เจ้าขา, 2516)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่ามีการเล่นสัมผัสพยัญชนะอยู่เกือบทุกวรรค โดยส่วนใหญ่จะเป็นการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะที่อยู่ชิดกัน ทำให้เกิดเสียงสัมผัสกันอย่างไพเราะ ขณะเดียวกันคำที่ผู้แต่งนำมาใช้ก็เป็นคำที่สื่อความหมาย และก่อให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึกได้ดี เช่น คำว่า เงียบสงัด ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาก แต่การที่ผู้แต่งนำทั้งสองคำนี้มาซ้อนกัน นอกจากจะให้ความไพเราะทางด้านเสียงสัมผัสแล้ว ยังช่วยสร้างบรรยากาศหรือสื่อให้เกิดความรู้สึกได้ว่าบรรยากาศในตอนนั้นคงมีความเงียบและสงบจากเสียงใดๆ ทั้งสิ้น

นอกจากจะมีการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในที่ใกล้ๆ กันแล้วในบทร้องบางบทยังมีการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเดียวกันเกือบตลอดทั้งวรรคอีกด้วย และบางทีก็ส่งสัมผัสไปยังวรรคถัดไป ทำให้เกิดเสียงสัมผัสไพเราะมากขึ้น ตัวอย่างเช่น

หนาวใจไม่หาย
ลบเลือนเลือนไม่ลืมหลง

อาลัยรักใดจักเหมือน
ลบหลงหลงไหลใจไม่ลืมเลือน

เสมอเหมือน

ไม่เลือกรักหลัง

(อยากจะรักสักครั้ง, 2513)

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเสียงเดียวกัน 2 วรรคติดๆ กันเช่นนี้ ทำให้เกิดเสียงไพเราะมากขึ้น และการนำคำมาจัดวางสับที่ไปมานี้แม้ความจะไม่ต่างกันเท่าไร แต่เป็นการย้ำให้เห็นถึงความรู้สึกของผู้พูดว่า ไม่ว่าจะอย่างไร ความรักที่เกิดขึ้นก็เป็นสิ่งที่ตัดใจให้ลืม หรือไม่นึกถึงได้ยาก

ในบทร้องบางบทนั้น การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะติดๆ กัน ยังมีลักษณะคล้ายคำอัพภาส เช่น ตัวอย่างจากบทละครเรื่องฝนสั่งฟ้า ตอนสาวชาวเกาะจับระบำร้องเล่นกัน

นารีล้วนแต่มีใจสดชื่นชื้น ระริกระรี่เริงรมณ์ เราสุกสมใจเราเอย
เราไม่เคยเศร้าเราไม่เคยทุกข์ เราเคยสนุกสนาน เหมือนมาลีแย้มตระการ
หวานหอมซาบซ่านชื้งใจ

(ฝนสั่งฟ้า, 2514)

หรือตัวอย่างจากบทละครเรื่องจันทร์เจ้าขา ตอนที่เจียมกับจิตต์พรอดรักกัน

เออน่าอาย..น่าขัน จริงนะ..จันทร์เจ้าขา หลบหน้าหน่อยซิเจ้าคะ
เราจะกระซิ้กระซิก ระริกระรี่น...รี่น

(จันทร์เจ้าขา, 2516)

จากตัวอย่างบทร้องดังกล่าวการเล่นสัมผัสพยัญชนะที่มีลักษณะคล้ายคำอัพภาส ก็คือคำว่า "ระริกระรี่น" อันที่จริงคำอัพภาส เป็นการเล่นเสียงสัมผัสอย่างหนึ่งด้วยการซ้ำคำ โดยการใช้พยัญชนะหรือเสียงพยัญชนะต้วหน้าเติมเข้าไปหน้าคำ ทำให้เกิดจังหวะจะโคนรับส่งกันเป็นทอดๆ ช่วยให้เกิดท่วงทำนองที่ไพเราะน่าฟังมากขึ้น เช่น ริกๆ เป็นระริก ยิบๆ เป็นยะยิบ เป็นต้น ซึ่งคำที่มีลักษณะดังกล่าวนี้จะไม่มีความหมายต่างไปจากเดิม

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะที่มีลักษณะคล้ายคำอัพภาส ในบทละครร้องของพรานบูรพ์ เนื่องจากปรากฏอยู่ไม่มากนัก ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำมาจัดกลุ่มให้อยู่ในประเภทการเล่นสัมผัสพยัญชนะแทน เพราะถึงแม้จะปรากฏอยู่ไม่มาก แต่ก็เป็นลักษณะการเล่นเสียงสัมผัสที่น่าสนใจ อีกทั้งยังช่วยทำให้บทร้องมีความไพเราะได้ท่วงทำนองน่าฟังยิ่งขึ้น ตัวอย่างการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะแบบคำอัพภาสบทอื่นๆ เช่น

งาม งาม งามห้วยแก้ว
งามเนินแนวช้อนชับ หินสลับละเลื่อมลาย

งามคล้ายคล้ายใครทำ ชะโงกง้ำชง่อนผา

(ห้วยแก้ว, 2512)

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างที่ยกมานี้มีการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะที่ไพเราะอยู่แล้ว แต่การใช้การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะแบบคำอัพภาส ก็ช่วยเพิ่มความไพเราะให้กับบทประพันธ์มากขึ้น และยังช่วยสื่อความให้เกิดจินตภาพอีกด้วย

ข) สัมผัสสระ เป็นการเล่นเสียงคำซึ่งมีสระเสียงเดียวกัน ตัวสะกดอยู่ในมาตราเดียวกัน การใช้สัมผัสสระในบทร้องในบทละครของพรานบูรพ์นั้น ส่วนใหญ่จะใช้ควบคู่ไปกับสัมผัสพยัญชนะ เพื่อให้เกิดความงามทางด้านเสียงอย่างสมบูรณ์ อีกทั้งการเล่นเสียงสัมผัสสระติดๆ กันนั้น มักจะไม่สามารถเล่นคำได้เป็นจำนวนมากเท่ากับการเล่นสัมผัสพยัญชนะ ดังนั้นการเล่นเสียงสัมผัสสระในบทละครของพรานบูรพ์ในแต่ละบทร้อง จึงปรากฏอยู่เพียงบางวรรค ตัวอย่างเช่น

รอนรอนอ่อนแสงจันทรา พื้นนภาเมื่อลับแสงประกายพราย

งามเรียงรายดาราคลอลออำไพ ลมุลลมัยแสงนวล

รื่นรื่นชื่นกลิ่นประทิ่นหอม ยั่วย้อมนาสาผกาหวล

ตระหลบอวลแหล่งหล้าคราขยาย กลีบกลิ่นกระจายชื่นบาน

(อุมาปาหนัน, 2512)

จะเห็นได้ว่าการเล่นเสียงสัมผัสสระจะปรากฏอยู่ไม่ครบทุกวรรค ขณะที่การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะจะปรากฏอยู่เกือบทุกวรรค การใช้สัมผัสสระในบทละครร้องของพรานบูรพ์นั้น นิยมใช้สัมผัสสระชิดกัน แต่ก็มีการใช้สัมผัสสระห่างกันบ้างเหมือนกัน ตัวอย่างการเล่นเสียงสัมผัสสระในบทร้องอื่นๆ

เพลง "หวลให้ใจหาย"

หวลให้ใจหาย ไม่นึกรักจักกลาย รักกลับละลายหายชื่น

หอมหวานปานกลืน สดกว่ารสอื่นๆ ฤาจะเทียมจะทัน

หวานฉ่ำคำหวาน ว่าหวานล้ำน้ำตาล แล้วรักยังหวานกว่านั้น

ลืมตัวพัวพัน ลืมคิดจิตร์กลัณฐ์ หลงลืมวันลืมคืน

ร้าง...รักหักราน นึกว่ารสรักหวาน สิกลับพาลขมขื่น

ขมระคน เจียมจนทนกลืน รักเล่นเป็นอื่น รักเคยชื่นจืงช้ำ

รักเก่าเราเอ๋ย ช่างไม่คิดบ้างเลย รักเราเคยชื่นฉ่ำ

หวลให้ใจจำ เพราะหลงเหลือเชื่อคำ จืงชอกช้ำจำทน ฯ.

(ฝนสั่งฟ้า, 2514)

จากตัวอย่างจะปรากฏลักษณะการเล่นสัมผัสชิดกันเป็นคู่ๆ ส่วนการเล่นสัมผัสสระห่างกันก็มีคละเคล้าอยู่บ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำที่นำมาสัมผัสกันและขึ้นอยู่กับความหมายของคำด้วย

นอกจากการเล่นเสียงสัมผัสสระดังกล่าวนี้แล้ว ในบทร้องบางบทยังมีการเล่นเสียงสัมผัสสระควบคู่ไปกับสัมผัสพยัญชนะเป็นชุดๆ กันอีกด้วย ตัวอย่างเช่น

ที่พลาดที่พลั้ง เหลือยั้งเหลือหยุด
เพราะรีบเพราะรุด กล้วสุดกล้วสาย
ใช่กลั่นใช่แกล้ง อย่าแหนงอย่าหน่าย
เถิดนะเถิดนาย ดิฉันหมายขออภัย
(เพลงเสน่ห์, 2513)

ลักษณะการเล่นเสียงสัมผัสข้างต้นนี้ มีลักษณะคล้ายกับการเล่นคำซ้ำ การเล่นคำเป็นชุด ดังนั้น จะได้นำไปอธิบายในหัวข้อการเล่นคำต่อไป

ค) การเล่นเสียงวรรณยุกต์ เป็นการนำเอาคำที่มีเสียงพยัญชนะและเสียงสระเหมือนกัน แต่มีเสียงวรรณยุกต์ต่างระดับกัน 2-3 ระดับมาใช้ในตำแหน่งใกล้เคียงกัน ทำให้เกิดจังหวะและระดับเสียงสูงต่ำคล้ายทำนองดนตรี ตัวอย่างเช่นจากบทละครเรื่อง**เลือดอยุธยา** ตอนหญิงไทยทำอุบายมอมเหล้าทหารพม่า

(หญิง) เชิญท่านนักรบพม่า มาสมัคร์สมานกัน
ชื้นชื่น ระเริงรื่นเสมอฝัน ว่าถึงวันจะชื่นจะชม
เชิญชิเชิญพักผ่อน หายเหนื่อยอ่อนอารมณ์
(ชาย) ซ้อนซ่อน แม่ช่างค่อนค้อนคารม ชวนให้ชมให้ชอบใจ ฯ
(เลือดอยุธยา, 2512)

การใช้เสียงวรรณยุกต์ในบทร้องนี้ นอกจากจะช่วยทำให้บทประพันธ์มีจังหวะและระดับเสียงสูงต่ำไพเราะน่าฟังแล้ว คำที่ผู้แต่งนำมาเล่นเสียงวรรณยุกต์ยังช่วยสื่อความหมายและสะท้อนความรู้สึกบางประการให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังในตัวอย่างนี้ คำว่า "ชื้นชื่น" เป็นการเล่นเสียงวรรณยุกต์ที่ให้ความรู้สึกเบิกบาน แจ่มใส และเมื่อมาวางในตำแหน่งใกล้เคียงกับคำว่า "ระเริงรื่น" ก็ยิ่งช่วยเสริมความรู้สึกรื่นเริงสนุกสนาน สำราญใจมากยิ่งขึ้น ส่วน "ซ้อนซ่อน" เป็นคำที่แสดงให้เห็นความรู้สึกของผู้พูดที่รู้สึกเคลือบแคลงคำพูดของอีกฝ่ายหนึ่งว่าอาจมีอะไรแฝงอยู่ จึงไม่แน่ใจว่าการเชิญชวนของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นความตั้งใจจริง หรือต้องการประชดประชัน และเมื่อต่อด้วยข้อความว่า "แม่ช่างค่อนค้อนคารม" ก็ยิ่งสนับสนุน

ให้เห็นว่าผู้พูดรู้สึกเช่นนั้นจริงๆ การเล่นเสียงวรรณยุกต์ดังกล่าวนี้จึงก่อให้เกิดความไพเราะทางด้านเสียงและสะท้อนอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครหรือบทประพันธ์นั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

นอกจากจะใช้การเล่นเสียงวรรณยุกต์เพื่อสื่ออารมณ์แล้ว พรานบูรพ์ยังใช้การเล่นเสียงวรรณยุกต์เพื่อช่วยให้เกิดจินตภาพอีกด้วย ดังตัวอย่างจากบทละครเรื่องเพลงเสน่ห์ ตอนที่เนียนออกมาชมสวน

ชื่นชื่นใจ เมื่อเราได้ชม
หอมหวลทวนลม เจียมนะมาลี
กลีบขยายคลายคลี่ซ้อนซ่อน ซ้อนซับสลับสี สอดแสงตะวัน

(เพลงเสน่ห์, 2513)

คำว่า "ซ้อนซ่อน" ในบทประพันธ์นี้ต่างกับบทประพันธ์แรก เพราะเป็นการสื่อความหมายของคำเพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดภาพขึ้นในใจ คือภาพของดอกไม้ที่พอบานแล้วกลีบของมันก็จะวางทับซ้อนๆ กันอยู่ บางกลีบก็อาจถูกกลีบอื่นบดบังจนมองไม่เห็น เพราะ "ซ้อนซับ" คือวางทับกันหลายชั้นมาก

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการเล่นเสียงวรรณยุกต์ในคำแต่ละคำ นอกจากจะช่วยให้บทประพันธ์เกิดความไพเราะทางเสียงแล้ว ลักษณะของการเล่นเสียงวรรณยุกต์ยังช่วยสื่อความหมายของบทร้องให้ชัดแจ้งขึ้น และยังอาจช่วยสื่ออารมณ์ ความรู้สึกในบทประพันธ์นั้นๆ ได้ด้วย

2. การเล่นคำ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ก่อให้เกิดความงามทางภาษา และยังให้ความรู้สึกในด้านความหมายอีกด้วย การเล่นคำในบทร้องในบทละครของพรานบูรพ์แบ่งออกเป็น

ก) การเล่นคำซ้ำ เป็นการเล่นคำอย่างหนึ่งที่ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว ผู้แต่งสามารถเล่นคำได้ตามความพอใจ ดังนั้น จึงอยู่ที่ว่าผู้แต่งจะมีความสามารถในการจัดวางคำลงในตำแหน่งที่เหมาะสมเพียงใด

ในบทละครร้องของพรานบูรพ์มีการเล่นคำซ้ำอยู่มาก จำนวนคำที่ใช้ในการเล่นคำซ้ำก็มีตั้งแต่ 1 คำขึ้นไปจนกระทั่งเป็นวลี ตัวอย่างเช่น ในบทละครเรื่องโจ๊โจ้ซัง ตอนที่โจ๊โจ้ซังได้พบกับโกมลแล้วเกิดความอาย

ระงับใจว่าใจอย่าใจตื่น ใจยังขืนตกใจโธ่กระไรเอ๋ย
ใจเต้นติกรู้สึกใจผิดใจเคย ใจจะเลยหลงใจเจียวหรือใจเรา
ใจจงแน่แก่ใจอย่าใจง่าย ใจอย่ากลายกลับใจหวลให้ใจเศร้า
ใจเตือนใจเราว่าใจอย่าใจเบา ตามใจเขาใจจะช้ำระกำแก่ใจ

(โจ๊โจ้ซัง, 2512)

จากตัวอย่างเป็นการเล่นคำว่า "ใจ" ที่นอกจากจะช่วยทำให้บทร้องมีความไพเราะแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงภาวะจิตใจของผู้พูดว่าไม่อยู่กับเนื้อกับตัว อันเกิดจากเกิดความรักใครลักคนขึ้นมา

ตัวอย่าง จากบทละครเรื่องโรสิตา ตอนคามิโนเกี้ยวโรสิตา

คามิโน	กุหลาบนี้	จะยกย้าย	ไปไว้ไหน
	ชื่นกลิ่นไอ	เอิบอาบ	กุหลาบสาว
	กุหลาบสด	หมดไม่มี	ราคีคาว
	กุหลาบน้าว	เหนี่ยวกลันฐ์	รัญจวนใจ
โรสิตา	ดิฉันเลื่อน	กุหลาบนี้	เพื่อที่ว่าง
	ได้จัดวาง	ชามจาน	อาหารให้
	เมื่อกุหลาบ	ดอกนี้	มีกลิ่นไอ
	ที่ถูกใจ	ก็จะวาง	ไว้ข้างตัว

(โรสิตา, 2512)

ผู้แต่งเล่นคำว่า "กุหลาบ" ใน 2 ความหมายคือ "กุหลาบ" ในบทร้องของคามิโนหมายถึงโรสิตา ซึ่งมาจากคำว่า โรส (rose) ในภาษาอังกฤษแปลว่า ดอกกุหลาบ ส่วน "กุหลาบ" ในบทร้องของโรสิตา หมายถึงดอกกุหลาบ ผู้แต่งนำคำว่า "กุหลาบ" มาซ้ำเสียงล้อกันเช่นนี้ นอกจากจะช่วยให้เกิดความไพเราะแล้ว ยังอาจต้องการให้เป็นบทสนทนาระหว่างตัวละครที่แสดงไหวพริบโต้ตอบกัน เพื่อแสดงลักษณะตัวละครให้เด่นชัดขึ้น กล่าวคือ คามิโนนั้นเป็นผู้ชายที่มีเสน่ห์ในการพูดจา ดังนั้นจึงพูดเกี้ยวโรสิตาเป็นความนัย ขณะที่โรสิตาซึ่งทำงานเป็นสาวเสิร์ฟในบาร์ ก็รู้จักพูดเลี่ยงการเกี้ยวพาราสีนั้นอย่างฉลาด

นอกจากนี้ผู้แต่งยังเล่นคำซ้ำอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกลบท กล่าวคือ ผู้แต่งใช้คำซ้ำเฉพาะคำแรกต้นวรรคเกือบทุกวรรค ดังตัวอย่างจากบทละครเรื่องจับแพะชนแกะ ตอนแม่แจ่มบ่นถึงหลวงรักษานครเขตร์ สามี

ห้าโมงกว่า	หลวงรักษา	ไม่เห็นกลับ
หรือดื่มเหล้า	เมาหลับ	กลางถนน
หรือสูบฝิ่น	กินกันชา	พาเสียคน
หรือลืมตน	เที่ยวโก้	โชว์สตรี
หรือคบเพื่อน	เชือนปลื้ม	เลยลืมบ้าน
หรือเดินผ่าน	โรงบิลเลียด	แวะเล่นผี
หรืองานมาก	ตรวจตรา	ศึกษาพลี
จนป่านนี้	เป็นไฉน	ไม่กลับมา

(จับแพะชนแกะ, 2469)

การซ้ำคำเช่นนี้ ทำให้ได้เสียงคำสลับกันเป็นช่วงๆ อย่างไพเราะ และยังแสดงให้เห็นความรู้สึกไม่แน่ใจ เป็นกังวลของผู้พูดอีกด้วย

ตัวอย่าง จากบทละครเรื่องขวัญใจโจร ตอนสร่างแกวรำพันรัก

เสียแรงเราเพียร วนเวียนวอน ห่อนเว้นสักวัน
เสียแรงเรารำพรรณ พร่ำเพ้อ อกโอ้เสมอ ละเมอถึง
เสียแรงเรามอบ ระมัดใจ ใฝ่รำพึง
เสียแรงเราคนึง คะเนสวาท อกโอ้อนาถ มาตัดรอน
เสียแรงเราเชื่อ ในเชิงชั้น กระสันสมัคร์
เสียแรงเรารัก ริงอุรา อกโอ้ไม่น่า สท้อนถอน
เสียแรงเรานัด ให้สัจจา น่าจะแน่จะนอน
มาคลอนแคลน คลายเคลื่อน อกโอ้ไม่เหมือน คำสัญญา

(ขวัญใจโจร,2518)

ในบทร้องนี้ ผู้แต่งซ้ำเฉพาะคำต้นวรรค 3 คำแรกคือคำว่า "เสียแรงเรา" ทำให้ได้เสียงคำที่สลับกันเป็นช่วงอย่างน่าฟัง และยังช่วยถ่ายทอดความรู้สึกน้อยใจของผู้พูดที่ทุ่มเทความรักให้กับใครสักคน แต่ก็ได้รับความผิดหวังเป็นการตอบแทน นอกจากจะมีการซ้ำคำที่มีความหมายและตัวสะกดเหมือนกันแล้วยังมีการใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันในที่ใกล้ๆ กันเพื่อสื่อความหมายอีกด้วย คือ "คลอนแคลน คลายเคลื่อน"

การเล่นคำซ้ำอีกลักษณะหนึ่งที่พบในบทร้องในบทละครของพรานบูรพ์ คือการเล่นคำล้อเป็นการซ้ำคำในกลุ่มเดียวกัน แต่วางตำแหน่งสลับที่กันในเชิงเล่นคำและความหมายล้อกัน ตัวอย่างเช่น

โรสิตา	อุ๊ยตกแตก	พอปากอ้า	ก็ว่ารัก
	พึ่งรู้จัก	สิมายุ่ง	จูงใจเผลอ
คามิโน	พึ่งรู้จัก	ก็พึ่งรัก	แต่แรกเจอ
	จริตเธอ	จูงใจ	ให้ใฝ่รัก

(โรสิตา,2512)

สุปิยา นี่ใครหนา มาพิเรน เล่นพิลึก
รอบจาริก ปฤษนา เสี่ยงปาหนัน
กรีดกริชแกล้ง แถลงร่ำ คำประพันธ์
แสร้งเสกสรรค์ พรรณนา หรือว่าไร
แม้จริงจัง ดังว่า ข้าใคร่เห็น
อย่าช่อนเร้น จะได้มอบ ตอบรักให้
อุมา แม้จริงจัง ดังเอ่ย เผยหัวใจ
ก็ขอให้ หันหน้า มาดูตัว

(อุมาปาหนัน, 2512)

นอกจากการเล่นคำล้อเป็นวลีดังกล่าวแล้ว ในบทร้องบางบทยังนำคำซ้ำมาเล่นคำล้อกันหลายๆ บทติดต่อกัน โดยคำที่นำมาซ้ำนั้นยังสื่อความหมายของเนื้อความทั้งหมดในทางล้อกันอีกด้วย ดังตัวอย่าง บทสนทนาโต้ตอบระหว่างพ่อ-แม่-ลูก

พ่อ พ่อเกิดก่อน หูและตา ดีกว่าลูก
คิดฝังปลูก ให้ลูก เป็นหลักฐาน
ลูกเกิดหลัง ตาและหู ไม่รู้การ
เรื่องแต่งงาน พ่อแต่งก่อน สอนให้ดี

แม่ แม่เกิดก่อน อ่อนกว่าพ่อ แต่พอรู้
ตาและหู ดูไกล ได้ถ้วนถี่
ลูกเกิดหลัง หูและตา ถึงว่ามี
แต่บางที มองไม่ชี้ ถึงคู่ครอง

ลูก พ่อและแม่ พูดถูก ลูกเกิดหลัง
หูตายัง แจ่มใส ไม่มัวหมอง
ตาพ่อแม่ แก่ไกล ใส่แว่นมอง
ตาอ่อนจ้อง ใกล้ไกล ได้ชัดเจน

(คืนหนึ่งยังจำได้, 2514)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า มีการเล่นคำซ้ำ ทั้งการซ้ำคำเพียงบางคำ และการซ้ำคำเป็นวลีสั้นๆ โดยการจัดวางสลับที่ไปมา ตลอดจนการเล่นกับความหมายของคำ อันเกิดจากการจัดวางสลับที่กันจนมีความหมายในทางล้อกัน แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้แต่งที่รู้จักพลิกแพลงจัดวางตำแหน่งของคำอีกด้วย

การเล่นคำซ้ำอีกลักษณะหนึ่งที่ปรากฏในบทละครร้องของพรานบูรพ์คือ การซ้ำคำระหว่างคำซ้อน ดังตัวอย่าง

พวกเราเหล่านารี ล้วนแต่มีความสุข
ห่างหายคลายทุกข์ เราปลื้มเราปลุก เราสนุกสนาน
ทุกเช้าทุกเย็น เราไม่เว้นสำราญ
ทุกคืนทุกค่ำ เราชื่นเราฉ่ำเบิกบาน
เราสนุกเราสนาน เราเบิกเราบาน เราสำราญอารมณ์
.....
หอมชาบหอมชื้ง หอมถึงหอมทั่ว
หอมกลิ่นหอมกลั้ว หอมยั่วหอมยวน ฯ

(อุมาปาหนัน, 2512)

ซึ่งการเล่นคำลักษณะดังกล่าวนี้ คงมุ่งที่ความไพเราะทางเสียงมากกว่าจะเน้นที่ความหมายเหมือนการซ้ำคำในลักษณะอื่นๆ

ข) การเล่นคำเป็นชุด เป็นการเล่นคำโดยใช้คำซ้ำและคำที่มีเสียงสัมผัสสระหรือสัมผัสพยัญชนะจัดวางเป็นชุด หรือวางเรียงติดๆ กัน ทำให้เกิดเป็นท่วงทำนองที่มีความไพเราะ ตัวอย่างเช่น

สงสารพี่บ้างเถิดละออ

อย่าทำมางอน อย่าทำมาง้อ เลยฉันไม่ขอคืนรัก

โอ้อกพี่คงหัก

อย่าเยื้องอย่ายัก อย่าชวนอย่าชัก เลยฉันไม่รักไม่ใคร่

โธ่หนอใจ

อย่ามัวมาโลม อย่ามัวมาไล้ ฉันเห็นไม่ไหว เสียแล้วละคุณ

(เพลงเสน่ห์, 2513)

การเล่นคำเป็นชุดดังกล่าวนี้ เป็นวิธีการหนึ่งที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทร้องบ่อยที่สุด เพราะจะปรากฏอยู่ในบทร้องเกือบทุกบท มากบ้างน้อยบ้างต่างๆ กัน แต่อย่างน้อยที่สุดมักจะปรากฏให้เห็น 1-2 วรรคเสมอ โดยบางครั้งอาจใช้เป็นการเล่นคำเพื่อล้อกันด้วย เช่น

อย่าเพ่อหนีเสน่ห์ทิ้ง อย่าเพิ่งนิ่งสวาทหาย

หรือ

อย่ารอนสมานอย่ารานสมัคร์ ให้โรสอกหักเพราะรักแรมโรย

(โรสิตา, 2512)

ในบทร้องบางบทก็มีการเล่นคำเป็นชุดควบคู่ไปกับการเล่นเสียงสัมผัส ตลอดทั้งบทร้อง ดังตัวอย่าง

ยากหญิงยากยิ่ง ทุกสิ่งทุกสรร

เรื่องรบเรื่องรัน สุดถวิลสิ้นหวัง

จำอยู่เจียมอยู่ รักรู้เรือนรัง

หมายหวังมุ่งหวัง ช่วยชาติชูชัย

ปากวอนใจวอน พึ่งพรพระพุทธ

เลิศสุดลอยสุด ฉุดให้ช่วยให้

เหล่าอาษากล้าหาญ ชายชาญชาวไทย

ผ่านภัยแผ้วภัย ด้วยใจจอดจริง

(ขวัญใจโจร, 2518)

ค) การเล่นคำในลักษณะกลบท เป็นการเล่นคำ โดยการนำลีลาการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระอย่างกลบทมาใช้ โดยบางบทบางช่วงตอนก็มีลักษณะเช่นเดียวกับกลบท บางบทก็เป็นการแต่งเลียนแบบกลบท ตัวอย่างเช่น

ใจพี่คิด	จิตพี่ขึ่น	ฝืนใจจาก
เพราะวิบัติ	พลัดวิบาก	จำจากสมร
เหินใจรัก	หักใจรบ	สมทบรอน
มินึกขย้อน	ห่อนนึกขยั้น	บั่นไพรี
หากยังห่วง	หน่วงอยู่นิด	พี่คิดห่วง
คราห่างด้าว	คราวห่างดวง	พุ่มพวงพี่
ดุจสมใจ	ได้สมหวัง	ก็ยังดี
หมดปราณี	มิประนอม	ก็ตรอมใจ

(ขวัญใจโจร, 2518)

บทร้องดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นการเล่นคำซ้ำ และเล่นเสียงสัมผัสเป็นชุดๆ เฉพาะต้นวรรคอย่างสม่ำเสมอทุกวรรค และมีลักษณะเดียวกันกับกลบทกบเต้นต่อยหอย การเล่นคำในลักษณะกลบทนี้ โดยทั่วไปมักต้องการแสดงให้เห็นความสามารถในการเล่นคำมากกว่าการสื่อความหมาย แต่เมื่อพิจารณาบทร้องของพรานบูรพ์ที่แต่งอย่างกลบทนี้แล้ว จะเห็นว่านอกจากจะได้ความไพเราะในการเล่นคำที่มีลีลาต่างไปจากบทร้องบทอื่นแล้ว ยังช่วยสื่ออารมณ์อาลัยอาวรณ์ของตัวละครออกมาด้วย

การเล่นคำในลักษณะกลบทอีกลักษณะหนึ่ง ที่พบในบทร้องในบทละครของพรานบูรพ์นั้น เป็นการนำเอาลีลาของกลบทสยัดสะบิ้ง* มาเลียนแบบเพื่อเล่นคำล้อกันทั้งวรรค ดังตัวอย่าง

---

* ดังรายละเอียดในบทที่ 4 เรื่องลักษณะคำประพันธ์

เพลงเยาะ

อะนี่หรือใจทหาร ยังมีหวั่นยังมีหวาด
เหมือนใจเจียนจะขาด ถ้าจะท้อถ้าจะถอย
มัวโอดอ้อนออดสั่ง มันช่างหยดมันช่างย้อย
เมื่อต้องคอยสำออยสวาสดิ์ ไม่รู้คลาดไม่รู้คลาย
จะอย่างไรไปหรืออยู่ ข้างสัตรูหรือสัตรี
คิดให้ดีรบหรือรัก ที่แกมักที่แกหมาย
กันสละเลือดเนื้อ พลีเพื่อชาติพลีเพื่อชาย
ไม่เสียดายแต่สักนิด ในชีวิตในชีวี
เพราะเหตุที่ไม่รู้ว่า จะไปเป็นหรือไปตาย
อาจว่าวายวอดลง ต้องเป็นผงต้องเป็นผี
จึงอาลัยลาสาว เพียงเท่านิดเพียงเท่านี้

(ขวัญใจโจร, 2518)

จะเห็นได้ว่าแม้การนำลีลาอย่างกลบทมาใช้จะไม่ค่อยสื่อความหมาย แต่การนำเอาลักษณะการเล่นคำอย่างกลบทสะบัดสะบิ้งมาใช้ในบทต่อว่ากึ่งเยาะเย้ยเช่นนี้ ก็ช่วยแสดงอารมณ์ของตัวละครได้เหมือนกัน

จากลักษณะการเล่นคำแบบกลบทที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า แม้การนำลีลาอย่างกลบทมาใช้จะไม่ค่อยช่วยสื่อความหมายในบทประพันธ์มากนัก แต่การเล่นคำเช่นนี้ก็ช่วยแสดงให้เห็นอารมณ์ของตัวละครชัดเจนขึ้น

3. การใช้คำเลียนเสียง เป็นวิธีการใช้ภาษาที่ช่วยสร้างความไพเราะให้แก่บทประพันธ์อีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏในบทละครร้องของพรานบูรพ์ การใช้คำเลียนเสียงนี้เป็นการเลียนเสียงต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น เสียงร้องของคน เสียงร้องของสัตว์ต่างๆ เสียงน้ำตก เสียงฟ้าร้อง เสียงคลื่น เสียงลม ฯลฯ นอกจากนี้ยังเป็นการเลียนเสียงอื่นๆ เช่น เสียงอาวุธ เสียงดนตรี เป็นต้น การใช้คำเลียนเสียงในงานประพันธ์นั้น มักใช้เพื่อช่วยสร้าง

บรรยากาศให้กับเรื่อง เพราะคำที่ใช้เลียนเสียงนั้นเป็นคำที่แปลความหมายไม่ได้ อีกทั้งการใช้คำเลียนเสียงยังช่วยกระตุ้นให้คนอ่านหรือคนดูเกิดจินตนาการ อารมณ์ ตลอดจนความรู้สึกคล้อยตามเนื้อเรื่องในตอนนั้นๆ ได้ดียิ่งขึ้น

ตัวอย่างการใช้คำเลียนเสียง ในบทละครเรื่องห้วยแก้ว ซึ่งเป็นบทร้องเกี้ยวพาราสีระหว่างตลกตามพระกับตลกตามนาง

เพลงนกเขาขัน

(สุคนธ์) แม่นกเขาขันขวัญใจ เมื่อขันคู่อยู่ใกล้ อะไรๆ พี่ลืมสิ้น
จู๊กรุ๊ก,จู๊กรุ๊ก, จู๊กรุ๊กจู๊กรู... กระจู๋กระจี๋จับคอน พี่ลืมที่นอนที่กิน
อกใจพี่ใฝ่ถวิล เมื่อได้ยินจู๊กกรู (จู๊กรุ๊ก-จู๊กรุ๊กจู๊กรู)

(น้อย) จะมาขันคู่เคียง ละเลงลิ้นเล่นเสียง หวานเพียงน้ำตาลอ้อย
จู๊กรุ๊ก,จู๊กรุ๊ก, จู๊กรุ๊กจู๊กรู... จะมาร่วมคู่อยู่คอน กลัวจะกะล่อนหลอกลอย
เห็นเชื่อยากปากพล่อย พอนานหน่อยก็จะลืม (จู๊กรุ๊กจู๊กรุ๊ก-จู๊กรู)
(จู๊กรุ๊กจู๊กรูกันออกไป)

(ห้วยแก้ว,2512)

การใช้บทร้องโดยการให้ตัวละครเปรียบตัวเองเป็นนกเขาตัวผู้กับนกเขาตัวเมียกำลังขันคูเกี้ยวกัน แทนที่จะให้เป็นคำพูดของตัวละครเองนี้ นอกจากจะมีความไพเราะด้วยการใช้คำเลียนเสียงขันของนกเขาแล้ว ยังเป็นการนำเอาธรรมชาติของนกเขามาเป็นตัวแทนสื่อให้เห็นถึงความรักของตัวละครได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะเวลาที่นกเขาเกี้ยวพาราสีกันนั้น จะใช้เสียงขันคูเป็นสื่อถึงกัน เมื่อตัวผู้ได้ยินเสียงขันของตัวเมียก็มักจะขันรับทันทีและหากตัวเมียพอใจก็จะขันรับตัวผู้เช่นกัน เช่นเดียวกับชายหญิงเมื่อได้พบกันแล้วเกิดพอใจอัธยาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งเสนอ หรือเปิดเผยท่าทีของตนให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้ ถ้ามีใจตรงกันก็จะได้รับการสนองตอบ แต่ถ้าไม่ชอบก็ได้รับการปฏิเสธเช่นกัน การนำธรรมชาติของนกเขาและเสียงขันคูของนกมาใช้ในบทร้องจึงเป็นการใช้เพื่อให้เป็นสื่อแทนความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งนอกจาก

จะช่วยให้บทร้องมีความไพเราะด้วยการเลียนเสียงขันของนกเขาแล้วยังช่วยเปลี่ยนบรรยากาศในการเสนอบทร้องทำนองเกี้ยวพาราสีอีกด้วย

นอกจากการใช้คำเลียนเสียงนกแล้ว ในบทร้องบางบทมีการใช้คำเลียนเสียงดนตรีอีกด้วย ดังตัวอย่างจากบทละครเรื่องโรสิตา ตอนที่คามิโน อะลองโซ และโรสิตาร้องรับโต้ตอบกัน

เพลงกระจุ๋มกระจิ๋ม

(โรสิตา) โอบอย มายดาลิงก์ คัมมิงทูมี
(คามิโน) โอเกิลลี่ เดียรี่ โรสิตา
(อะลองโซ) โอ, มายดาลิงก์ เวตติงฟอมี
(โรสิตา) เวตติงโอลลี่ โอลลี่ คามิโนเดียร์
(โรสิตา) ตี่ตี้ ตี่ตี้ ตี่ตี
(คามิโน) ต่าตาต้า ต่าตาต้า ต่าตา
(อะลองโซ) แทดแทแท่ แทดแทแท่ แทดแท

(โรสิตา, 2512)

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่า มีการใช้คำเลียนเสียงดนตรีที่ช่วยสร้างความสำเริงอารมณ์ ซึ่งหากจะมองว่าเป็นการอัมเพลงก็ได้ การใช้คำเลียนเสียงดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงอารมณ์สนุกสนานของตัวละคร และยังอาจสื่อความหมายถึงลักษณะของตัวละครได้อีกด้วย โดยเฉพาะโรสิตาซึ่งเป็นสาวเสิร์ฟ และเป็นนักร้องอยู่ในรีโอกรานด์ภัตตาคาร นอกจากนี้เพลงกระจุ๋มกระจิ๋ม ยังเป็นเพลงที่ช่วยสร้างบรรยากาศของเรื่องให้เป็นฝรั่งมากขึ้นด้วยการใช้คำเลียนเสียงศัพท์ภาษาอังกฤษซึ่งเป็นศัพท์ง่ายๆ อีกด้วย อีกทั้งเนื้อร้องก็สั้นสามารถจดจำได้ไม่ยาก เมื่อมาประกอบกับการเลียนเสียงดนตรีในตอนท้ายจึงช่วยให้คนดูรู้สึกแปลกหูจดจำไปร้องกันได้มาก ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจว่าทำไมในสมัย พ.ศ.2474 - พ.ศ.2475 เพลงกระจุ๋มกระจิ๋มนี้จะเป็นที่นิยมและร้องเล่นกันได้อย่างกว้างขวาง

การสร้างความงาม ความไพเราะ ให้กับบทร้องในบทละครด้วยวิธีการต่างๆ ของพรานบูรพ์นี้เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่กวีไทยทั่วไปใช้กันอยู่เป็นประจำ เพราะความไพเราะพริ้งพรายแห่งลำนำภาษา จะช่วยสร้างความเพลิดเพลินทางอารมณ์ และความอิ่มเอมใจให้แก่ผู้อ่านและผู้ฟังได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังช่วยสร้างพลังทางความคิดและอารมณ์ให้แก่ข้อความที่ผู้แต่งถ่ายทอดออกมา ให้สามารถกระทบอารมณ์และความรู้สึกของผู้อ่านให้คล้อยตามเจตจำนงของผู้แต่งได้อีกด้วย

จากลักษณะการใช้ภาษาในบทละครร้องของพรานบูรพ์ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า บทละครร้องของพรานบูรพ์มีลักษณะเด่นในด้านการใช้ภาษาอยู่ไม่น้อย ทำให้บทละครของเขามีคุณค่าทางวรรณศิลป์ด้วยเช่นเดียวกับวรรณกรรมบทละครประเภทอื่นๆ ของไทย ไม่ว่าจะเป็นบทละครใน บทละครนอก บทละครชาตรี หรือบทละครดึกดำบรรพ์ ที่แม้จะมีจุดมุ่งหมายในการจัดการแสดงที่แตกต่างกัน แต่บทละครเหล่านี้ก็มีความไพเราะรื่นหู และมีคุณค่าทางวรรณศิลป์อยู่ในตัวเอง มากบ้าง น้อยบ้าง ต่างๆ กัน

สำหรับลักษณะและกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่พรานบูรพ์นำมาใช้ในบทละครนั้น กล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นการสืบทอดขนบของภาษาตามแบบกวีรุ่นก่อนๆ เกือบทั้งสิ้น เพราะการใช้ความเปรียบก็ดี การพรรณนาชมธรรมชาติและชมโฉมตัวละครก็ดี การเล่นเสียงสัมผัสก็ดี ตลอดจนการเล่นคำต่างๆ ก็ดี ล้วนเป็นลักษณะการใช้ภาษาที่ปรากฏอยู่เสมอๆ ในวรรณคดีไทย

เหตุที่เป็นเช่นนี้ คงเป็นด้วยพรานบูรพ์ตระหนักถึงรสนิยมเชิงวรรณศิลป์ของคนไทยเป็นอย่างดีว่ามีความนิยมชมชอบ และความผูกพันลึกซึ้งกับข้อความไพเราะต่างๆ ในวรรณคดี อันเนื่องมาจากลักษณะนิสัยความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนโดยกำเนิดของคนไทยนั่นเอง และโดยส่วนตัวพรานบูรพ์เองก็มีความชื่นชมวรรณคดี ตลอดจนลีลาการใช้ภาษาของกวีรุ่นก่อนๆ เช่นเดียวกัน ดังนั้นพรานบูรพ์จึงนำกลวิธีทางวรรณศิลป์แบบไทยๆ มาใช้ในบทละคร เพื่อให้ถูกใจและจับใจคนดู

อย่างไรก็ตาม พรานบูรพ์ก็มีลีลาการใช้ภาษาที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวเช่นเดียวกัน อันได้แก่ แนวในการเปรียบเทียบที่มักจะเกี่ยวโยงกับธรรมชาติ และสิ่งต่างๆ ที่อยู่ใกล้ๆ ตัว แนวในการแต่งที่นิยมเล่นคำซ้อนโดยมีคำซ้ำหรือข้อความอื่นๆ มาแทรกกลางระหว่างคำซ้อนนั้นๆ และการใช้ภาษาพูดปะปนกับภาษาเขียนในบทบรรยายและบทพรรณนาที่มีความกลมกลืนเข้ากันได้อย่างดี

จากการที่บทละครร้องของพรานบูรพ์ มีคุณค่าทางวรรณคิลป์ปรากฏอยู่ดังกล่าวข้างต้น และถ่ายทอดออกมาอย่างสม่ำเสมอ จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผลงานของเขามีคนชื่นชอบและให้ความนิยมทั้งบทละครและเพลงจากละครกันอย่างมากมาย ด้วยมีความแตกต่างไปจากผลงานของผู้แต่งบทละครในคณะอื่นๆ ซึ่งไม่ค่อยพิถีพิถัน หรือขาดความประณีตบรรจงในการเลือกใช้ถ้อยคำภาษาให้งดงามไพเราะเท่าที่ควร